

พุทธประวัติ

ตามรอยบาทพระศาสดา ณ แดนพุทธภูมิ

คณะผู้เรียบเรียง

จันทร์จิรา จุมพลห้ำ

มณีวรรณ ศรีนา

เชษฐ์ ศิริสวัสดิ์

มนตรี วิวาท์สุข

ภาพวาด Prakash Rav

สนับสนุน

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม)
สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)

๒๕๔๕.๓๐๘

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม)

ศ. ๘๑๗ พ

พุทธประวัติ ตามรอยบาทพระศาสดา ณ แดนพุทธภูมิ / กรุงเทพฯ : ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๔๕.

๑๓๕ หน้า

๑. พุทธประวัติ ๒. ชื่อเรื่อง ๓. ศูนย์คุณธรรม

พุทธประวัติ ตามรอยบาทพระศาสดา ณ แดนพุทธภูมิ

สิ่งพิมพ์อันดับที่

๒๑/๒๕๔๕

พิมพ์ครั้งที่ ๑

พฤศจิกายน ๒๕๔๕

จำนวน

๓,๐๐๐ เล่ม

ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม

สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)

๖๔/๑๖-๑๗ อาคารวิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล (CMMU)

ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐

โทร. ๐ ๒๖๔๔ ๕๕๐๐ โทรสาร ๐ ๒๖๔๔ ๕๕๐๑ Web site: <http://moralcenter.or.th>

ผู้พิมพ์

บริษัท ฟริกหวานกราฟฟิค จำกัด ๕๐/๖ ซ.จรัญสนิทวงศ์ ๓๔/๑ ถนนจรัญสนิทวงศ์

แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

โทร./โทรสาร. ๐ ๒๔๒๔ ๓๒๔๕, ๐ ๒๔๒๔ ๓๒๕๒

Dhammaintrend

ร่วมเผยแพร่เป็นธรรมทาน

พุทธประวัติ ตามรอยบาทพระศาสดา ณ แดนพุทธภูมิ

เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย
เรื่อง การพัฒนาหนังสือเสริมประสบการณ์ เรื่อง พุทธประวัติ ตามรอยบาทพระศาสดา ณ แดนพุทธภูมิ
วิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3

ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัย

โดย

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)

คำนำ

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) ได้ดำเนินโครงการให้ทุนสนับสนุนเพื่อส่งเสริมการทำวิจัยด้านคุณธรรมจริยธรรม ปีงบประมาณ ๒๕๔๘ โดยให้โอกาสกับบุคคลทั่วไปได้นำเสนอโครงการวิจัยด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งคณะกรรมการได้คัดเลือกโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุน จำนวน ๓๓ โครงการ จากโครงการวิจัยที่ส่งเข้ามาทั้งหมด ๘๘ โครงการ

หนึ่งใน ๓๓ โครงการที่ได้รับทุน คือ หนังสือเสริมประสบการณ์ เรื่องพุทธประวัติ ตามรอยบาทพระศาสดา ณ แดนพุทธภูมิ ฉบับนี้ผู้เขียนตั้งใจจัดทำเพื่อเป็นหนังสือประกอบการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ และได้ทำการทดลองใช้เรียบร้อยแล้ว จึงได้รับการพิจารณาให้จัดพิมพ์เผยแพร่ เนื่องจากเป็นหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สามารถใช้เป็นหนังสืออ่านได้ทั้งในและนอกเวลาเรียน ลักษณะเด่นคือจัดทำเป็นหนังสือภาพการ์ตูน กระตุ้นให้เด็กสนใจอยากอ่าน และสนุกสนานเพลิดเพลินไปกับเนื้อหาสาระที่สั้นกระชับ ครบคลุมสาระสำคัญ อันมีส่วนเสริมให้เด็กและผู้สนใจได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองเพื่อเข้าใจความเป็นมาและเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา ตลอดจนนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไป

ศูนย์คุณธรรมขอขอบคุณคณะผู้วิจัยที่ได้พัฒนาหนังสือเสริมประสบการณ์นี้จนสำเร็จลุล่วง และมีคุณค่าต่อการเผยแพร่เป็นอย่างดี

นางสาวนราทิพย์ พุ่มทรัพย์

(นางสาวนราทิพย์ พุ่มทรัพย์)

ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม

สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)

คำชี้แจง

หนังสือเรื่อง **“พุทธประวัติ ตามรอยบาทพระศาสดา ณ แดนพุทธภูมิ”** เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาหนังสือเสริมประสบการณ์ เรื่อง พุทธประวัติ ตามรอยบาทพระศาสดา ณ แดนพุทธภูมิ วิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓” ได้รับความไว้วางใจจากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม ให้ทุนสนับสนุนงานวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัยได้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก ณ ประเทศอินเดีย ดินแดนถิ่นกำเนิดพระพุทธศาสนา และผู้วิจัยได้มีโอกาสเดินทางไปนมัสการสังเวชนียสถาน ตลอดจนสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น สถานที่ที่พระพุทธองค์แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ สถานที่กำเนิดมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา ฯลฯ ทำให้ผู้วิจัยต้องการที่จะเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้น

ขอกราบนมัสการขอบพระคุณ พระครูนิมิต จันทรประทุม พระมหาณัฐวุฒิ มะลิซ้อน พระมหาสมบัติ ทวีคุณ พระมหาดาวสยาม กล้าลอด และคณะพระนักศึกษไทย มหาวิทยาลัยเมืองพาราณสี ขอกราบขอบพระคุณ ดร.ธีรวัฒน์ แสงแก้ว อาจารย์สุพัฒน์ ไพโรไล อาจารย์ศิริพร ถือมัน และว่าที่ร้อยโทอุดมภูเบศวร์ จุมพลหล้า ที่กรุณาให้คำแนะนำตรวจสอบคุณภาพงานหนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ชวัน เขียววิจิตร อาจารย์สุดี คมประพันธ์ ที่ให้ความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลการทดลองใช้หนังสือเล่มนี้กับนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ ขอขอบคุณ Mr.Pakash Pav ที่วาดภาพการ์ตูนพุทธประวัติ และ Mr.Ashutosh Kumar Pandav ที่เป็นล่ามในการแปลภาษาอังกฤษเป็นภาษาฮินดีจนได้ภาพที่ถูกต้องและสวยงาม

อนึ่ง หนังสือเล่มนี้จะสำเร็จลุล่วงไปไม่ได้ถ้าไม่มีทีมงานที่ดี ที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจในการทำงาน ขอขอบคุณคณะผู้ร่วมงานวิจัย อาจารย์ยมณีนวรรณ ศรีนา นายมนตรี วิวาห์สุข และนายเชษฐ ศิริสวัสดิ์

ท้ายสุดนี้ขอกราบขอบพระคุณ ครอบครัวจุมพลหล้า และครอบครัวศรีนา ที่คอยให้กำลังใจตลอดมา ถ้าหากมีสิ่งใดที่ผิดพลาดบกพร่องไปก็กราบขออภัยมา ณ โอกาสนี้ และยินดีรับคำแนะนำผ่านศูนย์คุณธรรมแห่งนี้

นางสาวจันทร์จิรา จุมพลหล้า

ตุลาคม ๒๕๕๙

สารบัญ

หน้า

คำนำ

คำชี้แจง

พุทธประวัติ

ราชวงศ์แห่งเจ้าชายสิทธัตถะ	๓
ชาติภูมิ	๕
พระนางสิริมหามายาทรงสุบิน	๗
เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ	๙
ถวายพระนาม-พราหมณ์พยากรณ์	๑๑
พระมารดาสิ้นพระชนม์	๑๓
เจ้าชายสิทธัตถะทรงอภิเษกสมรส	๑๕
ปราสาท ๓ ฤดู	๑๗
เทวทูตทั้ง ๔	๑๙
เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จเยี่ยมพระนางยโสธรา (พิมพา)	๒๑
เจ้าชายสิทธัตถะทรงออกผนวช	๒๓

โกณฑัญญะชวนเพื่อนออกบวช	๒๕
แสวงหาโมกขธรรม	๒๗
บำเพ็ญทุกกรกิริยา	๒๙
ระลึกถึงเสียงพิณ	๓๑
รับข้ามรุธูปายาสของนางสุชาดา	๓๓
อธิษฐานลอยถาด	๓๕
ไสตถิยะถวายหญ้าคา	๓๗
ตรัสรู้	๓๙
เสวยวิมุตติสุข	๔๑
อุบาสกคู่แรก	๔๓
บัว ๔ เหล่า คน ๔ ประเภท	๔๕
ตัดสินพระทัยแสดงธรรม	๔๗
เสด็จโปรดปัญจวัคคีย์ ทั้ง ๕	๔๙
ปฐมเทศนา	๕๑
แสดงอนัตตลักขณสูตร	๕๓
ขสะออกบวช	๕๕
ปฐมอุบาสก อุบาสิกา ผู้ถึงพระรัตนตรัย	๕๗

พระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป	๕๙
ประกาศธรรม	๖๑
แสดงธรรมโปรดภัททวัคคีย์	๖๓
โปรดขฤลิสามพี่น้อง	๖๕
โปรดพระเจ้าพิมพิสาร	๖๗
พระอัครสาวก	๖๙
โอวาทปาฏิโมกข์	๗๑
โปรดพุทธบิดา	๗๓
ราहुลบรรพชา	๗๕
ถวายพระพรเชตวันมหาวิหาร	๗๗
พระประยูรญาติออกผนวช	๗๙
พระเทวทัต ผู้ปองร้าย	๘๑
แผนการปลงพระชนม์พระพุทธองค์	๘๓
พระเทวทัตประกาศแยกตัว	๘๕
ธรรณีสืบพระเทวทัต	๘๗
พุทธบิดานิพพาน	๘๙
พระนางปชาบดีโคตมีทูลขอบวชเป็นภิกษุณี	๙๑

โปรดพุทธมารดา	๙๓
พระสารีบุตรนิพพาน	๙๕
พระมหาโมคคัลลานะ นิพพาน	๙๗
ทรงปลงอายุสังขาร	๙๙
เสด็จดับขันธปรินิพพาน	๑๐๑

ตามรอยบาทพระศาสดา ณ แดนพุทธภูมิ

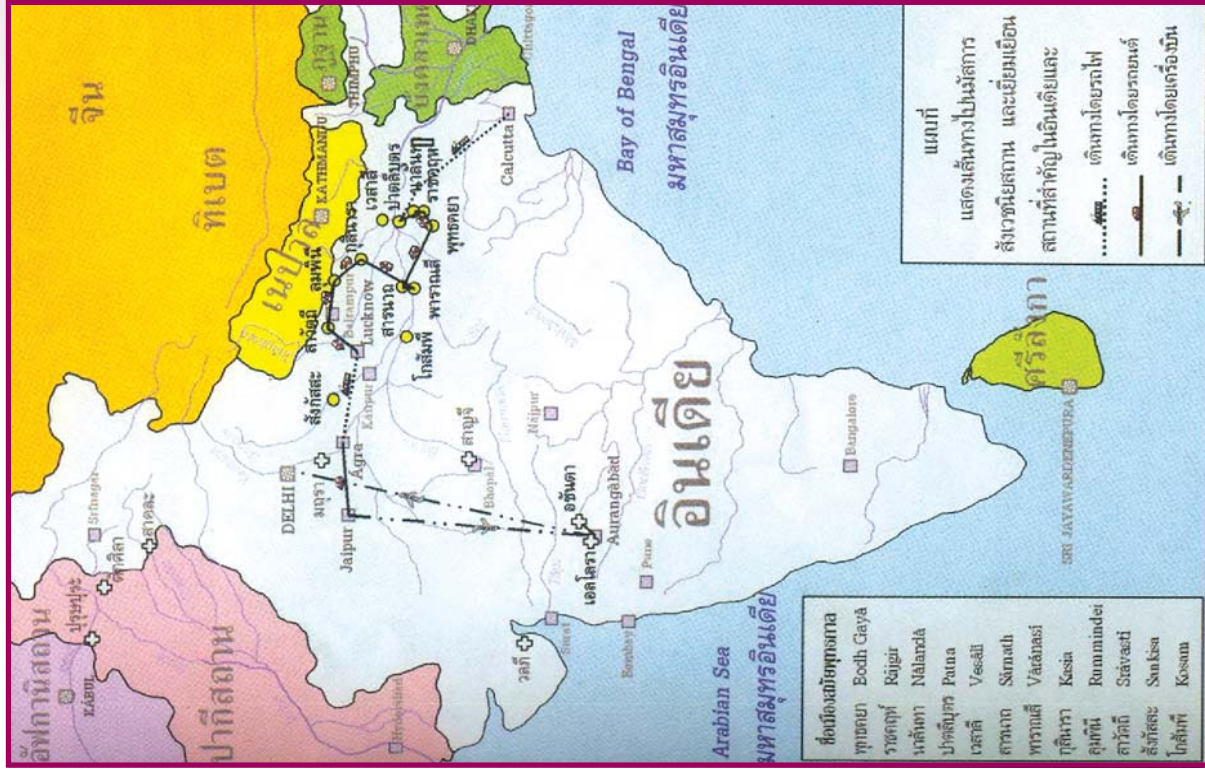
สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล	๑๐๕
ลูมพินี : ถิ่นพระศาสดาประสูติ	๑๐๗
พุทธคยา : ถิ่นพระศาสดาตรัสรู้	๑๑๑
สารนาถ : ถิ่นพระศาสดาประกาศธรรม	๑๑๗
ราชคฤห์ : ถิ่นจาตุรงคสันนิบาต	๑๒๓
นาลันทา : มหาวิทยาลัยพระพุทศาสนา	๑๒๘
สาวัดถิ : ถิ่นพระศาสดาประทับอยู่นาน	๑๓๑
กุสินารา : ถิ่นพระศาสดาปรินิพพาน	๑๓๕

แผนที่อินเดียในอดีต

ที่มา : จาริกบุญ จาริกธรรม โดย พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

แผนที่อินเดียในปัจจุบัน

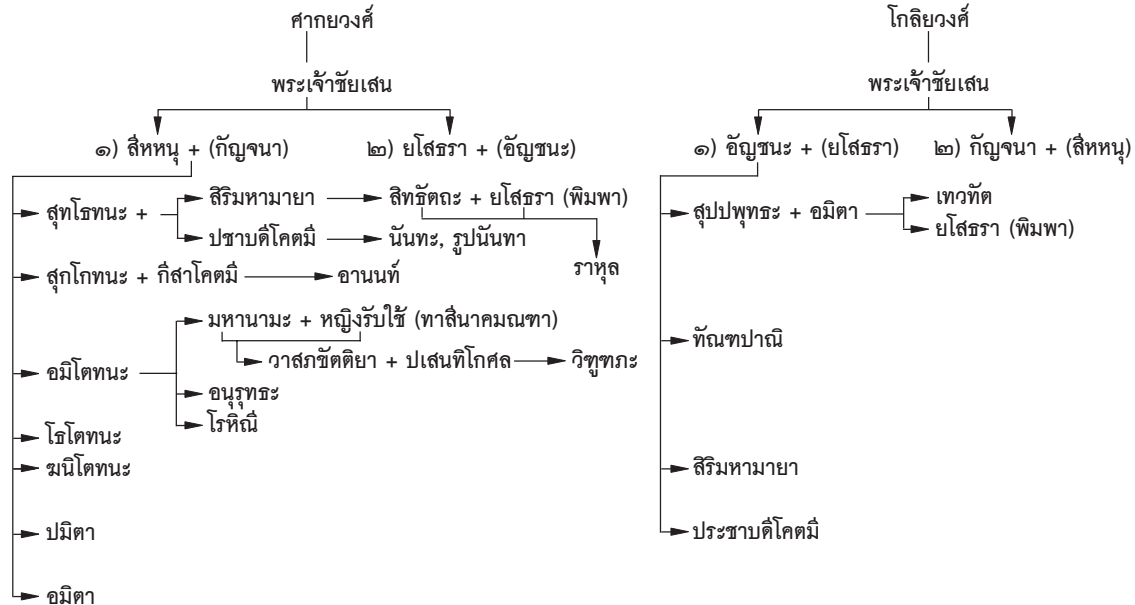

ที่มา : จาริกบุญ จาริกธรรม โดย พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)

พุทธประวัติ

ลำดับพระวงศ์

ราชวงศ์แห่งเจ้าชายสิทธัตถะ

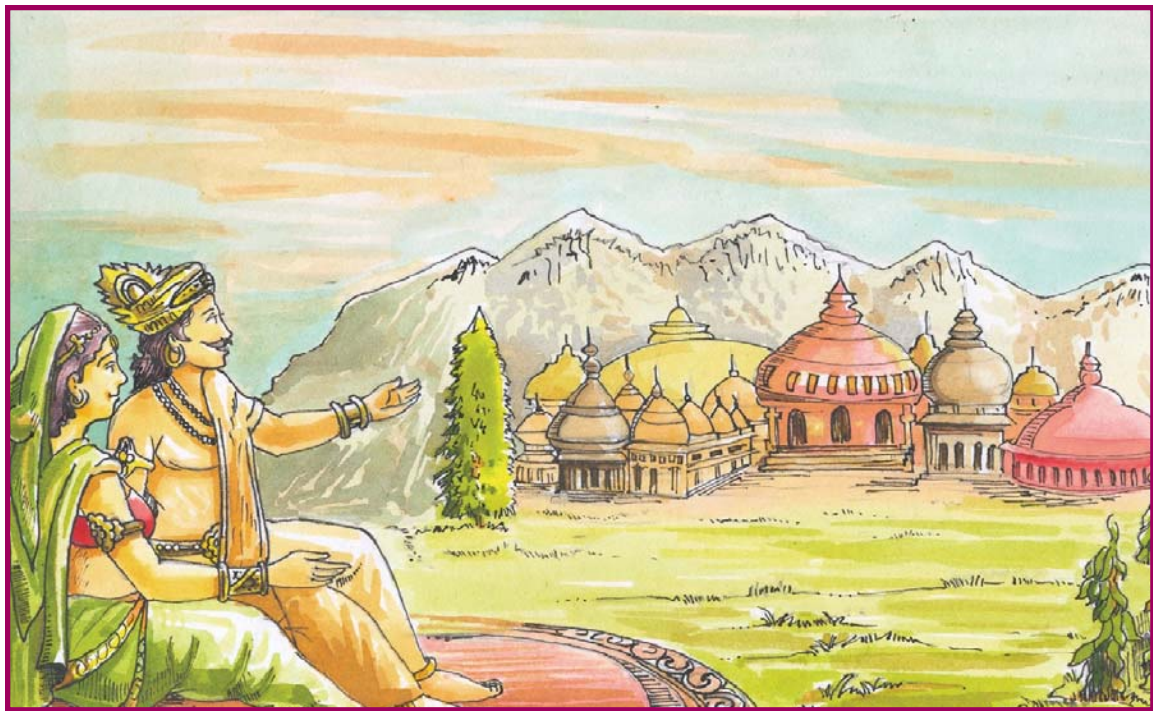
๑. ศากยวงศ์

พระเจ้าชัณเฑาะฐ มีพระโอรส และพระธิดา คือ พระเจ้าสีหหนุ กับพระนางยโสธรา พระเจ้าสีหหนุอภิเษกสมรสกับพระนางกัญจนมา มีพระโอรสและพระธิดา คือ พระเจ้าสุทโธทนะ พระเจ้าสุกโกทนะ พระเจ้าอมิตโธทนะ พระเจ้าโธโตทนะ พระเจ้าฆนิโตทนะ พระนางปมิตา และพระนางอมิตา พระเจ้าสุทโธทนะ อภิเษกสมรสกับพระนางสิริมหามายา มีพระโอรส คือ เจ้าชายสิทธัตถะ และมีพระโอรส และพระธิดา ซึ่งประสูติแต่พระนางปชาบดีโคตมี คือ เจ้าชายนันทะ กับพระนางรูปนันทา เจ้าชายสิทธัตถะ อภิเษกกับพระนางยโสธรา (พิมพา) มีพระโอรส คือ เจ้าชายราหุล พระเจ้าสุกโกทนะ กับพระนางกิสาโคตมี มีพระโอรส คือ เจ้าชายอาณนท พระเจ้าอมิตโธทนะ มีพระโอรส และพระธิดา คือ เจ้าชายมหานามะ เจ้าชายอนุรุทธะ และพระนางโรหิณี พระเจ้าฆนิโตทนะ กับนางทาสีนาคมณฑา มีพระธิดา คือ พระนางवासภขัตติยา ต่อมาพระนางได้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล มีพระโอรส คือ เจ้าชายวิฑูทกะ

๒. โกลิยวงศ์

พระเจ้าอัญชนะกับพระนางยโสธรา มีพระโอรสและพระธิดา คือ พระเจ้าสุปปพุทธะ พระเจ้าทัณฑปาณี พระนางสิริมหามายา พระนางปชาบดีโคตมี พระเจ้าสุปปพุทธะกับพระนางอมิตา มีพระโอรส และพระธิดา คือ เจ้าชายเทวทัต และพระนางยโสธรา (พิมพา)

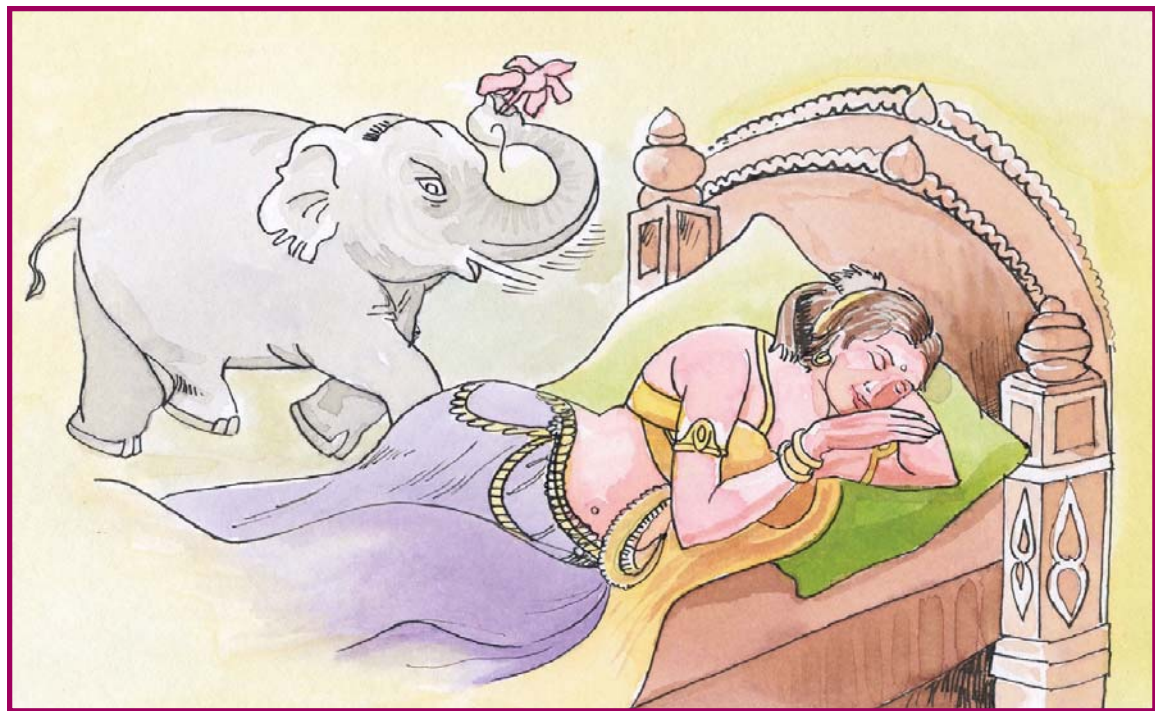

ชาติภูมิ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามเดิมว่า “สิทธัตถะ” หมายถึง สำเร็จตามที่ต้องการ เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ กษัตริย์ศากยวงศ์ ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ แห่งแคว้นสักกะ แคว้นสักกะตั้งอยู่ลุ่มน้ำโรหิณี ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือสุดของชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) ปัจจุบันนี้อยู่ทางภาคใต้ของประเทศเนปาล

พระราชมารดา พระนามว่า พระนางสิริมหามายา เป็นพระราชธิดาของกษัตริย์ราชสกุล โกลิยวงศ์ แห่งกรุงเทวทหะ แคว้นโกลิยะ

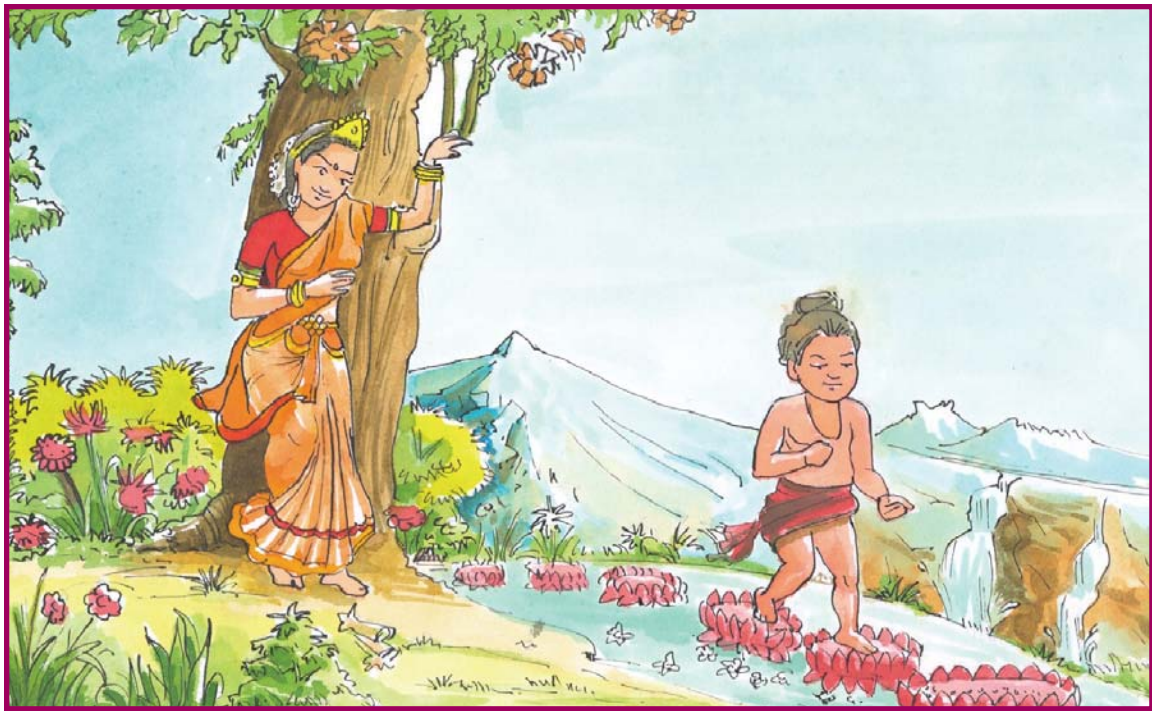
พระนางสิริมหามายา ทรงสุบิน

ก่อนพุทธศักราช ๔๐ ปี ในราตรีกาล วันอาสาฬหปุณณมี เพ็ญเดือน ๘ พระนางสิริมหามายา ทรงอธิษฐานสมทานอุโบสถศีล เสด็จบรรทมทรงสุบินนิมิตว่า

“ท้าวจามหาราช^๑ ทั้ง ๔ มายกพระองค์ไปพร้อมกับพระแท่นที่บรรทม เอาไปวางไว้บนแผ่นมโนศิลา ภายใต้ต้นสาละ แล้วมีนางเทพธิดามาทูลเชิญให้เสด็จไปสรงน้ำในสระอโนดาต ชำระล้างมลทินแห่งมนุษย์ แล้วทรงผลัดด้วยผ้าทิพย์ ลูบไล้ด้วยเครื่องหอมอันเป็นทิพย์ ทั้งประดับด้วยทิพยบุปผชาติ ไกล่ภูษาเงินภูษาทอง แล้วเชิญเสด็จให้เข้าบรรทมในวิมานทอง ป้ายพระเศียรไปยังทิศตะวันออก ขณะนั้นมีช้างเผือกเชือกหนึ่งชูวงจับดอกบัวขาวเพ็งแยมบาน กลิ่นหอมพุ่งตระหลบ ลงจากภูเขาทองทางทิศเหนือร้องก้องไกลจนนาทเดินเข้าไปในวิมาน ทำประทักษิณเวียนพระแท่นที่บรรทม ๓ รอบ แล้วปรากฏเสมือนเข้าไปสู่พระอุทรทางเบื้องขวาของพระนาง”

ครั้นรุ่งเช้า พระนางจึงกราบทูลเรื่องพระสุบินนิมิตแก่พระเจ้าสุทโธทนะ พระเจ้าสุทโธทนะจึงรับสั่งเชิญพราหมณ์ปาโมกข์โหราจารย์มาทำนาย พราหมณ์ทั้งหลายทูลพยากรณ์ว่า “พระนางจะได้พระราชโอรส มีบุญญาธิการยิ่งใหญ่ในโลก เป็นที่พึงของปวงประชาไม่มีผู้ใดเสมอ”

^๑ ท้าวจามหาราช : เทวดาผู้รักษาโลกใน ๔ ทิศ ได้แก่ ทิศตะวันออก ท้าวธตรฐ ทิศตะวันตก ท้าววิรูปักษ์ ทิศเหนือ ท้าวกุเวร ทิศใต้ ท้าววิรุฬหก

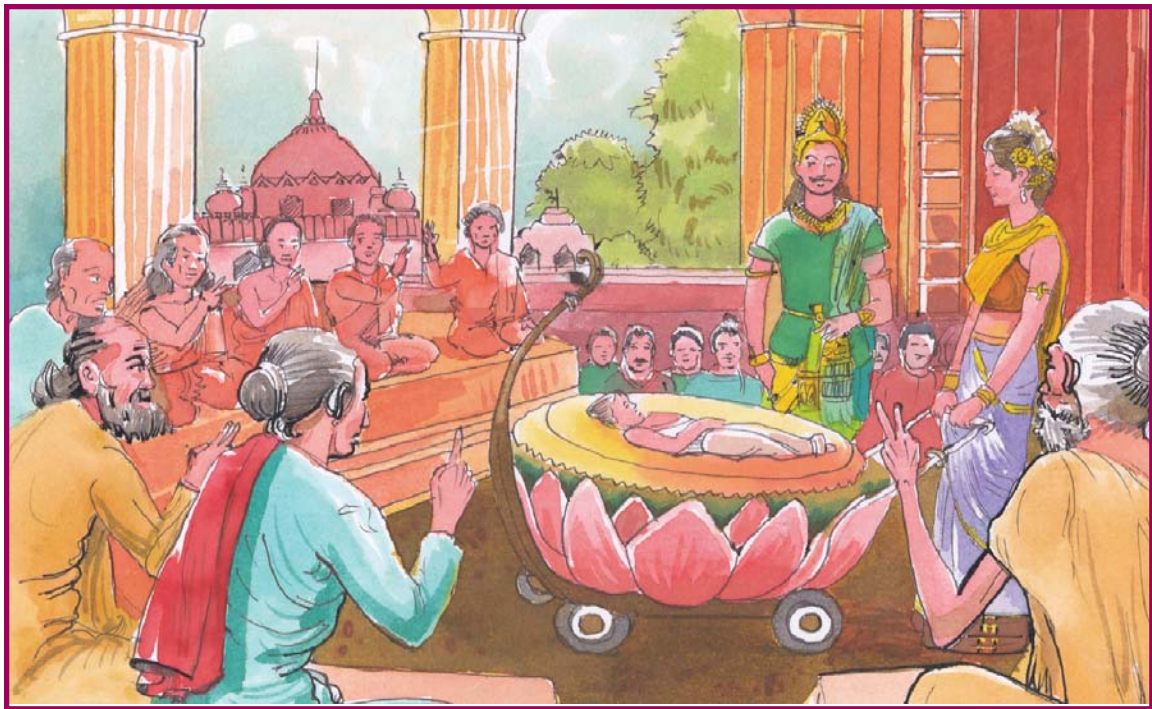

เจ้าชายสิทธัตถะ ประสูติ

ครั้นพระนางสิริมหามายาทรงพระครรภ์ครบถ้วนเป็นเวลา ๑๐ เดือน มีพระประสงคฺจะเสด็จไปกรุงเทวทหะซึ่งเป็นเมืองเดิมของพระนาง เพื่อประสูติพระโอรสในราชตระกูลของพระนางตามประเพณี

รุ่งเช้า ในวันวิสาข ปุณณมี (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เพ็ญเดือน ๖) พระนางได้เสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยบริวาร ขณะแวะประทับพักผ่อนพระวรกายภายใต้ต้นสาละใหญ่ ณ สวนลุมพินี ซึ่งเป็นอุทยานที่ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะ พระนางประทับยืน พระหัตถ์ขวาเหนี่ยวกิ่งสาละ พระปฤษฎางค์อิงเข้ากับต้นสาละ หันพระพักตร์ทอดพระเนตรไปทางทิศตะวันออก ในเวลานั้นพระนางได้ประสูติพระโอรส มีพระวรกายสะอาดบริสุทธิ์ผ่องใสไม่เปรอะเปื้อนมลทินใดๆ ดังเช่นบุคคลสามัญชนทั้งหลาย พระโอรสทรงดำเนินได้ ๗ ก้าว มีดอกบัวผุดรองรับ ทรงเปล่งวาจาว่า **“เราจะเป็นผู้เลิศที่สุดในโลก เราจะเป็นผู้เจริญที่สุดในโลก เราจะเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก การเกิดครั้งนี้เป็นชาติสุดท้ายของเรา บัดนี้จะไม่มียภใหม่อีก”**

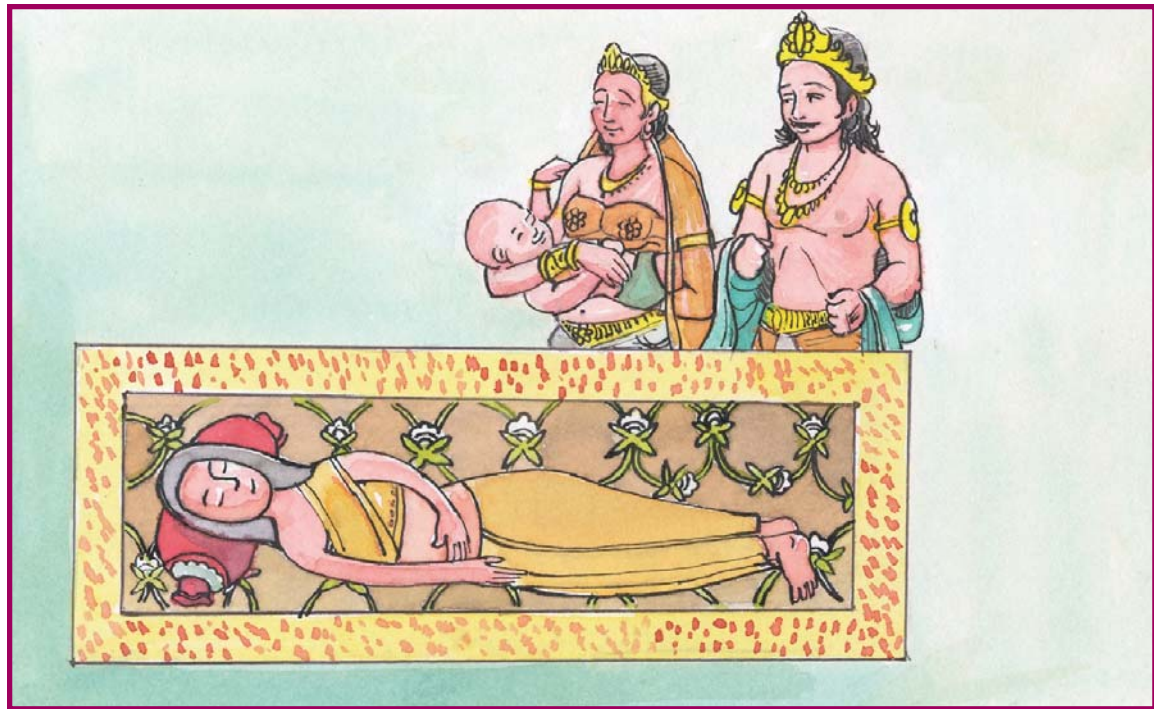
ถวายพระนาม-พราหมณ์พยากรณ์

หลังจากประสูติพระโอรสได้ ๕ วัน มีการประกอบพระราชพิธีมงคลเฉลิมพระนามพระราชโอรส โดยเชษฐพราหมณ์ ๑๐๘ ท่าน ร่วมบริโภคข้าวมธุปายาส^๒ ในพระราชวัง จากนั้นจึงทำพิธีถวายพระนามว่า “สิทธัตถะ” เมื่อเสร็จพิธีถวายพระนามแล้ว พระเจ้าสุทโธทนะรับสั่งให้คัดเลือกพราหมณ์ ๘ ท่าน ทำนายพระลักษณะของเจ้าชายสิทธัตถะตามธรรมเนียม

พราหมณ์ทั้ง ๘ ท่าน ได้พิจารณาหาบุรุษลักษณะ พราหมณ์ ๗ ท่าน ยกสองนิ้วทำนายพระลักษณะเป็นสองนิ้วว่า ๑.ถ้าอยู่ครองฆราวาสจักได้เป็นมหาจักรพรรดิ ๒.ถ้าออกบวช จักได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่พราหมณ์อีกท่านหนึ่งผู้มีอายุน้อยที่สุด ชื่อว่า โภณฑัญญะ ที่ยกนิ้วมือเพียงนิ้วเดียวพร้อมกล่าวอย่างมั่นใจ ซึ่งมีนัยว่า “เจ้าชายสิทธัตถะจะต้องออกบวช และจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแน่นอน”

^๒ ข้าวมธุปายาส : ข้าวหุงด้วยนมผสมน้ำผึ้ง

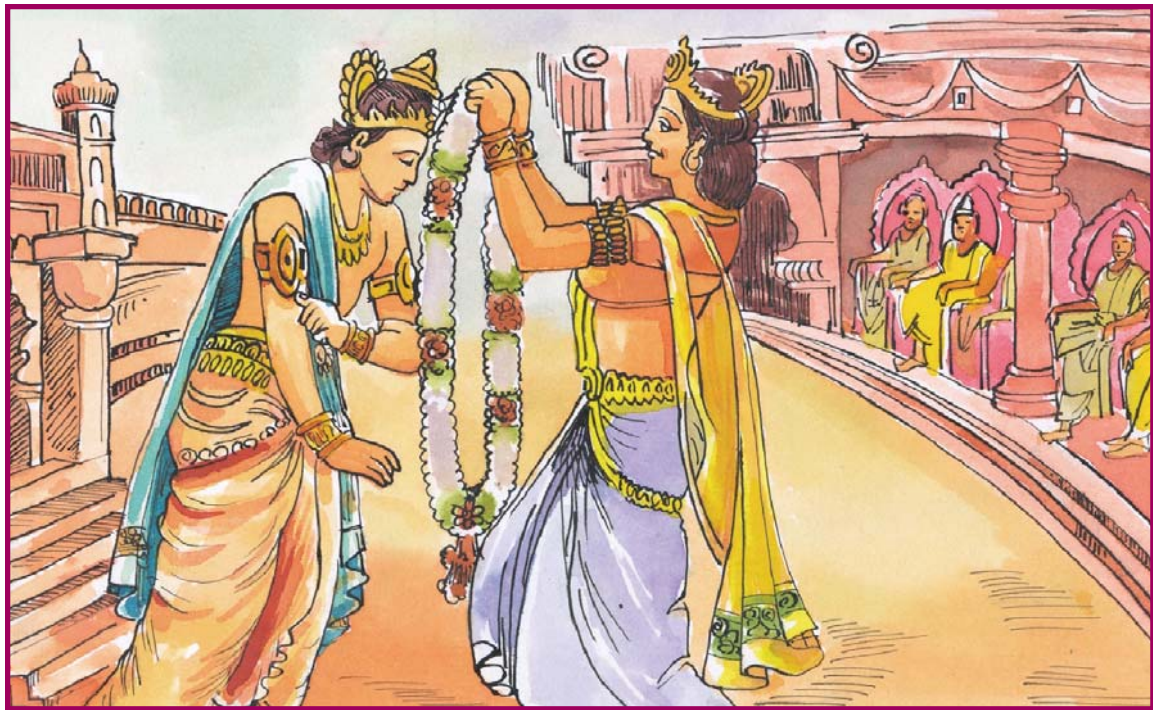
พระมารดาสิ้นพระชนม์

หลังจากประสูติเจ้าชายสิทธัตถะได้ ๗ วัน พระนางสิริมหามายาก็สิ้นพระชนม์ได้เกิดเป็นมาयाเทพบุตรประทับอยู่สวรรค์ชั้นดุสิต

พระเจ้าสุทโธทนะจึงได้มอบการดูแลเจ้าชายสิทธัตถะให้เป็นภาระแก่พระนางปชาบดีโคตมีพระชนิน္ဒราของพระนางสิริมหามายา ซึ่งในเวลาต่อมาพระนางได้เป็นนมเหยื่อของพระเจ้าสุทโธทนะ

พระนางปชาบดีโคตมีทรงมีพระโอรส และพระธิดา รวม ๒ พระองค์ คือ เจ้าชายนันทะ และพระนางรูปนันทา ก็ทรงมอบภาระให้แก่พี่เลี้ยงนางนมบำรุงรักษา ส่วนพระนางทรงเป็นธูระบำรุงรักษาเจ้าชายสิทธัตถะด้วยพระองค์เอง

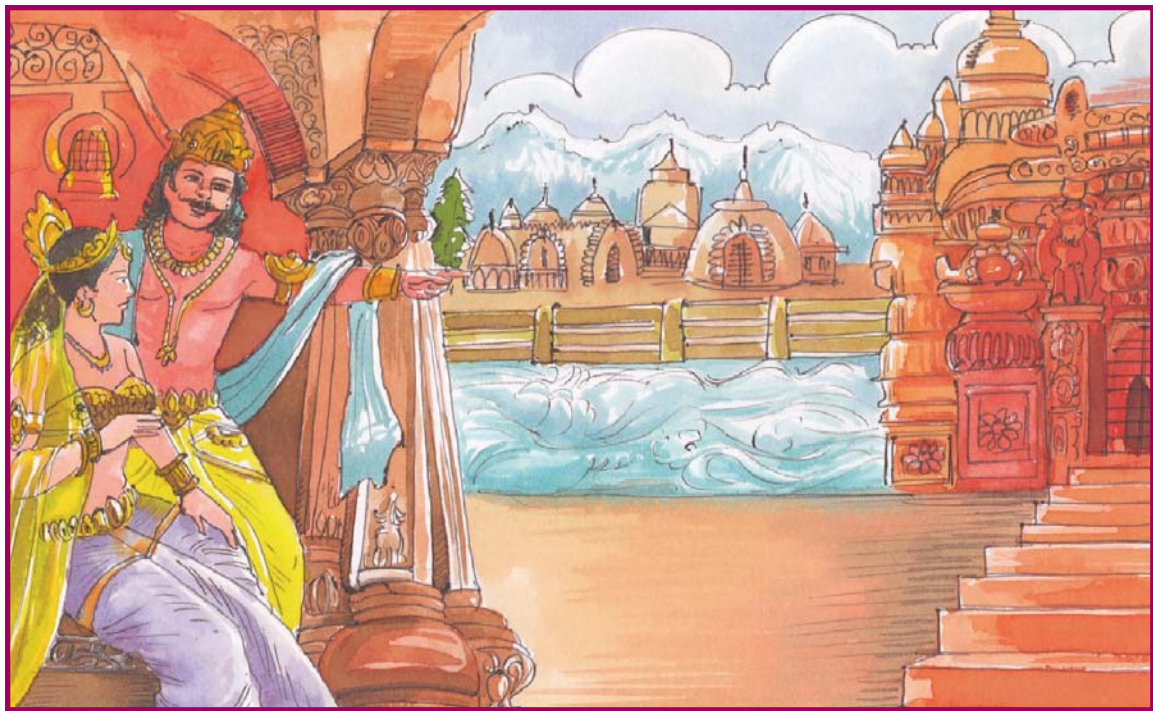

เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงอภิเษกสมรส

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเจริญวัยมีพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา ได้ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา (พิมพา) พระราชธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะ กษัตริย์โกถิยวงศ์แห่งกรุงเทวทหะ กับพระนางอมิตา พระชนิษฐาองค์เล็กของพระเจ้าสุทโธทนะ

พระราชพิธีได้จัดขึ้น ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ท่ามกลางพระประยูรญาติทั้งสองฝ่าย ภายหลังการอภิเษกสมรสเจ้าชายสิทธัตถะได้ทรงดำรงพระยศเป็นรัชทายาทแห่งกรุงกบิลพัสดุ์

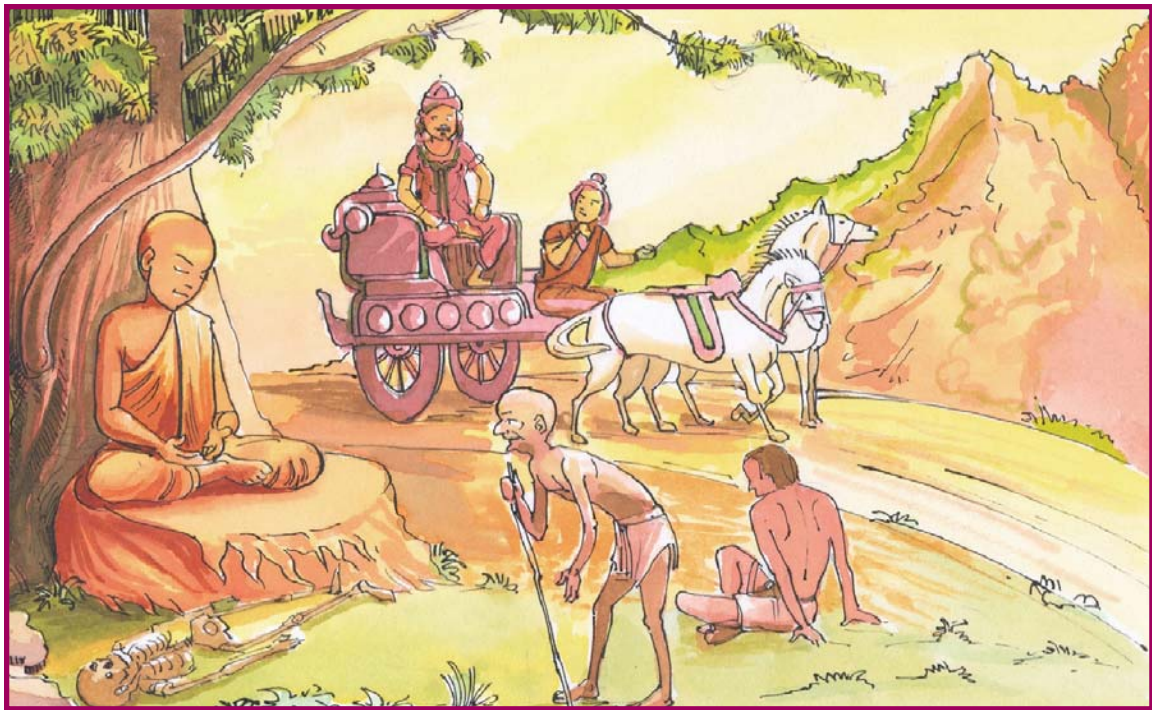
ปราสาท ๓ ฤดู

พระเจ้าสุทโธทนะไม่ประสงค์จะให้เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวชและตรัสรู้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ปรารถนาจะให้เจ้าชายอยู่ครองราชสมบัติเป็นมหาจักรพรรดิ จึงคิดอุบายต่างๆ นานา เพื่อผูกมัดเจ้าชายไว้ให้เพลิดเพลินในกามสุขทางโลก เช่น

ทรงสร้างปราสาทใหม่ให้ประทับ ๓ หลัง ซึ่งเป็นที่ประทับของเจ้าชายใน ๓ ฤดู คือ ฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน ปราสาททั้ง ๓ หลังตกแต่งสวยงามตามความเหมาะสมแต่ละฤดูกาล

เจ้าชายทรงเพียบพร้อมด้วยโลกียสุขในปราสาทแต่ละหลัง จนพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา มีพระโอรส ประสูติแต่พระนางยโสธรา ๑ พระองค์ ทรงพระนามว่า “ราหุล” หมายถึง บ่วง ซึ่งประสูติในวันที่เจ้าชาย สิทธัตถะเสด็จออกผนวช

เทวทูตทั้ง ๔

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะมีพระชนมายุ ๒๙ พรรษา ได้เสด็จประพาสพระราชอุทยาน ๔ ครั้ง ทอดพระเนตรเห็นเทวทูต^๑ ทั้ง ๔ อันได้แก่ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ^๔

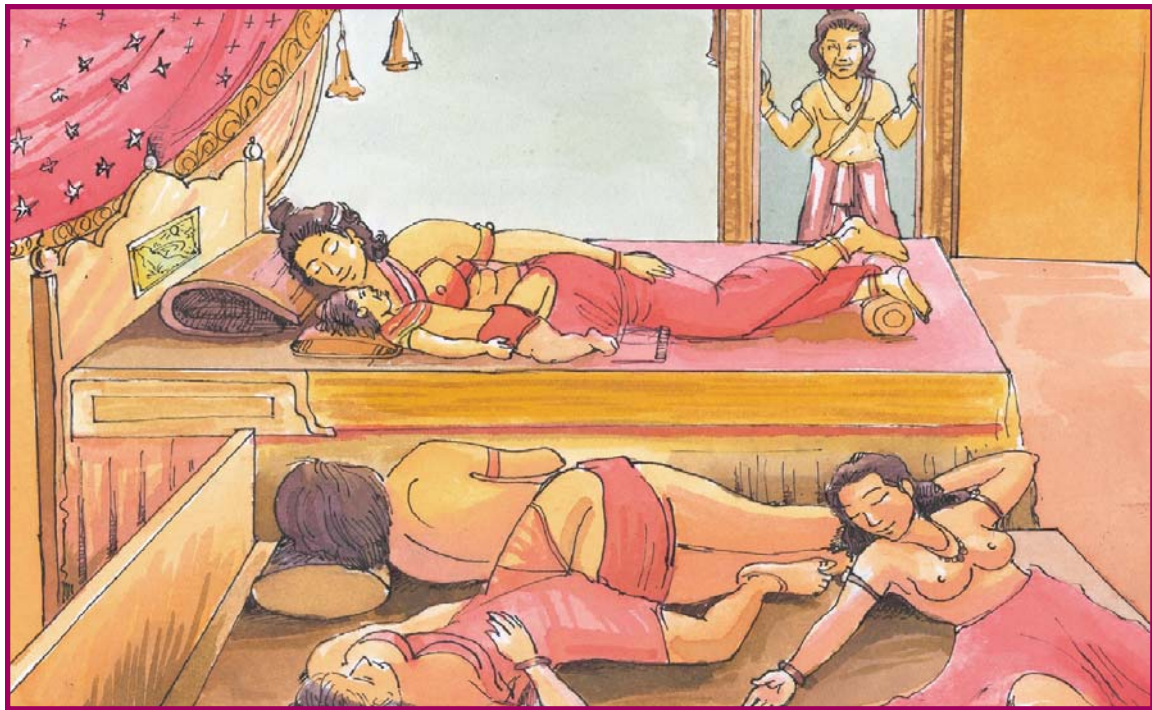
ขณะที่พระองค์ทอดพระเนตรเห็น คนแก่ คนเจ็บ และคนตาย ทรงบังเกิดความสังเวชในพระทัย ทรงเห็นความสุขทางโลกเป็นเพียงมายา ความสุขในกามคุณเป็นความสุขจอมปลอม เป็นเพียงภาพมายาที่ชวนให้หลงว่าเป็นความสุข ในความจริงไม่มีความสุข ไม่มีความเพลิดเพลินใดที่ไม่มีความทุกข์เจือปน

พระองค์เกิดความพอพระทัยในขณะที่ทอดพระเนตรเห็นสมณะ ใคร่เสด็จออกผนวชเป็นสมณะ สละเพศผู้ครองเรือน ซึ่งอาจจะเป็นวิถีทางที่จะพ้นจากความทุกข์ของชีวิต

^๑ เทวทูต : ทูตจากสวรรค์ ทำหน้าที่ให้คติธรรมคำสั่งสอน

^๔ สมณะ : นักบวช ผู้สละเพศการครองเรือน

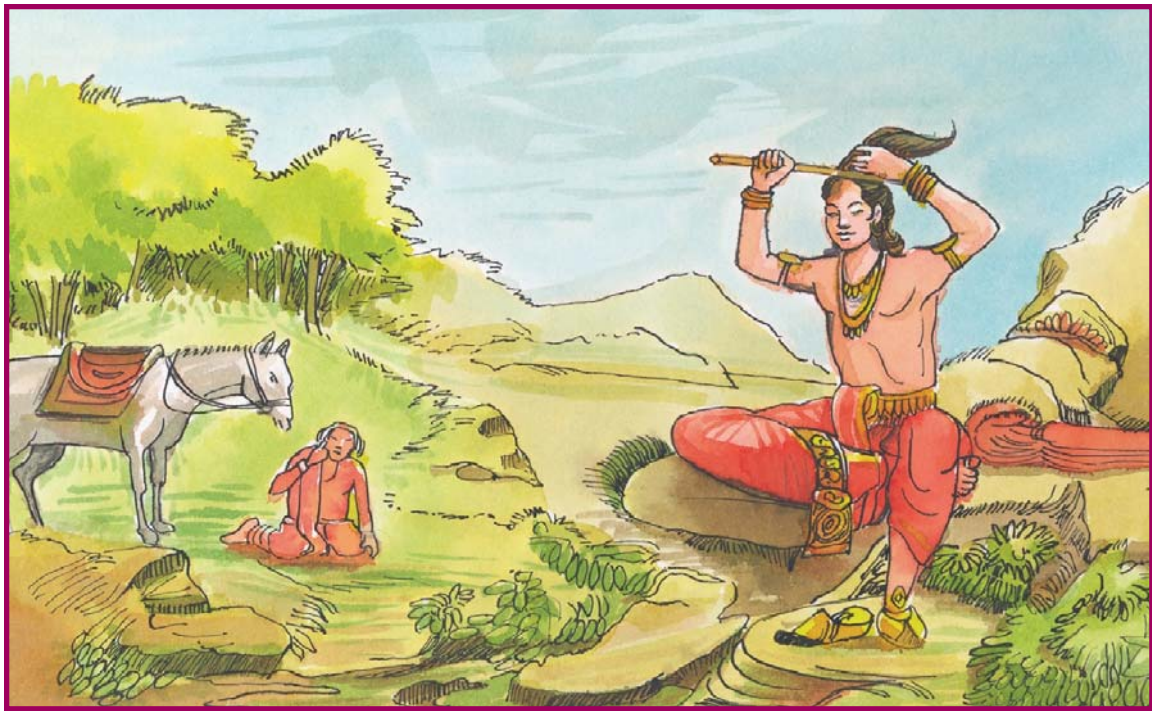

เจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จเยี่ยมพระนางยโสธรา (พิมพา)

ในเวลาตีกองต์แห่งราตรี เจ้าชายสิทธัตถะทรงตื่นบรรทมทอดพระเนตรเห็นนางบำเรอพอนรำ ขั้ร้อง ประโคมดนตรี นอนหลับอยู่เกลื่อนกลาดภายในปราสาท บางนางอ้าปาก กัดฟัน น้ำลายไหล ผ่านงูหลุด กอดพิน บ่นละเมอ นอนกลิ้งกลับไปมา ดูจขากศพอันทั้งอยู่ในป่าช้าผีดิบ เป็นการเพิ่มกำลังความดำริในการออกผนวช ของพระองค์

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะทรงตัดสินพระทัยแน่วแน่ว่าจะเสด็จออกผนวช จึงเสด็จไปยังห้องบรรทมของ พระนางยโสธรา ทรงเห็นพระชายากำลังหลับสนิทพระกรกอดพระโอรสราหุลที่เพิ่งประสูติ พระองค์ทรงเกิด ความเส่นหาอาลัยในพระชายาและพระโอรสที่เพิ่งได้ทอดพระเนตรเห็นเป็นครั้งแรกเป็นอย่างมาก ทรงดำริจะ อุ้มพระโอรสขึ้นเขยชมเป็นครั้งสุดท้ายก็เกรงว่าพระชายาจะทรงตื่นบรรทม เป็นอุปสรรคขัดขวางการเสด็จออก ผนวช จึงตัดพระทัยระงับความเส่นหาในพระโอรสเสด็จออกจากห้องลงจากปราสาท

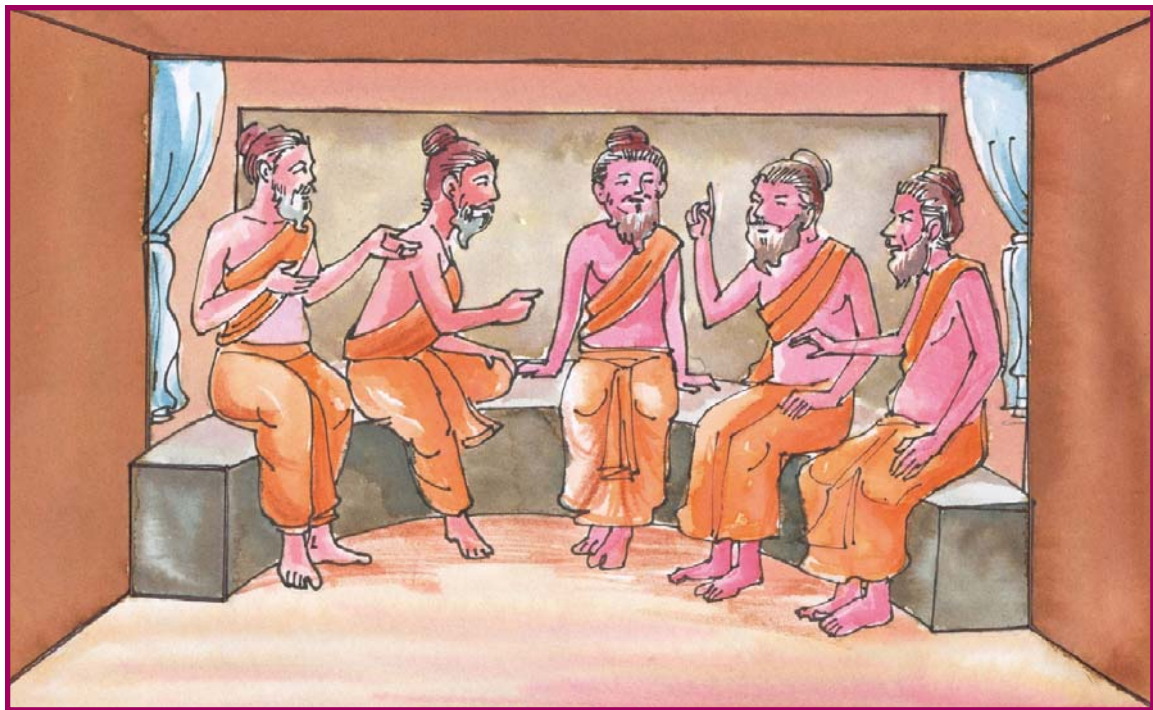
เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงออกผนวช

เจ้าชายสิทธัตถะทรงมำกัณฐกะ มีนายฉันทะเป็นผู้ตามเสด็จ เสด็จออกจากเมืองข้ามแม่น้ำอโนมา บ่ายพระพักตร์สู่แคว้นมคธตอนใต้ขณะนั้นพญามารวสวัตตีผู้มีจิตบาปเห็นเจ้าชายสิทธัตถะสละราชสมบัติเพื่อออกผนวช จึงยกพระหัตถ์ขึ้นร้องห้ามว่า “ดูก่อนเจ้าชายสิทธัตถะ ท่านอย่ารีบร้อนออกผนวชเสียก่อนเลย เหลืออีก ๗ วัน เท่านั้น ทรัพย์สมบัติ และมหาจักรพรรดิก็จะบังเกิดแก่ท่าน ขอท่านจงนิวัติพระนครเถิด” แต่เจ้าชายสิทธัตถะก็ทรงเอาชนะพญามารได้

ในเวลาใกล้รุ่งก็เสด็จข้ามฝั่งแม่น้ำอโนมาเข้าสู่ฝั่งของแคว้นมัลละ ทรงตัดพระเมาลีของพระองค์ด้วยพระขรรค์ อธิษฐานเพศเป็นบรรพชิต^๕ แล้วทรงผนวชเป็นสมณะ ณ ฝั่งแม่น้ำอโนมา จากนั้นตรัสสั่งนายฉันทะให้นำมำกัณฐกะและเครื่องทรงกลับกรุงกบิลพัสดุ์ นับแต่รุ่งอรุณนั้นเป็นต้นมา พระสิทธัตถะทรงประทับแรมอยู่ที่อนุพยัมภวัน แคว้นมัลละแต่พระองค์เดียวชั่วเวลาราว ๗ วัน

^๕ บรรพชิต : นักบวชผู้สละการครองเรือน

โกณฑัญญะ ชวนเพื่อนออกบวช

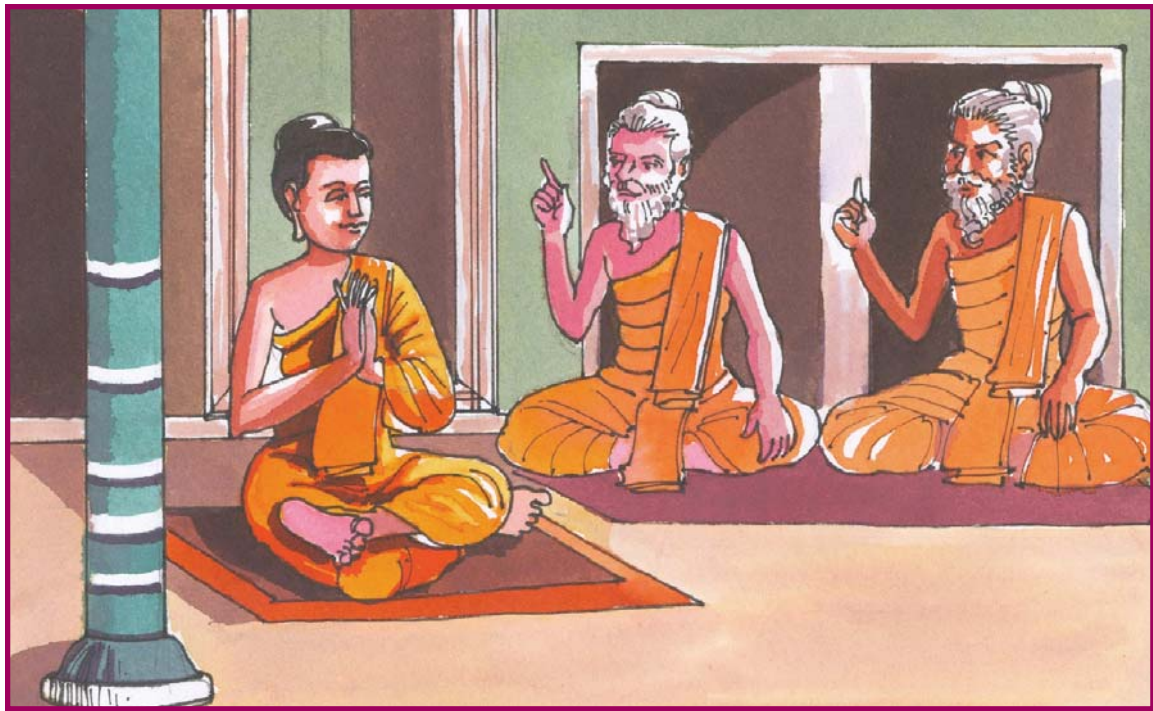
ฝ่ายโกณฑัญญะพราหมณ์ได้ทราบข่าวว่าเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวชก็ดีใจ รีบไปหาบุตรเพื่อนพราหมณ์ ทั้ง ๗ คน ที่ร่วมคณะถวายค่านายพระลักษณะ โดยกล่าวชวนว่า “บัดนี้เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวชแล้ว พระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแท้ไม่มีข้อสงสัย ถ้าบิดาของท่านทั้งหลายยังมีชีวิตอยู่ก็จะ ออกบวชด้วยเช่นเดียวกัน ผิดว่าท่านทั้งหลายปรารถนาจะบวชก็จงมาบวชตามเสด็จพร้อมกันเถิด”

แต่บุตรพราหมณ์ทั้ง ๗ หาได้พร้อมใจกันทั้งสิ้นไม่ ยินดีออกบวชด้วยเพียง ๔ คนด้วยกัน

โกณฑัญญะพราหมณ์ก็พาพราหมณ์ทั้ง ๔ ถึงเพศบรรพชิต และออกเดินทางตามหาพระสิทธัตถะในที่ต่างๆ จนไปพบพระสิทธัตถะ ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม จึงพากันถวายอภิวัตแล้วอยู่ปฏิบัติบารุง จัดทำอุรุกรีกถวาย ทุกประการ โดยหวังว่าเมื่อพระสิทธัตถะได้ตรัสรู้แล้วจะได้แสดงธรรมโปรด

บรรพชิตทั้ง ๕ มีนามว่า โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสสิ

แสวงหาโมกขธรรม

พระสิทธัตถะได้เสด็จออกจากอนุปิยอัมพวัน แคว้นมัลละ ไปยังที่ต่างๆ จนถึงเขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ เพื่อแสวงหาโมกขธรรม^๖ พระองค์เสด็จเข้าไปอบรมศึกษาในสำนักอาหารดาบสกาลามโคตร และสำนักอุททกดาบสรามบุตร จนหมดความรู้ของอาจารย์ และได้ยกย่องพระองค์ไว้เป็นอาจารย์เสมอด้วยตน

พระองค์ทรงเห็นว่าธรรมเหล่านี้มิใช่ทางตรัสรู้ จึงได้อำลาอาจารย์ออกแสวงหาโมกขธรรมต่อไป

พระสิทธัตถะมุ่งพระทัยจะทำความเพียรโดยลำพังพระองค์เดียว พระองค์เสด็จจาริกต่อไปจนถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม อันมีแม่น้ำเนรัญชราไหลผ่าน ณ แคว้นมคธ พระองค์ได้ประทับอยู่ในป่า ณ ตำบลนี้

พระองค์ทรงเริ่มบำเพ็ญทุกรกิริยา^๗ โดยประการต่างๆ อย่างเคร่งครัด แต่ก็ไม่ทรงพบทางพ้นทุกข์ได้

^๖ โมกขธรรม : ธรรมที่นำสัตว์ให้หลุดพ้นจากกิเลส, ความหลุดพ้น, นิพพาน

^๗ ทุกรกิริยา : การทำความเพียรโดยการทรมานกายตนเพื่อหวังบรรลุธรรม

บำเพ็ญทุกกรกิริยา

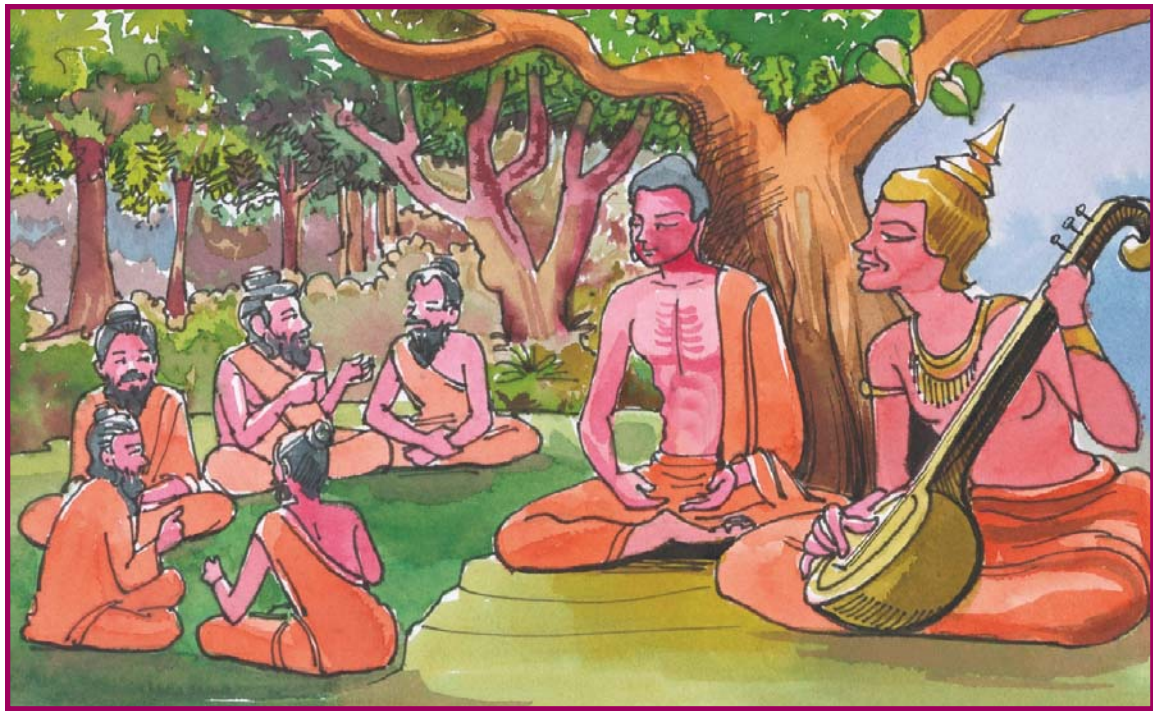
พระสิทธัตถะทรงเริ่มทำทุกกรกิริยา ซึ่งเป็นทางปฏิบัติที่นิยมกันในสมัยนั้นว่าเป็นทางตรัสรู้ โดยการทรมานร่างกายให้ลำบาก ซึ่งเป็นกิจยากที่บุคคลจะกระทำได้ พระองค์ได้ทรงทรมานพระวรกายเป็น ๓ วิธี คือ

วิธีแรก ทรงกตพระหนต์ด้วยพระหนต์ กตพระตาลูด้วยพระชีวหาไว้ให้แน่น จนพระเสโทไหลจากพระกัจจะ ในเวลานั้นได้เสวยทุกขเวทนาอันกล้า แต่ทุกขเวทนานั้นก็ไม่อาจครอบงำพระทัยให้กระสับกระส่าย แต่ในที่สุดทรงเห็นว่า การกระทำอย่างนั้นไม่ใช่ทางตรัสรู้ จึงทรงเปลี่ยนวิธีอื่นต่อไป

วิธีที่ ๒ ทรงฟ่อนกลั่นลมอัสสาสะปัสสาสะ คือ การฟ่อนกลั่นลมหายใจเข้า-ออก ทำให้ทางเดินลมหายใจไม่สะดวก ปวดพระเศียร ร้อนในพระวรกายเป็นกำลัง แม้จะเสวยทุกขเวทนากล้าถึงเพียงนี้ ทุกขเวทนานั้นก็ไม่อาจครอบงำพระทัยให้กระสับกระส่าย แต่ในที่สุดทรงเห็นว่า การกระทำอย่างนั้นไม่ใช่ทางตรัสรู้ จึงทรงเปลี่ยนวิธีอื่นต่อไป

วิธีที่ ๓ ทรงอดอาหาร ฟ่อนเสวยแต่วันละน้อยๆ บ้าง เสวยอาหารละเอียดบ้าง จนพระวรกายเหี่ยวแห้ง พระฉวีเศร้าหมอง พระอัฐิปราภฏทั่วพระกาย เมื่อทรงลูบพระกายเส้นพระโลมามีรากเน่าร่วงจากขุมพระโลมา พระกำลังน้อยถอยลงจะเสด็จไปข้างไหนก็ชวนเซล้ม วันหนึ่งทรงอ่อนพระกำลัง อิดโรยโหยหิวที่สุด จนไม่สามารถจะทรงพระวรกายไว้ได้ ก็ทรงถึงสัญญะภาพลัมลงในที่นั้น

ระลึกถึงเสียงพิณ

หลังจากทดลองบำเพ็ญทุกรกิริยามา ๖ ปี พระพุทธองค์ทรงมั่นพระทัยว่า การบำเพ็ญทุกรกิริยา ไม่ใช่ทางพ้นทุกข์แน่นอน และประกอบกับเวลานั้น ท้าวสักกะได้เสด็จมาเฝ้า ทรงติดพิณ ๓ สายถวาย คือ สายหนึ่งตึงเกินไปมักขาด สายหนึ่งหย่อนเกินไปเสียงไม่เพราะ สายหนึ่งพอดีเสียงไพเราะยิ่ง ทำให้พระองค์มั่นพระทัยยิ่งขึ้นว่า **ทางสายกลางเป็นหนทางที่จะนำไปสู่พระโพธิญาณ**

พระพุทธองค์ทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยา ทรงหันมาบำเพ็ญเพียรทางจิต โดยทรงเริ่มเสวยพระกระยาหารตามปกติ

นักบวชปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เห็นดังนั้น จึงคลายความศรัทธาพากันหนีไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี เป็นเหตุให้พระองค์ประทับอยู่แต่พระองค์เดียว ทำให้ได้รับความสงบยิ่งขึ้น และทรงพร้อมจะเริ่มบำเพ็ญเพียรทางจิตต่อไป

รับขำมธุปายาสของนางสุชาดา

ครั้นต่อมาถึงวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เวลาเช้า พระสิทธัตถะเสด็จไปประทับที่โคนต้นไทรต้นหนึ่งใกล้แม่น้ำเนรัญชรา

เวลานั้นนางสุชาดาธิดาของคฤหบดีผู้มั่งคั่งในตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้จัดขำมธุปายาสใส่ถาดทองคำนำไปบวงสรวงเทวดาที่ต้นไทรตามที่นางได้อธิษฐานไว้ว่า “ขอให้นางได้สามีที่มีตระกูลเสมอกัน และขอให้ได้บุตรคนแรกเป็นชาย” ครั้นนางได้สามีและบุตรสมปรารถนา นางจึงได้จัดขำมธุปายาสอันประณีตไปบวงสรวงเทวดาที่ต้นไทรที่ได้บนบานไว้

ครั้นถึงต้นไทร นางสุชาดาเห็นพระสิทธัตถะงามด้วยรัศมีก็มีความโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง สำคัญว่าเป็นเทวดาโดยแท้ จึงน้อมถวายขำมธุปายาสพร้อมด้วยถาดทองคำ พร้อมกราบทูลว่า “หม่อมฉันขอถวายทั้งถาด พระองค์มีพระประสงค์ประการใดโปรดนำไปตามพระทัย สิ่งใดที่พระองค์ทรงประสงค์จงสำเร็จฉันนั้นเถิด” แล้วนางก็ก้มลงกราบลากลับเรือนด้วยความสุขใจเป็นล้นพ้น

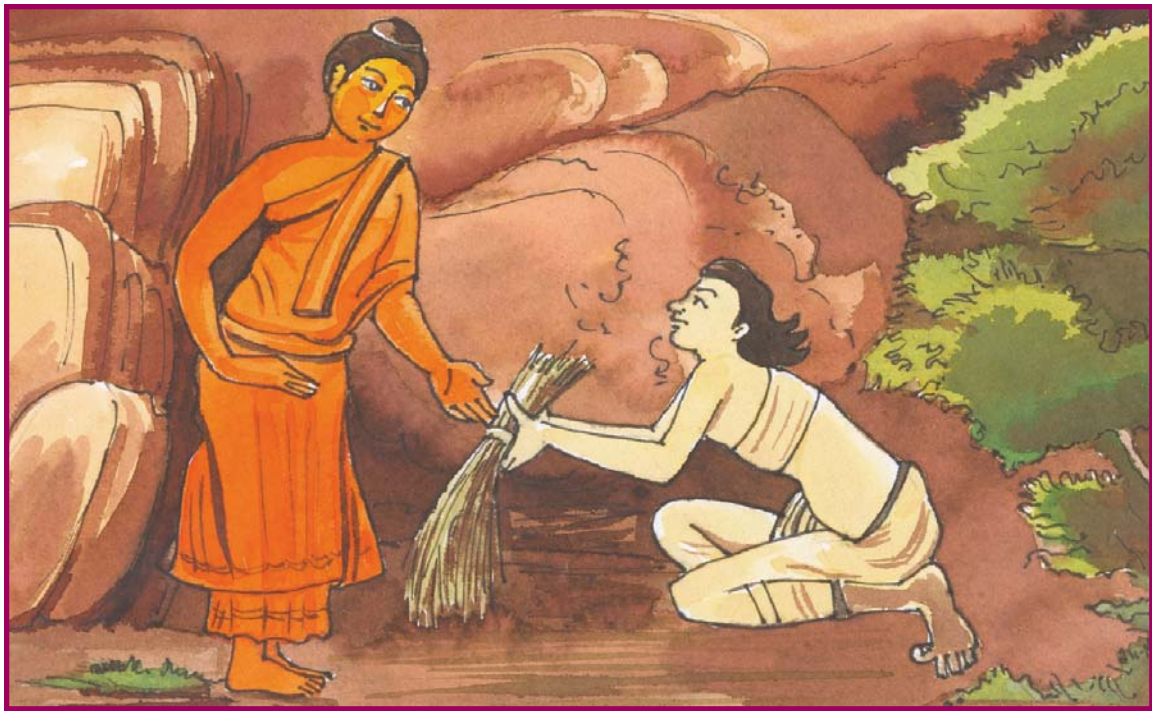
อธิษฐานลอยถาด

หลังจากพระสิทธัตถะรับข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดาแล้ว เสด็จลุกจากที่ประทับ ทรงถือถาดข้าวมธุปายาสเสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ประทับนั่งบำเพ็ญพระพักตร์สูทิสต์ะวันออก ทรงปั้นข้าวมธุปายาสเป็นก้อนจนได้ ๔๙ ก้อน เสวยจนหมด แล้วทรงถือถาดลงสู่แม่น้ำเนรัญชรา

พระองค์ทรงอธิษฐานเสี่ยงพระบารมีว่า “ถ้าเราจะได้ตรัสรู้ในอนาคตสัมมาสัมโพธิญาณ ขอให้ถาดนี้จลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปเกิด” แล้วทรงลอยถาดนั้นลงในแม่น้ำเนรัญชรา ขณะนั้นอานุภาพแห่งพระบารมีของพระองค์ซึ่งทรงบำเพ็ญมาบริบูรณ์ดีแล้ว ได้แสดงให้เห็นอัศจรรย์ ถาดนั้นได้ลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปประมาณ ๑ เส้น แล้วจมลงตรงนาคภพพิมาน แห่งพญากาฬนาคราช

พระองค์ทรงเห็นการอธิษฐานลอยถาดเป็นดังประสงค์ ทรงยินดีปรีดาเป็นอย่างยิ่ง เสด็จกลับสู่ป่าสาละริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา

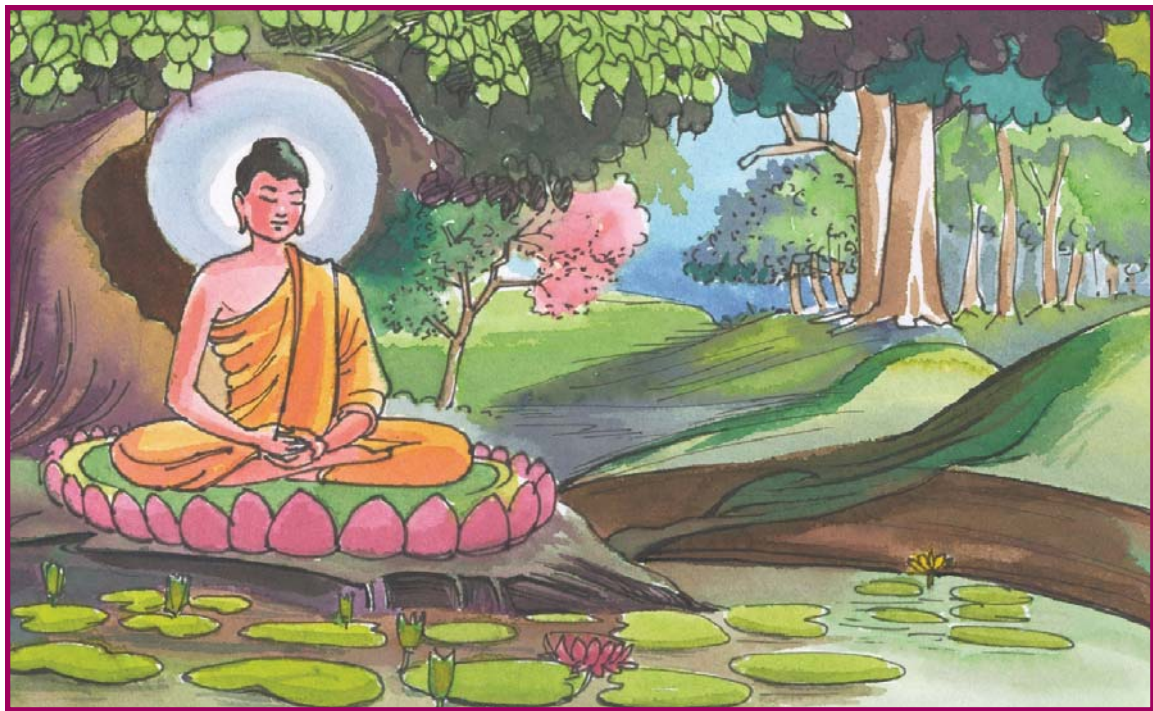

โสติยะ ถวายหญ้าคา

พระสิทธัตถะเสด็จออกจากป่าสาละริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราไปยังต้นอัสสัตถพฤกษ์ (ต้นโพธิ์) ซึ่งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเนรัญชรา ระหว่างทางพบคนตัดหญ้าชื่อโสติยะ โสติยะเกิดความเลื่อมใสในอัมถวายหญ้าคา ๘ กำมือ พระพุทธองค์ทรงนำไปปูลาดเป็นบัลลังก์ที่ใต้ต้นอัสสัตถพฤกษ์ ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกทางแม่น้ำเนรัญชรา หันพระปฤษฎางค์ไปทางลำต้นอัสสัตถพฤกษ์

พระองค์ทรงตั้งสัตยาธิษฐานในพระทัยว่า “ถ้าเรายังไม่ได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณตราบใด เราจักไม่ยอมลุกขึ้นตรานั้น แม้ว่าเลือด แม้ว่าเนื้อ จะเหือดแห้งไป เหลือแต่หนัง เอ็น และกระดูกก็ตามที”

ตรัสรู้

พระสิทธัตถะทรงมีพระทัยแน่วแน่ประทับนั่งไม่หวั่นไหวที่บัลลังก์ใต้ต้นอัสสัตถพฤกษ์ ทรงเริ่มบำเพ็ญสมาธิให้เกิดในพระทัยด้วยวิธีที่เรียกว่า เข้าฌาน^๔ แล้วทรงบรรลุญาณ ๓ ไปตามลำดับ คือ

ตกเวลาปฐมยาม (ประมาณ ๓ ทุ่ม) ทรงบรรลุญาณที่ ๑ เรียกว่า “บุพเพนิวาสานุสสติญาณ” หมายถึง ความรู้แจ้งถึงอดีตชาติ ทั้งของตนเองและผู้อื่น

ตกเวลามัชฌิมยาม (ประมาณเที่ยงคืน) ทรงบรรลุญาณที่ ๒ เรียกว่า “จตุปปาทญาณ” หมายถึง ความรู้แจ้งถึงความจตุ คือ ดับและเกิดของสัตว์โลก ตลอดถึงความแตกต่างกันที่เรียกว่า กรรม

ตกเวลาปัจฉิมยาม (ประมาณหลังเที่ยงคืน) ทรงบรรลุญาณที่ ๓ เรียกว่า “อาสวักขญาณ” หมายถึง ความรู้แจ้งถึงความสิ้นไปของกิเลส ได้แก่ รู้อรุณสัง ๔ (ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ) คือความทุกข์ เหตุเกิดของทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีดับทุกข์

นับแต่เวลานั้นพระองค์ก็ได้ชื่อว่าเป็น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ พระผู้ตรัสรู้^๕ ได้ด้วยพระองค์เอง ในคืนวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๔๕

^๔ เข้าฌาน : วิธีเพ่งจิตจับอยู่ที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงสิ่งเดียวนาน ๆ จนจิตสงบแน่วไม่ฟุ้งซ่านเป็นสมาธิ ทรงบรรลุฌาน

^๕ ตรัสรู้ : การรู้แจ้งด้วยตนเอง (ใช้เฉพาะพระพุทธองค์)

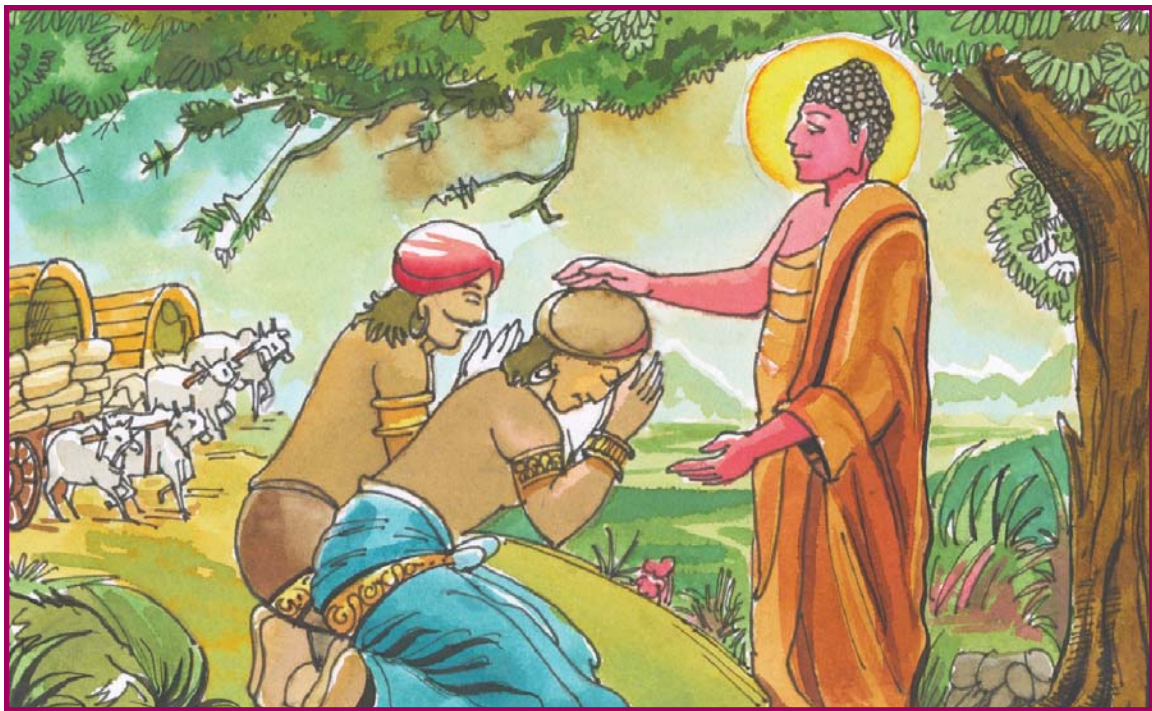
เสวยวิมุตติสุข

ครั้นตรัสรู้แล้ว พระพุทธองค์ได้ประทับเสวยวิมุตติสุข^{๑๐} เป็นเวลา ๗ สัปดาห์ ในสถานที่ ๗ แห่ง แห่งละ สัปดาห์ คือ

- สัปดาห์แรก พระพุทธองค์ประทับนั่งที่ “รัตนบัลลังก์” ใต้โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ตรัสรู้
- สัปดาห์ที่ ๒ เสด็จจากรัตนบัลลังก์ ไปประทับยืนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ทอดพระเนตรดูต้นพระศรีมหาโพธิ์ และ รัตนบัลลังก์ เรียกสถานที่นี้ว่า “อนิมิสสเจตีย์”
- สัปดาห์ที่ ๓ ทรงนิมิต “รัตนจงกรม” เสด็จจงกรม อยู่ทางทิศเหนือของต้นพระศรีมหาโพธิ์ เรียกสถานที่นี้ว่า “รัตนจงกรมเจตีย์”
- สัปดาห์ที่ ๔ เสด็จไปประทับนั่งบนเรือนแก้ว ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของต้นพระศรีมหาโพธิ์ พิจารณาพระอภิธรรม เรียกสถานที่นี้ว่า “รัตนฆรเจตีย์”
- สัปดาห์ที่ ๕ เสด็จไปประทับนั่งที่โคนต้นอชปาลนิโครธ ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของต้นพระศรีมหาโพธิ์
- สัปดาห์ที่ ๖ เสด็จไปประทับนั่งที่โคนต้นมุจลินท์ (ต้นจิก) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของต้นพระศรีมหาโพธิ์
- สัปดาห์ที่ ๗ สัปดาห์สุดท้าย เสด็จไปประทับนั่งที่ใต้ต้นราชายตนะ (ต้นเกตุ) ทางทิศใต้ของต้นพระศรีมหาโพธิ์

^{๑๐} วิมุตติสุข : ความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้น

อุบาสกคู่แรก

ในสัปดาห์ที่ ๗ ที่พระพุทธองค์ประทับเสวยวิมุตติสุขที่ได้โคนต้นราชายตนะ มีพ่อค่านายกองเกวียนสองคน ชื่อ ตปุสสะ และ ภัลลิกะ เดินทางด้วยขบวนเกวียนหลายร้อยเล่มมาจากอุกกถชนบท

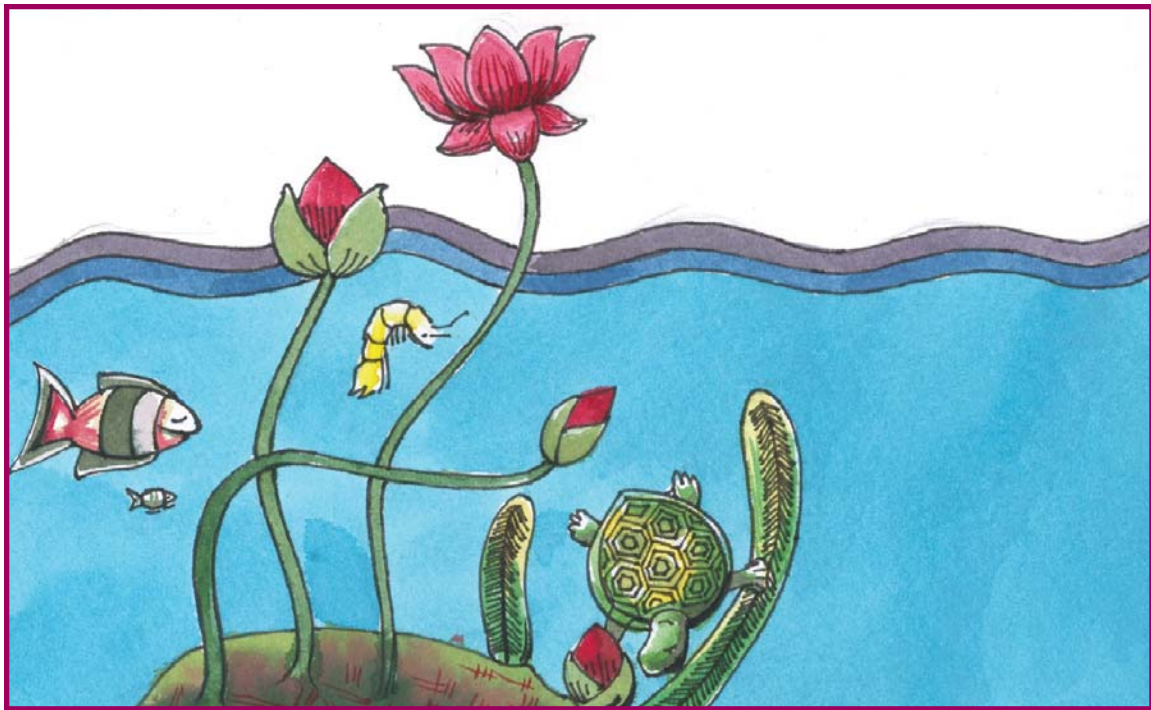
ทั้งสองเห็นพระพุทธองค์เกิดความเลื่อมใสศรัทธา จึงนำข้าวสัตตุงและสัตตูก้อน^{๑๑} เข้าไปถวาย พระพุทธองค์ทรงรับอาหารด้วยบาตรศิลาที่ทำจากตมหาราชทั้ง ๔ นำมาถวาย

เมื่อพระพุทธองค์เสวยแล้ว ตปุสสะ และภัลลิกะ ได้แสดงตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา ขอถึง พระพุทธ และพระธรรม ว่าเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต (ด้วยเวลานั้นยังไม่มีพระสงฆ์)

พระพุทธองค์ทรงประทานพระเกศาธาตุ ๘ เส้น ให้ทั้งสองไปเป็นที่บูชา นับได้ว่าพ่อค้าทั้งสองเป็นอุบาสก หรือพุทธศาสนิกชนคู่แรกในพระพุทธศาสนา

^{๑๑} ข้าวสัตตุง และสัตตูก้อน : ข้าวตูข้าวที่ตำเป็นผง หรือนำผงข้าวมาปั้นเป็นก้อน

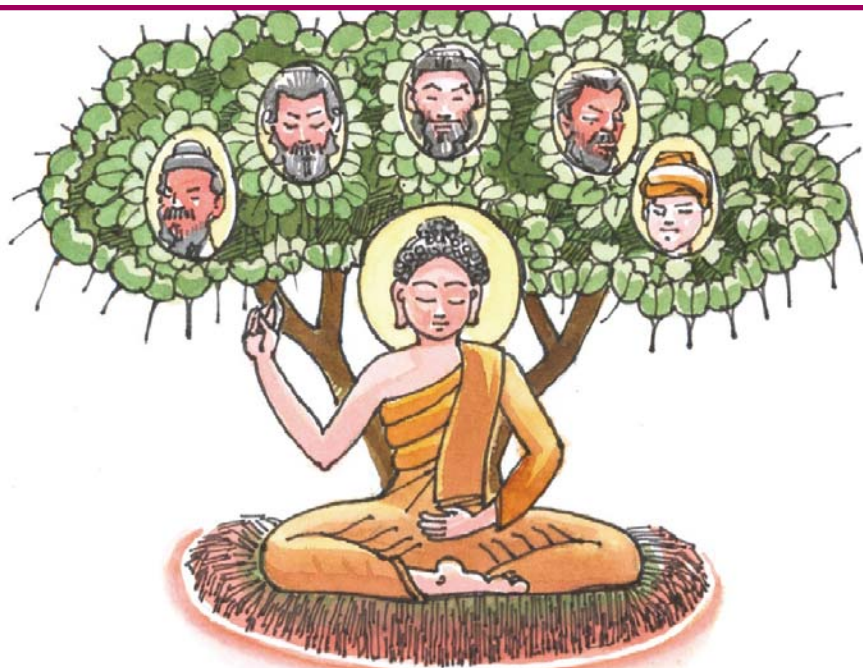

บัว ๔ เหล่า คน ๔ ประเภท

ครั้งย่างเข้าสู่ปดาห์ที่ ๘ พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า “ธรรม” ที่พระองค์ตรัสรู้มานั้นลึกซึ้งยากที่ใครจะรู้ตาม แต่พระองค์ทรงเกิดพระมหากรุณาธิคุณต่อสัตว์โลก จึงตัดสินพระทัยแสดงธรรม ทรงพิจารณาอุปนิสัยของสัตว์โลกเปรียบเทียบความแตกต่างแห่งระดับสติปัญญาของคนเป็น ๔ ประเภท เปรียบได้กับบัว ๔ เหล่า คือ

๑. อุกษฎิ์ตัญญู คนที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ได้ยินได้ฟังเพียงเล็กน้อยก็รู้แจ้งและแตกฉาน เหมือนดอกบัวพ่นน้ำพร้อมที่จะบานทันที
๒. วิปจิตัญญู คนที่มีสติปัญญาปานกลาง ได้ยินได้ฟังและอธิบายขยายความเพียงเล็กน้อยก็รู้แจ้งและแตกฉาน เปรียบเหมือนดอกบัวชูตัวอยู่เสมอน้ำ ปล่อยข้ามคืน ขึ้นโผล่พ่นน้ำก็บานทันที
๓. เนยยะ คนที่มีสติปัญญาน้อย จะต้องได้รับฟังหลายครั้งหลายหน และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม จึงจะเข้าใจ เปรียบเหมือนดอกบัวที่อยู่กลางน้ำ ถ้าไม่ชอกช้ำไปเสียก่อนก็จะโผล่พ่นน้ำ แม้จะใช้เวลานานแต่ก็บานในที่สุด
๔. ปทปรมะ คนที่สติปัญญาอ่อน ยากที่จะสั่งสอน เปรียบเหมือนดอกบัวที่จมอยู่ใต้น้ำ เป็อนโคลนตม ไม่อาจขึ้นมابานได้ เพราะตกเป็นภักษาของปลาและเต่าเสียก่อน

ตัดสินพระทัยแสดงธรรม

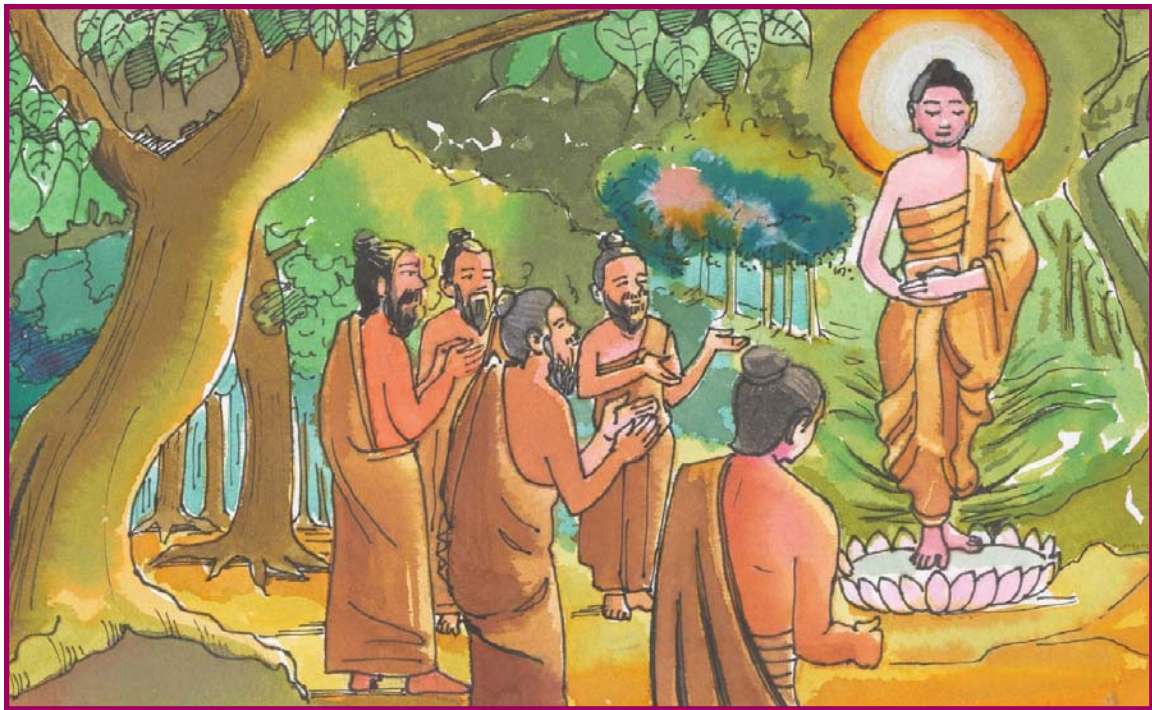
เมื่อพระพุทธองค์ได้ตัดสินพระทัยที่จะแสดงธรรมโปรดสัตว์โลก พระองค์ทรงพิจารณาว่าจะแสดงธรรมแก่ใครก่อน มีใครบ้างที่จะเข้าใจในคำสอนของพระองค์ได้อย่างรวดเร็ว

ครั้งแรกพระองค์ทรงระลึกถึงอาจารย์อาฬารดาบส และอุททกดาบสผู้เคยสอนพระองค์ แต่ก็ทรงทราบด้วยพระญาณว่าทั้ง ๒ ท่าน มรณภาพไปแล้วเมื่อไม่กี่วันนี่เอง

พระองค์ทรงระลึกต่อไปถึงนักบวชปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ผู้เคยอุปการะต่อพระองค์เมื่อคราวบำเพ็ญทุกรกิริยา

พระองค์ทรงดำริว่า “นักบวชปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เมื่อได้ฟังธรรมของพระองค์ ก็จะสามารถรู้ตามได้ทันที เนื่องจากมีอุปนิสัยแก่กล้า” ครั้นเห็นอย่างนี้แล้ว พระพุทธองค์จึงตัดสินพระทัยเสด็จไปแสดงธรรมโปรดนักบวชปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองสารนาถ เขตเมืองพาราณสี แห่งแคว้นกาสิ

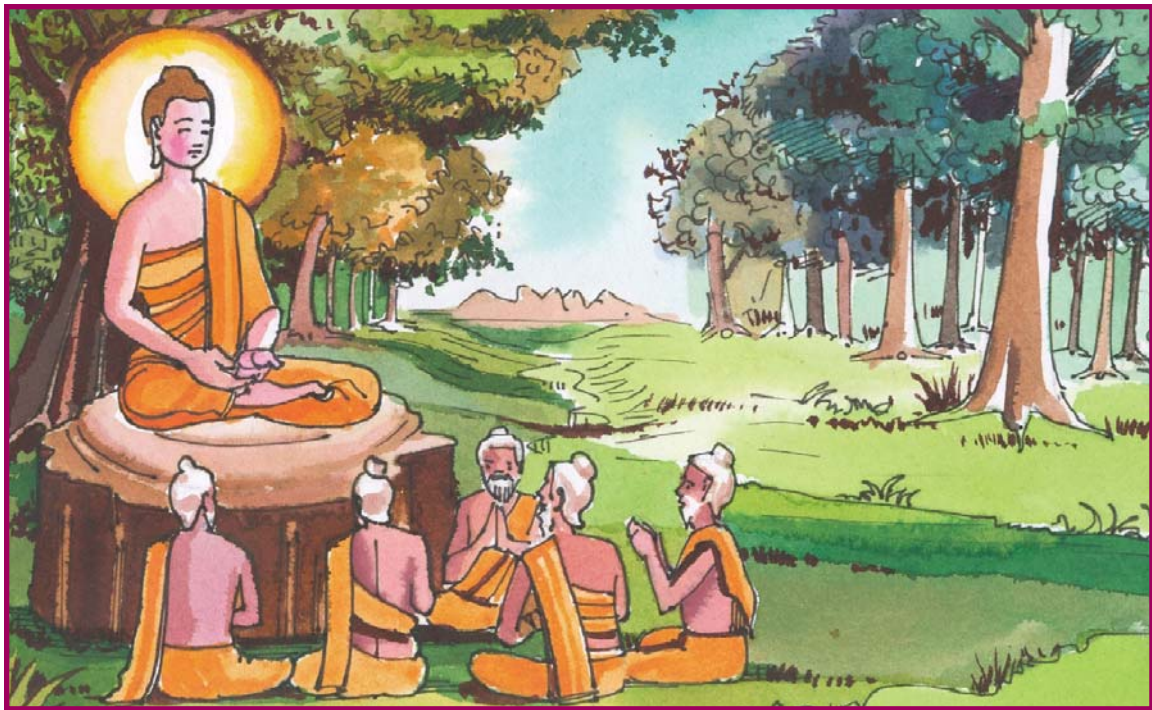
เสด็จโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕

พระพุทธองค์เสด็จไปถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในขณะที่นักบวชปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ กำลังนั่งสนทนากัน เรื่องของพระพุทธองค์ว่าจะทรงมีสุขหรือทุกข์ประการใด ทันใดนั้นนักบวชปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ได้แลเห็นพระพุทธองค์มาแต่ไกลต่างลงความเห็นกันว่าพระองค์เสด็จมาเพื่อต้องการผู้ดูแล จึงตกลงกันว่าจะไม่ไหวไม่ลูก รับบาตรและจีวร แต่จะปูลาสนะไว้ หากจะนั่งก็นั่งเองไม่มีการเชื่อเชิญ

แต่ครั้งพระพุทธองค์เสด็จเข้ามาใกล้ นักบวชปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ต่างสุมข้อตกลงทั้งหมด กุลิกอุชพาภัน ลูกขึ้นต้อนรับพระพุทธองค์อย่างที่เคยทำมาแต่ก่อน รูปหนึ่งรับบาตรจีวร รูปหนึ่งปูลาสนะ รูปหนึ่งถวายน้ำล้างเท้า รูปหนึ่งถวายตั้งรองเท้า รูปหนึ่งถวายเชิงบาตร

แต่อย่างไรนั้น นักบวชปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ทั้งหมดก็ยังแสดงอาการกระด้างกระเดื่อง ไม่เชื่อว่าพระพุทธองค์ตรัสรู้บรรลुพระโพธิญาณแล้ว จนพระองค์ต้องเตือนให้ระลึกถึงความหลังว่าพระองค์เคยตรัสสอนอย่างนี้มาก่อนหรือไม่ เมื่อนักบวชปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ได้สติ พระพุทธองค์ตรัสบอกว่า พระองค์ได้บรรลุความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ที่เสด็จมาที่นี่ก็เพื่อจะมาแสดงธรรมโปรด

ปฐมเทศนา

ครั้นรุ่งเช้าวันอาสาฬหปุณณมี เพ็ญเดือน ๘ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเทศนากัณฑ์แรกโปรดนักบวช ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เรียกธรรมเทศนากัณฑ์แรกนี้ว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” มีความโดยย่อว่า

“การทรมานตนเองให้ลำบาก และการปล่อยชีวิตไปตามความใคร่ ไม่ใช่ทางตรัสรู้ มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง เพื่อตรัสรู้”

“มัชฌิมาปฏิปทา คือ การปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามมรรคมีองค์ ๘ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ ระลึกชอบ และตั้งใจชอบ หรือกล่าวโดยย่อ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา”

เมื่อพระพุทธองค์แสดงธรรมจบลง โภณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุโสดาปัตติผล^{๑๒} ทูลขอบวชเป็นพระภิกษุพระพุทธองค์ทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา^{๑๓} เมื่อบวชแล้วมีชื่อเรียกขานกันว่าพระอัญญาโกณฑัญญะ

พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นพระสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา ทำให้มีพระรัตนตรัยครบบริบูรณ์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

^{๑๒} โสดาปัตติผล : ผลคือการถึงกระแสนิพพาน เป็นการบรรลุอุบายมรรคขั้นแรก จะมีการเวียนว่ายตายเกิดอีก ๗ชาติ

^{๑๓} เอหิภิกขุอุปสัมปทา : วิธีอุปสมบทโดยเรียกให้มาเป็นภิกษุ เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ด้วยพระองค์เอง ภิกษุที่บวชด้วยวิธีนี้เรียกว่า เอหิภิกษุ

แสดงอนัตตลักขณสูตร

รุ่งขึ้นวันแรม ๑ ค่ำ พระพุทธองค์ได้แสดงธรรมโปรดวัปปะกับภัททิยะเป็นการเฉพาะ จนทั้งสอง ได้บรรลุโสดาปัตติผล แล้วทูลขอบวช พระพุทธองค์ทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

รุ่งขึ้นวันแรม ๒ ค่ำ พระพุทธองค์ได้แสดงธรรมโปรดมหานามะ กับอัสสชิเป็นการเฉพาะ จนทั้งสอง ได้บรรลุโสดาปัตติผล แล้วทูลขอบวช พระพุทธองค์ทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา เช่นกัน

ต่อมาในวันแรม ๕ ค่ำ พระพุทธเจ้าทรงเห็นพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ มีอุปนิสัยแก่กล้าสามารถบรรลุ อรหัตตผล^{๑๔} ได้ จึงทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรให้ฟังพร้อมกัน มีความโดยย่อว่า

“รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ...ไม่ใช่ตัวตน จึงไม่ควรยึดถือ”

ส่งผลให้พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมกัน

ครั้งนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้น ๖ องค์ คือ องค์สัมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสาวกทั้ง ๕ คือ พระ อัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ และพระอัสสชิ โดยพระสาวกทั้ง ๕ ได้สมญานาม ว่า พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕

^{๑๔} อรหัตตผล : ผลคือการสำเร็จเป็นพระอรหันต์สามารถดับกิเลสได้ทั้งหมด ไม่มีการกลับชาติมาเกิดอีก

ยสะออกบวช

ยสะ เป็นลูกชายเศรษฐีเมืองพาราณสี เกิดความเบื่อหน่ายความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในบ้าน จึงออกจากบ้านเดินเปล่งวาจาไปตามทางสู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ”

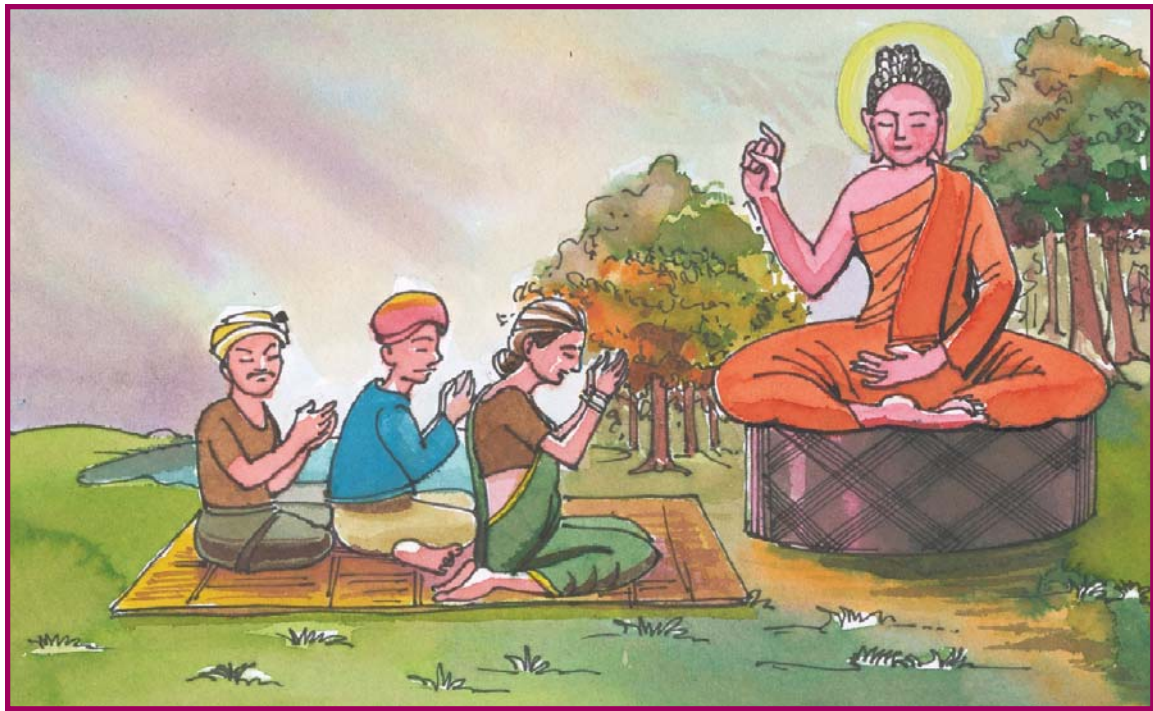
พระพุทธองค์ทรงได้ยินจึงได้ตรัสว่า “ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง”

ยสะรู้สึกยินดีเมื่อได้ยินพระดำรัสของพระพุทธองค์ จึงเข้าไปกราบแทบพระบาท พระพุทธองค์จึงแสดงอนุปพุททิกา^{๑๕} และอริยสัง ๔ ไปรต ยสะ เมื่อยสะฟังธรรมเทศนาจบได้บรรลุโสดาปัตติผล

ต่อมาพระพุทธองค์ได้แสดงธรรมเทศนาแก่ชนที่เดียวกันนั้น ไปรตบิดาของยสะซึ่งออกมาตามหาลูกชายได้ฟังเมื่อบิดาของยสะฟังธรรมเทศนาจบได้บรรลุโสดาปัตติผล ยสะได้ฟังเป็นครั้งที่ 2 และได้บรรลุอรหัตตผลขณะที่ยังอยู่ในเพศคฤหัสถ์ แล้วทูลขอบวช พระพุทธองค์ทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

^{๑๕} อนุปพุททิกา : เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับจากง่ายไปหายาก เพื่อพอกจิตผู้ฟังให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จนพร้อมจะฟังอริยสัง มี 5 อย่างคือ พรณณาทาน-ศีล-สวรรค์ (ความสุขเจือด้วยกาม)-โทษของกาม และผลของการออกจากกาม

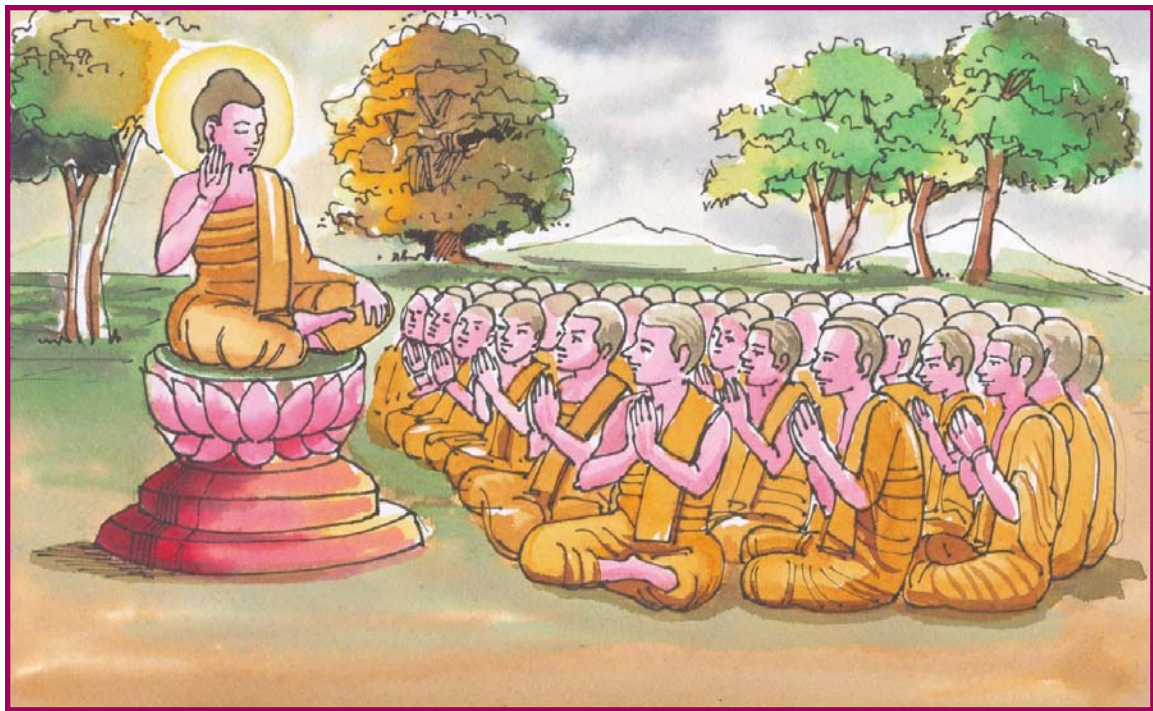

ปฐมอุบาสก อุบาสิกา ผู้ถึงพระรัตนตรัย

รุ่งเช้าวันต่อมาพระพุทธองค์และพระยสะไปรับภัตตาหารที่บ้านพระยสะ พระพุทธองค์ทรงแสดงอนุปุพพิกา และอริยสัจ ๔ ให้มารดา และอดีตภรรยาของพระยสะฟัง ทำให้ทั้งสองได้บรรลุโสดาปัตติผล

บิดา มารดา และอดีตภรรยาของพระยสะได้แสดงตนขอถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งตลอดชีวิต นับได้ว่าทั้งสามเป็นปฐมอุบาสก อุบาสิกา ผู้ถึงพระรัตนตรัย เป็นที่พึ่ง ที่ระลึก

พระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป

หลังจากพระยสะออกบวชแล้วไม่นาน สหายของพระยสะซึ่งเป็นลูกเศรษฐีชาวเมืองพาราณสี ๔ คน คือ วมละ สุพาหุ ปุณณชิ และควัมปติ และสหายอีกกลุ่มหนึ่งเป็นชาวชนบท ๕๐ คน ทราบข่าวพระยสะออกบวชเกิดความสนใจใคร่จะรู้ธรรม จึงทูลขอบวชศึกษาธรรมตามพระยสะ

พระพุทธองค์ทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาและแสดงธรรมสั่งสอนจนทุกรูปสำเร็จเป็นพระอรหันต์
ในเวลานั้นพระพุทธองค์ทรงมีพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป

เมื่อรวมพระพุทธองค์ด้วยก็มีพระอรหันต์เกิดขึ้นแล้วในโลก ๖๑ รูป

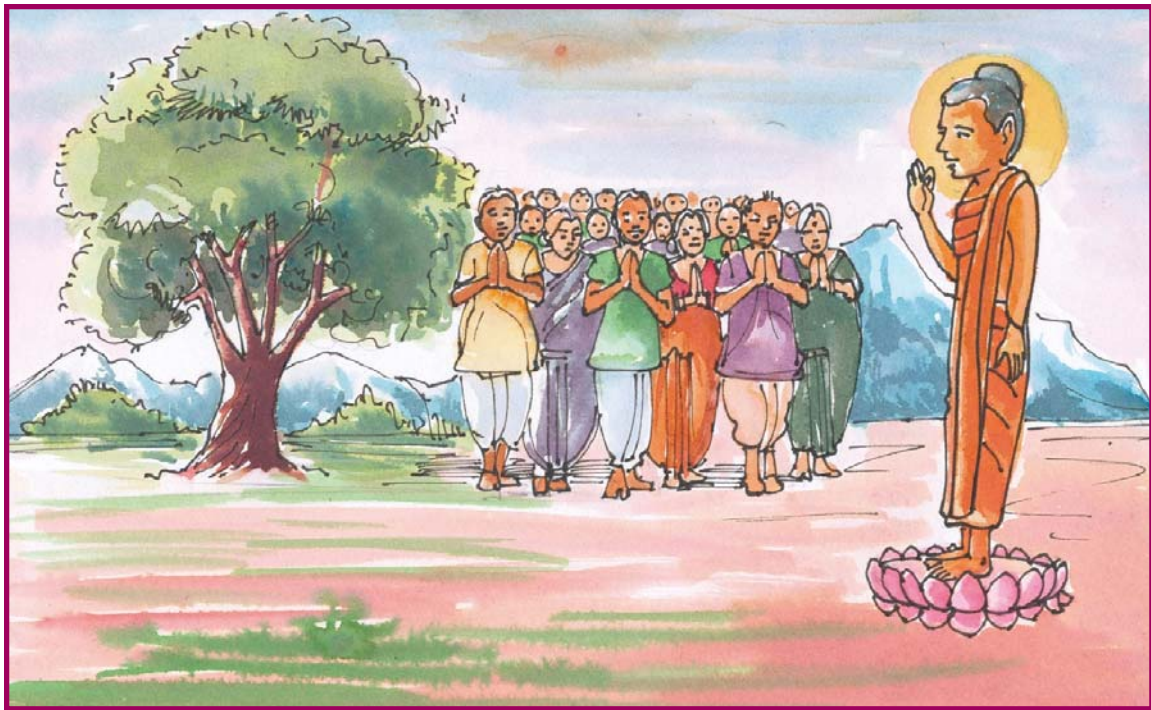
ประกาศธรรม

เมื่อพระพุทธองค์ได้พระสาวกถึง ๖๐ รูปแล้ว ซึ่งถือว่ามากพอสมควร พระพุทธองค์จึงทรงจัดส่งพระสาวกออกไปประกาศธรรม โดยมีพระดำรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราหลุดพ้นจากบ่วงเครื่องผูกมัดทั้งปวงแล้ว แม้พวกท่านทุกรูปก็เหมือนกัน ขอพวกท่านจงจาริกไปประกาศธรรมในชนบทต่างๆ เพื่อประโยชน์ และความสุขแก่คนเป็นอันมาก จงแยกกันไปแห่งละรูป แสดงธรรมขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูงอันบริสุทธิ์ ที่เราได้ประกาศไว้แล้ว”

ครั้นทรงส่งพระสาวกไปประกาศธรรมแล้ว รุ่งขึ้นวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ พระพุทธองค์ก็เสด็จไปตำบลอุรุเวลาเสนานิคม สถานที่ที่พระองค์เคยอาศัยในการบำเพ็ญทุกรกิริยามาก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

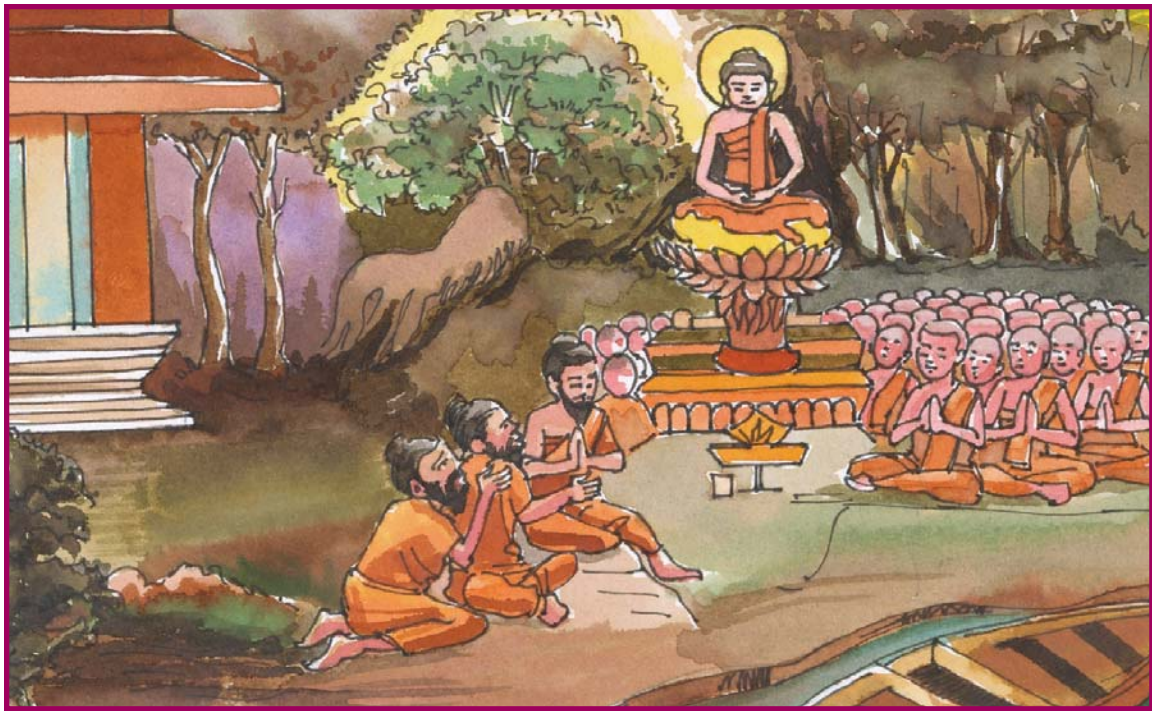
แสดงธรรมโปรดภัททวัคคีย์

ระหว่างทางที่พระพุทธองค์เสด็จ ขณะทรงแวะพักที่ใต้ต้นไม้แห่งหนึ่งในไร่ฝ้าย ได้มีพระราชกุมารของกษัตริย์โกศลจำนวน ๓๐ องค์ มีนามเรียกว่า ภัททวัคคีย์ ได้พาพระชายาประภาสปา แต่พระราชกุมารพระองค์หนึ่งไม่มีพระชายา จึงนำหญิงคนิกามาเป็นเพื่อน หญิงคนิกานั้นได้ขโมยเครื่องประดับหลบหนีไป ทำให้ภัททวัคคีย์ทั้ง ๓๐ องค์ ต้องเที่ยวตามหาและได้มาพบพระพุทธองค์

พระพุทธองค์ทรงเตือนภัททวัคคีย์ให้แสวงหาตัวเองดีกว่า เพราะจะทำให้ได้ความสุขที่แท้จริง จากนั้นจึงแสดงอนุปุพพิกา และอริยสัง ๔ ให้ฟัง ทำให้ภัททวัคคีย์ทั้ง ๓๐ องค์ ได้บรรลุโสดาปัตติผล แล้วทูลขอบวช

พระพุทธองค์ทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา แล้วส่งไปประกาศธรรมในทิศต่างๆ

โปรดขกิลสามพี่น้อง

พระพุทธองค์ได้เสด็จถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เขตกรุงราชคฤห์ ขณะนั้นได้มีขกิล ๓ คนพี่น้อง ตระกูลกัสสปะ ปลุกอาศรมอาศัยอยู่เรียงกัน ตามลำดับคือ

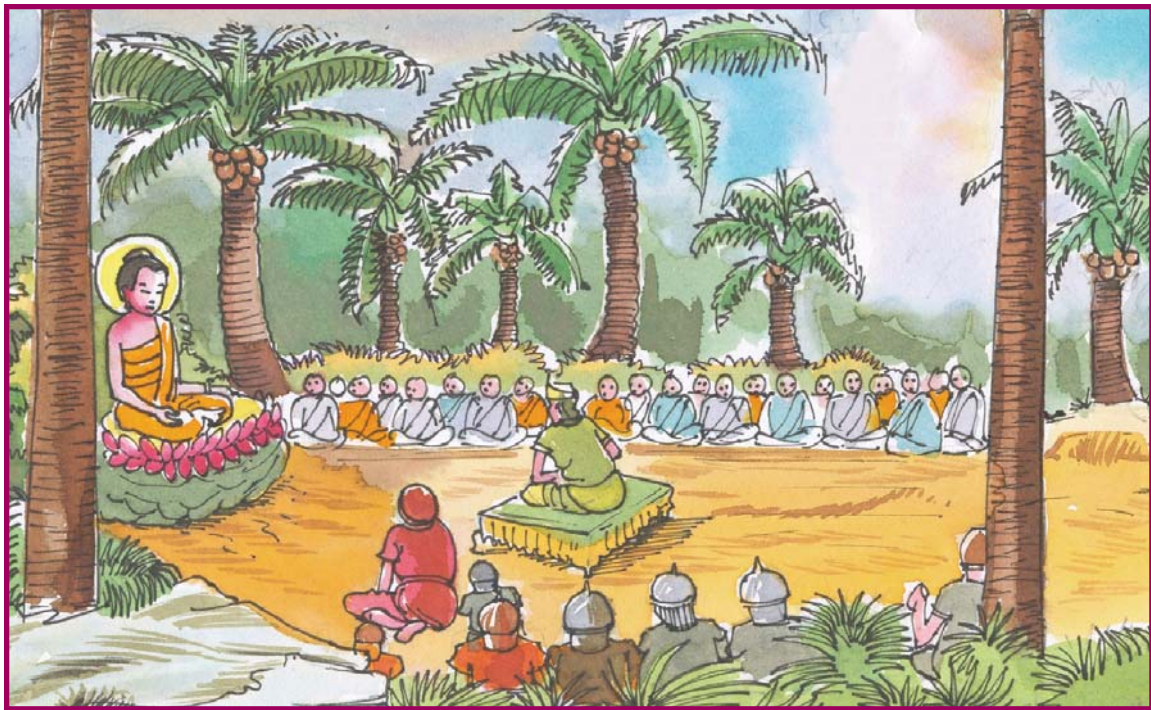
พี่ชายคนโต ชื่อว่า อุรุเวลากัสสปะ มีบริวาร ๕๐๐ คน ตั้งอาศรมอยู่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

พี่ชายคนที่ ๒ ชื่อว่า นทีกัสสปะ มีบริวาร ๓๐๐ คน ตั้งอาศรมอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา

น้องชายคนสุดท้อง ชื่อว่า คยากัสสปะ มีบริวาร ๒๐๐ คน ตั้งอาศรมอยู่ที่ตอนใต้ของคิ่งน้ำ ตำบลคยาสิสสะ ทั้งหมดถือลัทธิบูชาไฟ และเป็นคณาจารย์ใหญ่ที่มีคนเคารพนับถือมาก

พระพุทธองค์ทรงใช้เวลาโปรดขกิลสามพี่น้อง อยู่นานถึง ๒ เดือน ทั้ง ๓ พี่น้อง พร้อมบริวารจึงมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทูลขอบวชเป็นพระภิกษุพระพุทธองค์ทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา และทรงแสดงธรรมโปรดขกิลจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ทำให้พระองค์มีสาวกเพิ่มขึ้นอีก ๑,๐๐๓ รูป

โปรดพระเจ้าพิมพิสาร

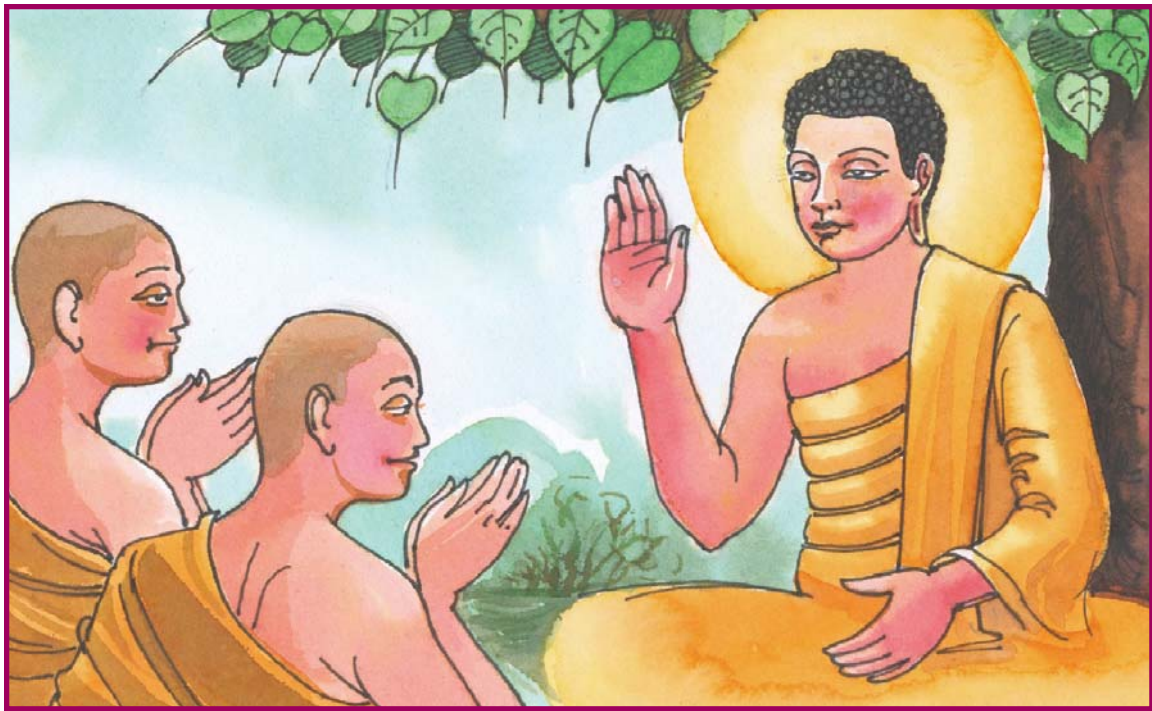
เมื่อโปรดขลุกลสามพี่น้อง พร้อมทั้งบริวารแล้ว พระพุทธองค์พร้อมทั้งพระสาวก ๑,๐๐๓ รูป เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ เมืองหลวงแห่งแคว้นมคธ ประทับอยู่ที่สิฏฐิวัน (สวนตาลหนุ่ม) นอกกรุงราชคฤห์

พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบข่าวนี้ เสด็จไปเฝ้าพร้อมด้วยข้าราชการและประชาชนจำนวนมาก

พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรด ส่งผลให้ชาวเมืองจำนวนมากประกาศตนเป็นพุทธศาสนิกชน พระเจ้าพิมพิสารบรรลุโสดาปัตติผล

พระเจ้าพิมพิสารทรงมีพระราชศรัทธาถวายอุทยานสวนไม้ไผ่ หรือเวฬุวัน เพื่อเป็นวัดแก่พระสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประมุข วัดเวฬุวันจึงเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

พระอัครสาวก

ขณะที่พระพุทธองค์และพระสาวกประทับอยู่วัดเวฬุวัน มีปริพาชก^{๑๖} หนุม ๒ สหาย คือ อุบัติสสะ และ โกลิตะ พาบริวารจำนวน ๒๕๐ คน เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรด ทำให้บริวารของทั้งสองบรรลุลอรหันตผล ส่วนอุบัติสสะ และโกลิตะ ผู้เป็นหัวหน้ายังมีได้สำเร็จจอร์हतตผลในวันนั้น ทั้งสองและบริวารทูลขอบวช พระพุทธองค์ทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

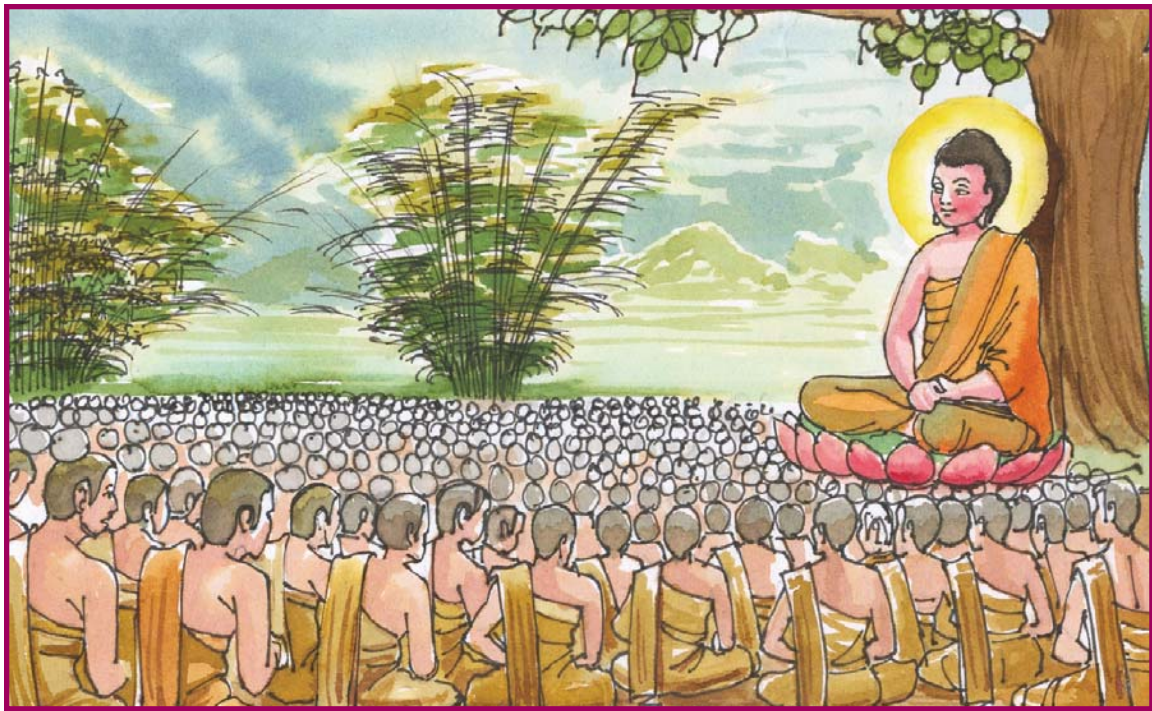
หลังจากนั้น ๗ วัน พระโกลิตะง่วงนอนมากขณะที่ปฏิบัติธรรม พระพุทธองค์จึงตรัสสอนวิธีแก้ง่วง อาทิ ให้เอาฝ่ามือแยงหู เอาฝ่ามือลูบตัว เอาน้ำลูบตา แล้วแหงนดูดาว พระโกลิตะปฏิบัติตามจนหายง่วง พระพุทธองค์จึงแสดงธรรมโปรด ทำให้พระโกลิตะบรรลुเป็นพระอรหันต์

ส่วนพระอุบัติสสะ ขณะที่นั่งถวายงานพัดพระพุทธองค์ ได้ฟังธรรมที่พระพุทธองค์แสดงแก่ที่ชนฆมานพ หลานพระอุบัติสสะ ที่ถ้าสุกรขาตา ทำให้พระอุบัติสสะบรรลุเป็นพระอรหันต์

ต่อมาพระพุทธองค์ทรงยกย่องพระอุบัติสสะ เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา นิยมเรียกตามชื่อมารดาว่า พระสารีบุตร (บุตรของนางสารี) และยกย่องพระโกลิตะ เป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย นิยมเรียกตามชื่อมารดาว่า พระมหาโมคคัลลานะ (บุตรของนางโมคคัลลี)

^{๑๖} ปริพาชก : นักบวชชายนอกพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล ในประเทศอินเดีย ขอบัญจรไปในที่ต่าง ๆ เพื่อแสดงทรรศนะทางศาสนาและปรัชญาของตน

โอิวาทปาฏิโมกข์

ในตอนบ่ายของวันเพ็ญเดือน ๓ (วันมาฆบูชา) พระพุทธองค์ทรงประชุมพระสาวก ณ วัดเวฬุวัน เป็นการประชุมที่ประกอบด้วยองค์ ๔ เรียกว่า “จาตุรงคสันนิบาต” คือ

๑ วันนั้นเป็นวันมาฆปุณณมี ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสาม

๒ พระภิกษุจำนวน ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมกันโดยมิได้มีการนัดหมาย

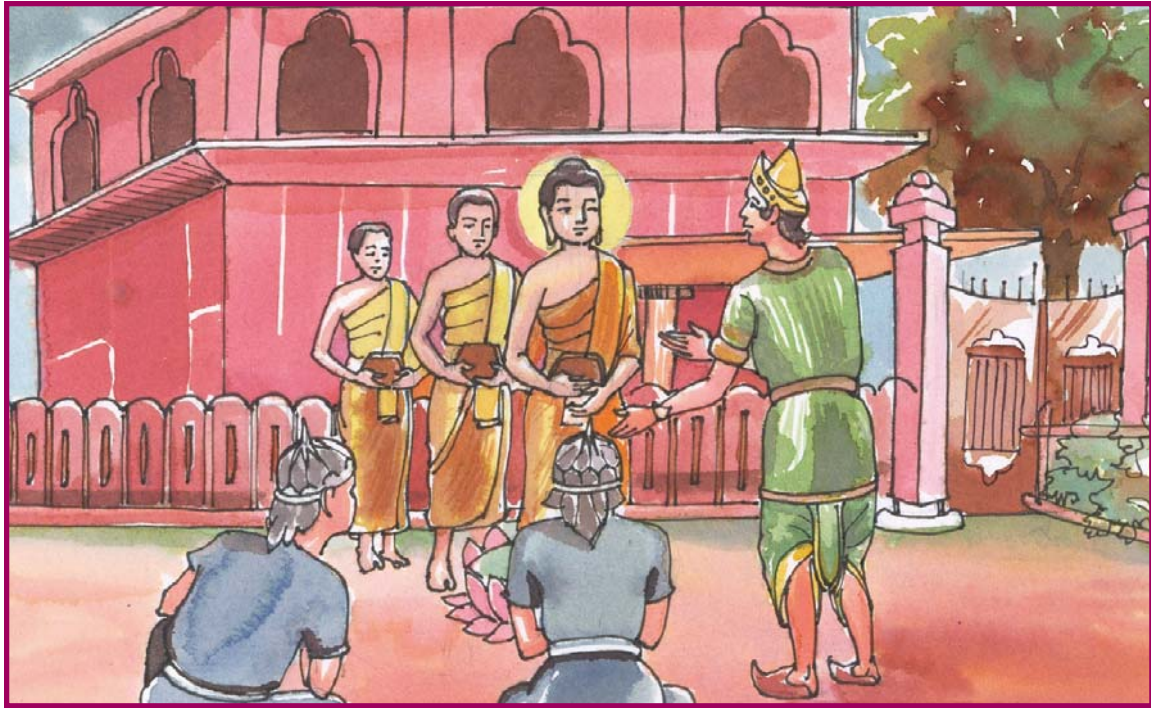
๓. พระภิกษุทั้งหมดนั้น ล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้ได้อิทธิญา ๖

๔. พระภิกษุทั้งหมดนั้น ล้วนอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ พระภิกษุที่พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้บวชให้

พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าการประชุมอันประกอบด้วยองค์ ๔ ดังกล่าวนี เป็นโอกาสดียิ่ง จึงทรงแสดงหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าโอิวาทปาฏิโมกข์^{๑๓} มีความโดยย่อว่า “จงทำดี ละเว้นความชั่ว และทำใจให้บริสุทธิ์” หลังจากการประชุม พระพุทธองค์ได้ส่งพระสาวกทั้ง ๑,๒๕๐ รูป ออก ไปประกาศธรรมในพระพุทธศาสนา

^{๑๓}โอิวาทปาฏิโมกข์ : หลักคำสอนสำคัญ หรือหัวใจของพระพุทธศาสนา มีความโดยย่อ คือ “จงทำดี ละเว้นความชั่ว และทำใจให้บริสุทธิ์”

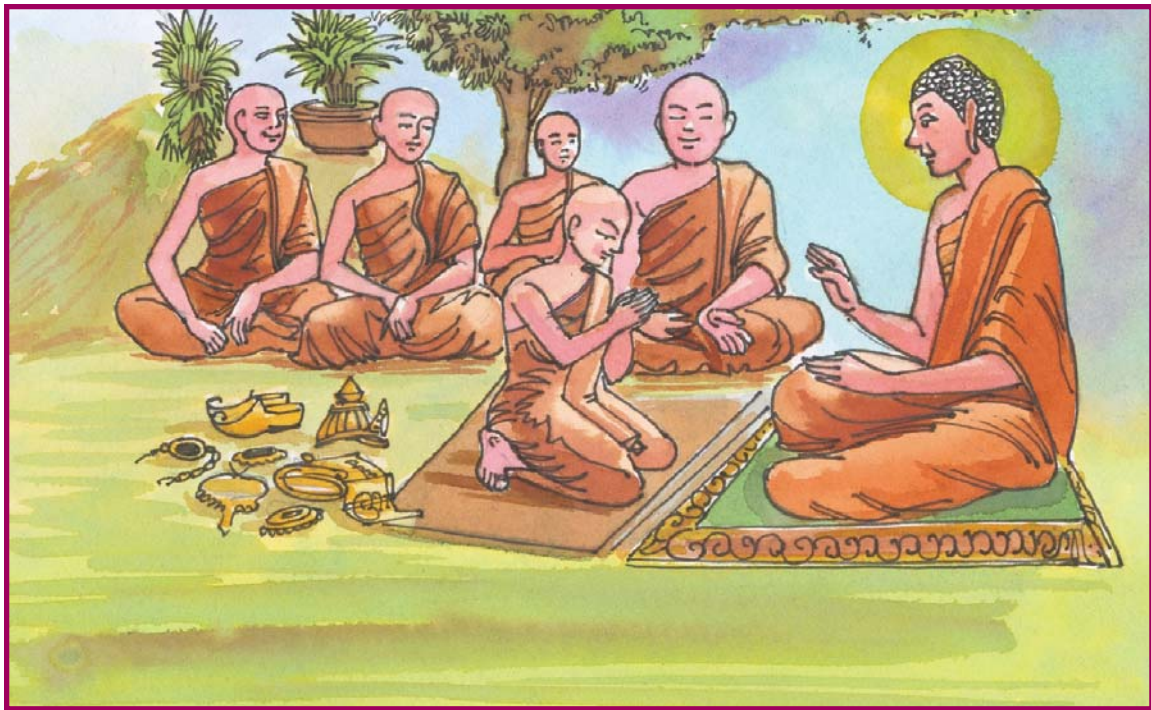

โปรดพุทธบิดา

ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน พระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาทรงทราบข่าวว่า บัดนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว และทรงประกาศธรรมจนมีพระสาวก และมีพุทธศาสนิกชนเป็นจำนวนมาก พระเจ้าสุทโธทนะจึงรับสั่งให้อำมาตย์มาทูลอาราธนาพระพุทธองค์ให้เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ถึง ๙ ครั้ง พระพุทธองค์ยังมีได้เสด็จ จนกระทั่งพรรษาที่ ๒ นับแต่ตรัสรู้ พระพุทธองค์จึงเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ตามคำทูลอาราธนาของพระกาฬุทายี อำมาตย์ที่พระเจ้าสุทโธทนะส่งมาทูลอาราธนาในครั้งที่ ๑๐ แล้วทูลขอบวช ขณะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์

พระพุทธองค์พร้อมพระสาวกจำนวน ๒ หมื่นรูป เสด็จออกเดินทางเป็นเวลา ๖๐ วันก็ถึงกรุงกบิลพัสดุ์ประทับอยู่ที่นิโครธารามใกล้ป่ามหาวันที่พระประยูรญาติจัดไว้ถวาย พระพุทธองค์ทรงแสดงเวสสันดรชาดกโปรดพระประยูรญาติให้เลื่อมใส แสดงธรรมโปรดพุทธบิดาได้สำเร็จเป็นพระสกทาคามี^{๑๘} แสดงธรรมโปรดพระนางปชาบดีโคตมี และพระนางยโสธราได้สำเร็จโสดาปัตติผล

^{๑๘} สกทาคามี : ผู้เข้าสู่กระแสพระนิพพาน เป็นการบรรลุอริยผลขั้นที่ ๒ คือจะมีการเวียนวายตายเกิดอีกไม่เกิน ๓ชาติ

ราहुลบรรพชา

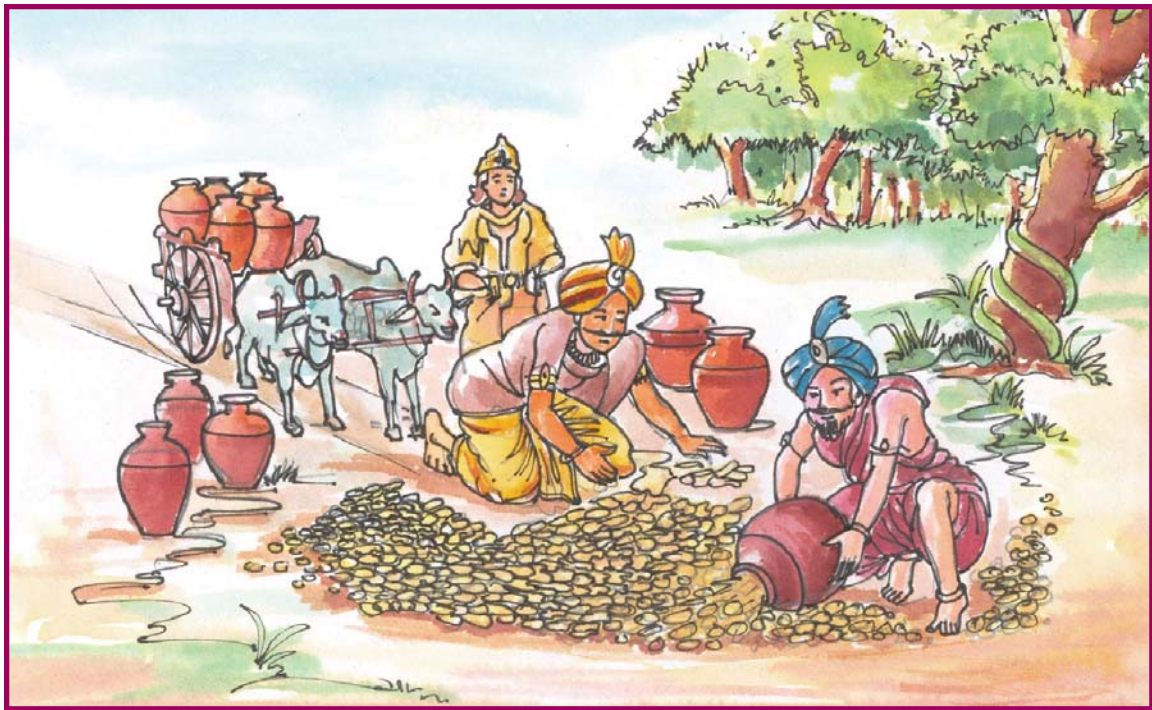
หลังจากที่โปรดพระนางยโสธราได้สำเร็จไสตาปัตติผลแล้ว พระนางยโสธราทรงส่งเจ้าชายราहुลไป ทูลขอราชสมบัตินี้จากพระพุทธองค์ซึ่งเป็นพระราชบิดา พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าไม่มีทรัพย์สมบัติอื่นใดดีไปกว่า อริยมรรค^{๑๔} จึงทรงมอบเจ้าชายราहुลให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์บรรพชาเจ้าชายราहुลเป็นสามเณรองค์แรกในพระพุทธศาสนา ขณะเมื่อมีพระชนมายุได้ ๗ พรรษา ในเวลาต่อมาสามเณรราहुลได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ และสำเร็จเป็นพระอรหันต์

พระราहुลเป็นผู้ใคร่ในการศึกษามาก ตื่นเช้าท่านกอบทรายมา ๑ กำมือ แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอให้ได้รับความรู้จากอาจารย์เท่ากับเมล็ดทรายในกำมือของท่าน

พระราहुลเป็นผู้มีความกตัญญูเป็นอย่างมาก เมื่อตอนเป็นสามเณร พระนางยโสธราพระมารดา ซึ่งบวชเป็นภิกษุณีเกิดเจ็บป่วย ท่านได้แสวงหายามาถวายพระมารดาได้เสวยจนหายจากโรค

^{๑๔} อริยมรรค : ทางอันประเสริฐไปสู่การบรรลุอริยผล มี 4 มรรค คือ ไสตาปัตติมรรค สกทาคามี อนาคตามิมรรค และอรหัตตมรรค, ทางดำเนินของพระอริยะ

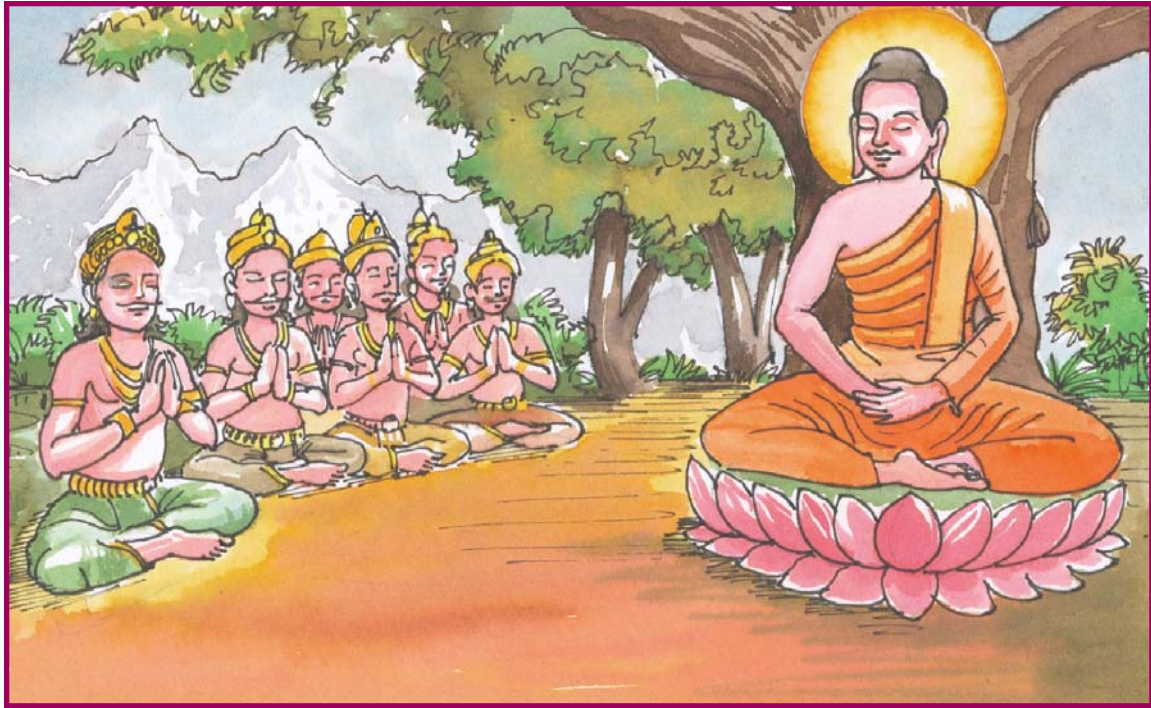
ถวายพระเชตะวันมหาวิหาร

พระพุทธองค์ได้เสด็จเมืองสาวัตถี ตามคำทูลอาราธนาของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี (เดิมชื่อสุทัตตะ) ครั้งไปทำธุรกิจที่กรุงราชคฤห์ ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์และฟังธรรมเทศนาจนบรรลุโสดาปัตติผล ท่านเศรษฐีจึงทูลอาราธนาพระพุทธองค์เสด็จไปแสดงธรรมโปรดชาวเมืองสาวัตถี

ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ได้บริจาคทรัพย์ซื้อที่ดินอันเป็นอุทยานของพระราชกุมาร พระนามว่า “เชต” เพื่อสร้างวิหารถวายพระพุทธองค์ โดยวิธีให้คนขนเอาเงินมาปูลาดลงให้เต็มพื้นที่นั้นตามสัญญา แต่เงินไม่พอขาดอยู่เพียงตารางนิ้ว พระราชกุมารเชตจึงยกให้ แต่ขอจารึกพระนามของพระองค์ติดไว้ที่ซุ้มประตูพระอารามตั้งนั้นวิหารที่ท่านเศรษฐีสร้างถวายจึงได้ชื่อว่า “พระเชตะวันมหาวิหาร”

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จถึงเมืองสาวัตถี ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีได้ถวายการต้อนรับอย่างดีด้วยความเคารพเลื่อมใสศรัทธา และได้ถวายพระเชตะวันมหาวิหารแด่พระสงฆ์โดยมีพระพุทธองค์เป็นประมุข

พระประยูรญาติออกผนวช

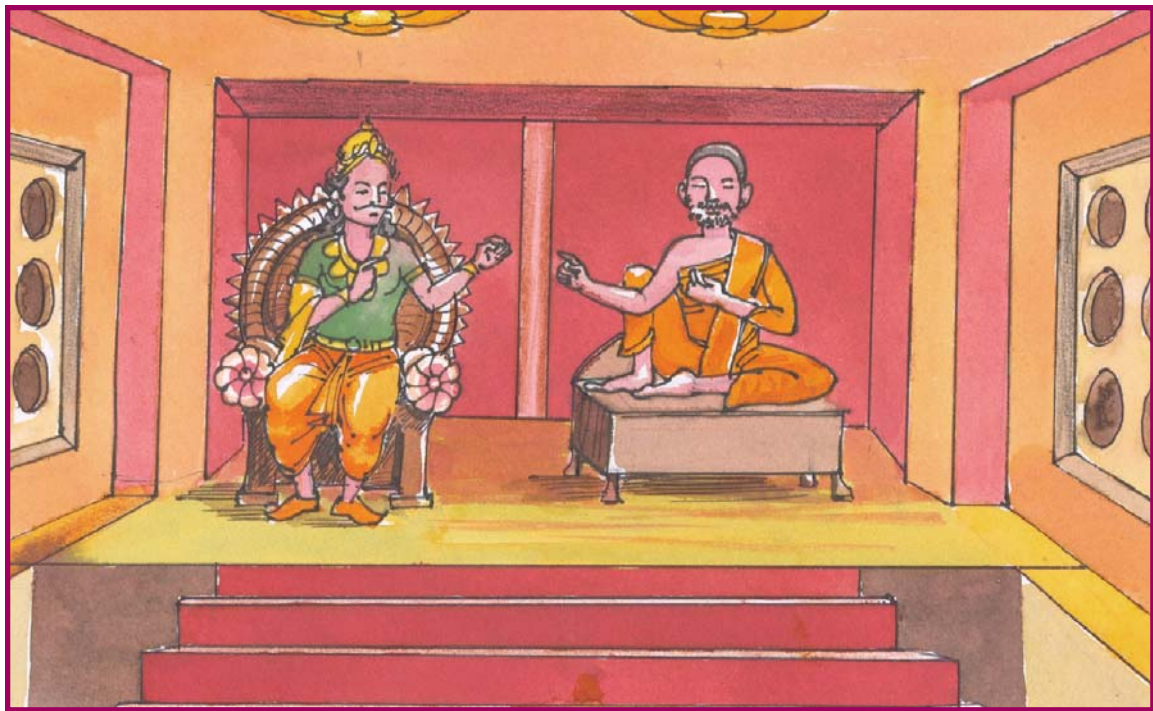
คราวที่พระพุทธองค์เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก เป็นเหตุให้พระประยูรญาติเสด็จออกผนวชเป็นจำนวนมาก

ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่อนุปิยอัมพวัน แห่งแคว้นมัลละ เวลานั้นพระประยูรญาติ ๖ พระองค์ คือ เจ้าชายภัททิยะ เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายอานนท์ เจ้าชายภคคุ เจ้าชายกิมพิละ และเจ้าชายเทวทัต พร้อมกับนายช่างตัดผมประจำราชสำนัก ชื่อ อุบาสี เข้าเฝ้าพระพุทธองค์และทูลขอบวช

เจ้าชายอนุรุทธะทูลขอให้บวชอุบาสีก่อน เพื่อว่าจะได้ให้ความเคารพอุบาสีในฐานะที่บวชก่อน และเป็นการลดทูลิमानะ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตตามคำขอ ทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

ในพรรษาแรกที่บวช พระกิมพิละเจริญวิปัสสนาได้บรรลุอรหัตตผล พระเทวทัตบรรลุฤทธิอำนาจเป็นของปุถุชน พระภคคุและพระภัททิยะบรรลุอรหัตตผล พระอนุรุทธะได้บรรลุทิพพจักขุญาณและอรหัตตผล พระอานนท์บรรลุโสดาปัตติผล และได้บรรลุอรหัตตผลหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพาน ๔ เดือน พระอุบาสี บรรลุอรหัตตผล เป็นผู้รอบรู้ในเรื่องพระวินัย

พระเทวทัต ผู้ปองร้าย

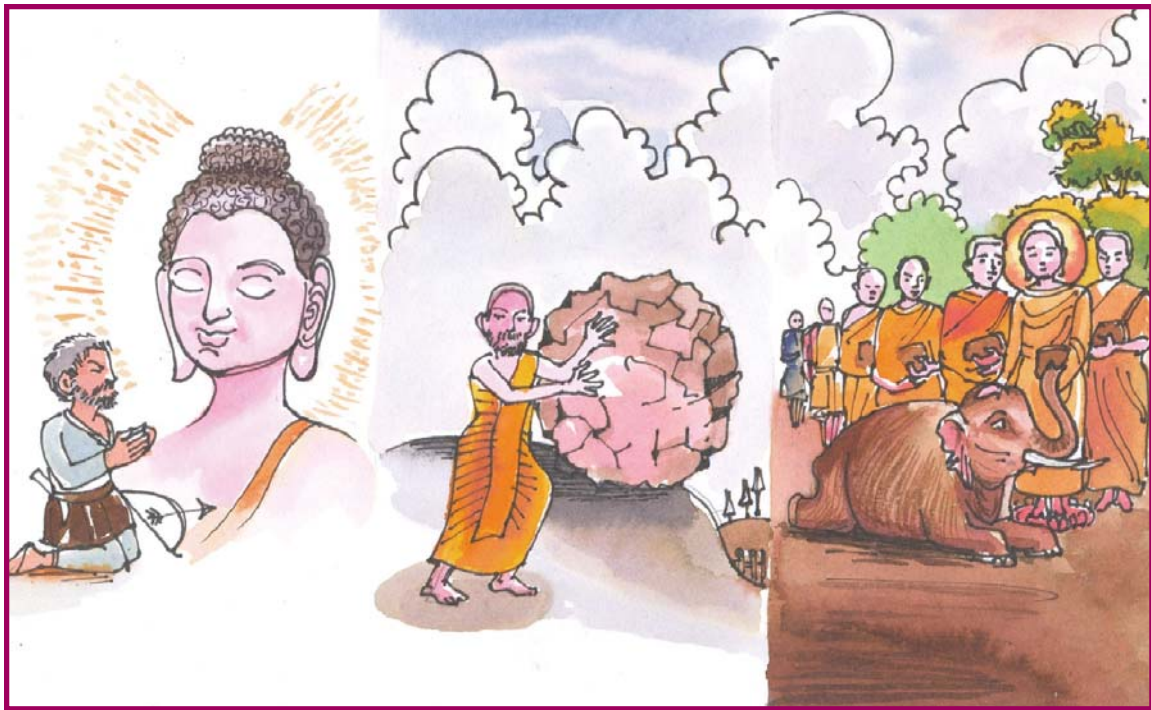
ขณะที่พระพุทธองค์จำพรรษาที่เมืองโกสัมพี ชาวเมืองต่างเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและพระสาวก ยกเว้นพระเทวทัต ดังนั้นจึงทำให้พระเทวทัตมีความไม่พอใจที่ไม่มีใครให้การสนับสนุน เป็นสาเหตุให้พระเทวทัตทำอนันตริยกรรม^{๒๐}

พระเทวทัตแปลงตัวเองเป็นกุมารน้อยอายุพิช ๔ ตัว มาพันประดับคอ แขน เท้า และเอาตัวหนึ่งทำเป็นมงกุฎประดับศีรษะแล้วลงมาเฝ้าเจ้าชายอชาตศัตรู พระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อพระเทวทัตคายฤทธิ์ทำให้เจ้าชายอชาตศัตรูเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวพระเทวทัตเป็นอันมาก

พระเทวทัตจึงแนะนำให้เจ้าชายอชาตศัตรูปลงพระชนม์พระราชบิดา แล้วเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ส่วนตัวเองจะปลงพระชนม์พระพุทธองค์ แล้วจะตั้งตัวเป็นพระพุทธเจ้าองค์ใหม่ประกาศศาสนาใหม่ เจ้าชายอชาตศัตรูหลงผิดทำตามที่พระเทวทัตแนะนำ ปลงพระชนม์พระราชบิดาแล้วเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ ส่วนพระเทวทัตคิดแผนปลงพระชนม์พระพุทธองค์

^{๒๐} อนันตริยกรรม : กรรมที่เป็นบาปหนักที่สุด เรียกว่า คุกรกรรม มี ๕ อย่าง คือ ๑) ฆ่าบิดา ๒) ฆ่ามารดา ๓) ฆ่าพระอรหันต์ ๔) ทำให้พระกายพระพุทธเจ้าห้อพระโลหิต และ ๕) ทำให้สิ่งขัณฑ์แตกแยก

แผนการปลงพระชนม์พระพุทธองค์

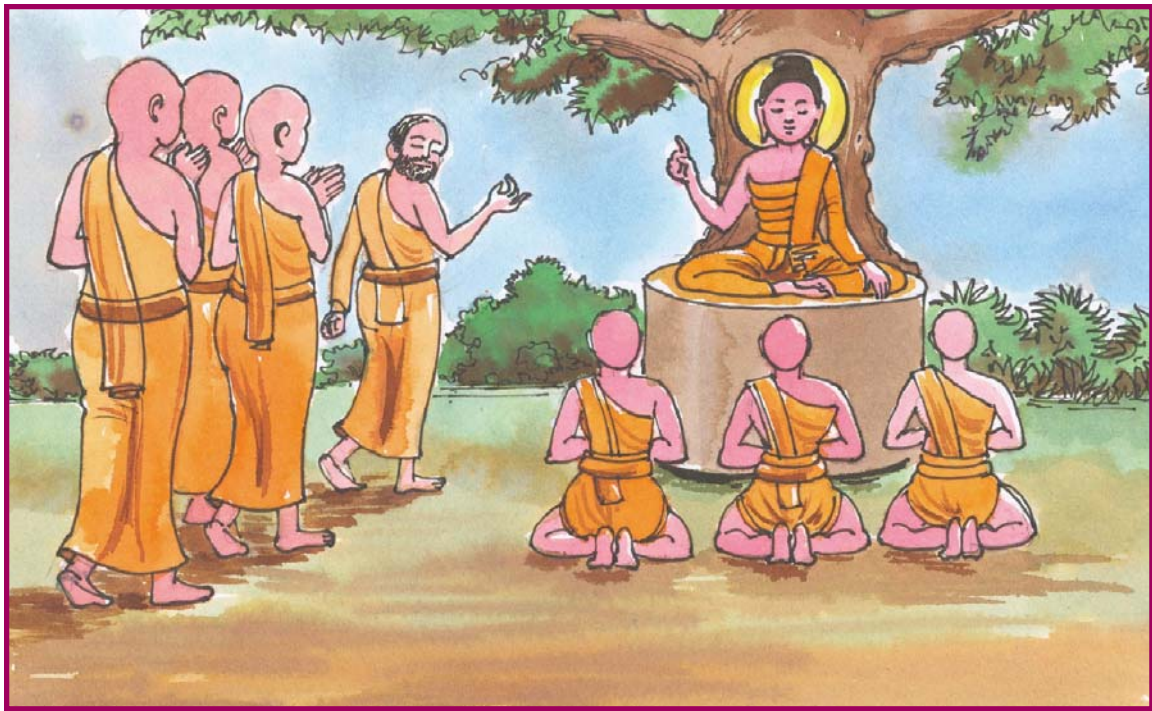
แผนการแรก พระเทวทัตได้ว่าจ้างพวคนายธนูหลายคน ไปลอบยิงพระพุทธองค์ที่วัดเวฬุวัน ทั้งนี้ พระเจ้าอชาตศัตรูทรงรู้เห็นด้วย แต่เมื่อพวคนายธนูได้เห็นพระพุทธองค์กลับไม่กล้าทำร้าย พระพุทธองค์ทรง แสดงธรรมโปรด ทั้งหมดได้ดวงตาเห็นธรรมประกาศตนเป็นอุบาสกนับถือพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต

แผนการที่สอง ขณะพระพุทธองค์เสด็จจรงมอยู่เบื้องล่างเชิงเขาศิขณภูฏ พระเทวทัตได้กลิ้งก้อนหิน ใหญ่ลงมาจากห้วยให้ทับพระพุทธองค์ แต่ก้อนหินเกิดกระทบกันแตกออกเป็นก้อนเล็กก้อนน้อย สะเก็ดหิน ก้อนหนึ่งกระเด็นปลิวมากระทบพระบาทพระพุทธองค์จนให้พระโลหิตห้อขึ้น

แผนการที่สาม พระเทวทัตได้แนะนำให้พระเจ้าอชาตศัตรูสั่งพนักงานเลี้ยงช้าง ปล่อยชังนาฬาคีรีตัว ด้ร้ายไปไล่เหยียบพระพุทธองค์ขณะที่เสด็จบิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงแผ่เมตตาจิตไปให้ชังนาฬาคีรี เมื่อช้าง ด้รับสัมผัสกระแสเมตตาจิตของพระพุทธองค์ก็ลดวงลง สงบนิ่งอยู่ตรงเบื้องหน้าของพระพุทธองค์

จากเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้ชาวเมืองรู้ว่าแผนการปลงพระชนม์พระพุทธองค์ของพระเทวทัต และ พระเจ้าอชาตศัตรู ทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเกิดความละอายพระทัยทรงเลิกคบหาพระเทวทัต

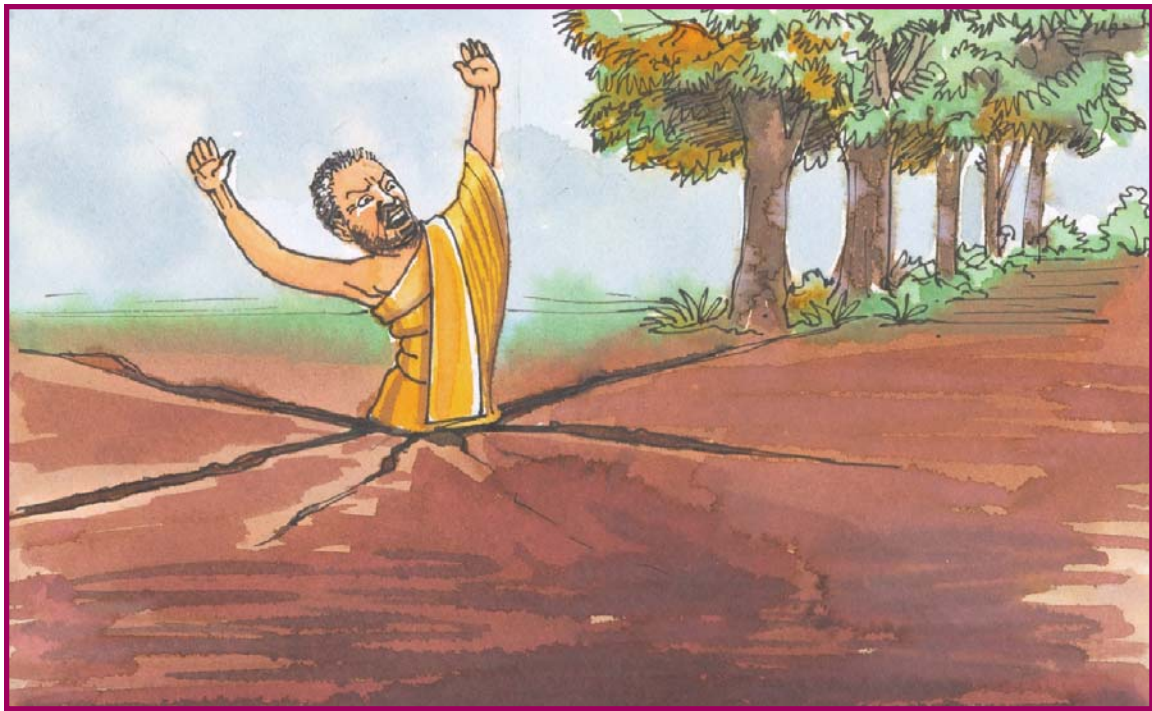
พระเวททัตประกาศแยกตัว

พระเวททัตไม่สิ้นมานะทิฐิ ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ขอให้ทรงปฏิรูปพระพุทธศาสนาเสียใหม่ โดยทูลเสนอหลักปฏิบัติที่เคร่งครัด ๕ ประการ คือ

๑. พระสงฆ์ต้องอยู่ป่าตลอดชีวิต จะอยู่ในเสนาสนะใกล้บ้านไม่ได้
๒. พระสงฆ์จะต้องออกบิณฑบาตฉันตลอดชีวิต ฉันในที่นิมนต์ไม่ได้
๓. พระสงฆ์นุ่งห่มผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต จะนุ่งห่มผ้าที่เขาถวายไม่ได้
๔. พระสงฆ์ต้องอยู่โคนไม้ตลอดชีวิต จะอยู่ในเรือนที่มุงหรือบังไม้ไม่ได้
๕. พระสงฆ์ต้องไม่ฉันปลาและเนื้อ

แต่ถูกพระพุทธองค์ทรงปฏิเสธ พระเวททัตจึงประกาศแยกตัวตั้งคณะสงฆ์ขึ้นใหม่

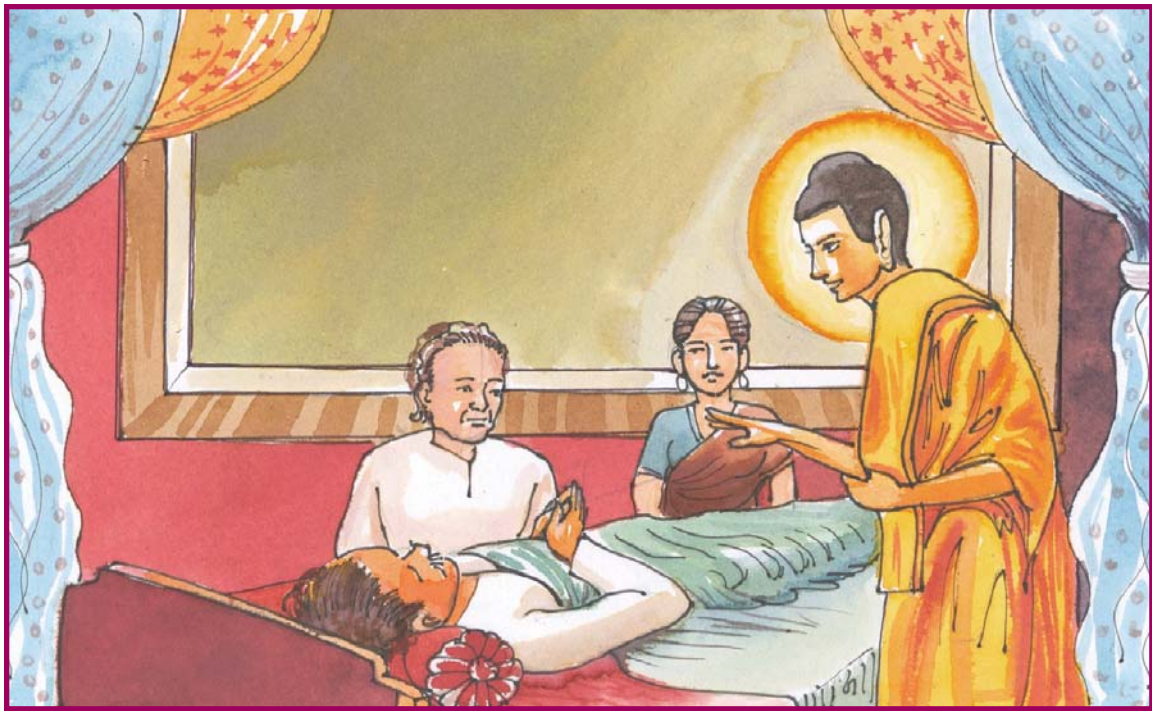

ธรณีสูบพระเทวทัต

หลังจากพระเทวทัตประกาศแยกตัว ต่อมาไม่นานพระสาวกที่หลงผิดไปเข้าข้างพระเทวทัตได้พากันหนีกลับมาหาพระพุทธองค์ เหลือพระอยู่กับพระเทวทัตไม่กี่รูป พระเทวทัตเสียใจมากและถูกพระที่อยู่ด้วยทำร้ายด้วยการแทงเข้าจนกระดูกเลือดออกมา พอรู้ว่าตนจะตายก็หวนรำลึกถึงบาปกรรมที่ตนเองได้ทำต่อพระพุทธองค์ตลอดเวลาที่ผ่านมา แต่พระพุทธองค์ไม่เคยโกรธเลย ไม่ว่าจะถูกทำร้ายสักกี่ครั้งก็ตาม มีหน้าซำยังมิพระทัยอ่อนโยนคอยว่ากล่าวตักเตือนด้วยความหวังดี พระเทวทัตมาสำนึกได้เช่นนี้จึงให้พระที่เหลืออยู่หามตนมาเฝ้าพระพุทธองค์ที่พระเชตวันมหาวิหารเพื่อขอขมาเป็นครั้งสุดท้าย แต่ไม่ทันเข้าเฝ้าพอถึงสระน้ำท้ายวัดพระเทวทัตเกิดอยากจะอาบน้ำ พอหย่อนเท้าลงเหยียบพื้นสระเลยถูกแผ่นดินสูบ

ก่อนที่กระดูกางพระเทวทัตจะจมหายไป ในธรณี พระเทวทัตคิดถึงพระพุทธองค์และเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธคุณ จึงกล่าวขึ้นว่า “ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายกระดูกางนี้เป็นพุทธบูชาต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นบรมครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” จบคำกล่าวแล้วพระเทวทัตก็ลับหายไป ในแผ่นดินไปเกิดอยู่ในอเวจีมหานรก

พุทธบิดานิพพาน

พระพุทธองค์เสด็จประทับ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหารัน ใกล้กรุงเวสาลี ทรงทราบข่าวพระเจ้าสุทโธทนะ พุทธบิดาทรงประชวรหนัก ทรงปรารถนาจะได้เฝ้าพระพุทธองค์ ตลอดถึงพระภิกษุที่เป็นเจ้าศากยวงค์และพระประยูรญาติอีกหลายรูป พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสาวกจำนวนมากจึงเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อเยี่ยมพระเจ้าสุทโธทนะ

เมื่อเสด็จถึงกรุงกบิลพัสดุ์ พระพุทธองค์ทรงถวายการพยาบาล และทรงแสดงอนิจจตาที่ธรรมสูตรโปรดพุทธบิดา มีความย่อว่า **“สังขารทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง มีการเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เมื่อใดบุคคลเห็นด้วยปัญญาว่าสังขารทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นั่นเป็นทางแห่งนิพพาน”**

พุทธบิดาทรงเจริญวิปัสสนาตามกระแสธรรมเทศนา ทรงบรรลุอรหัตตผล และเสด็จนิพพาน^{๒๐} ในวันนั้น

^{๒๐} นิพพาน : การดับกิเลสและกองทุกข์ ไม่มีการกลับมาเกิดอีก

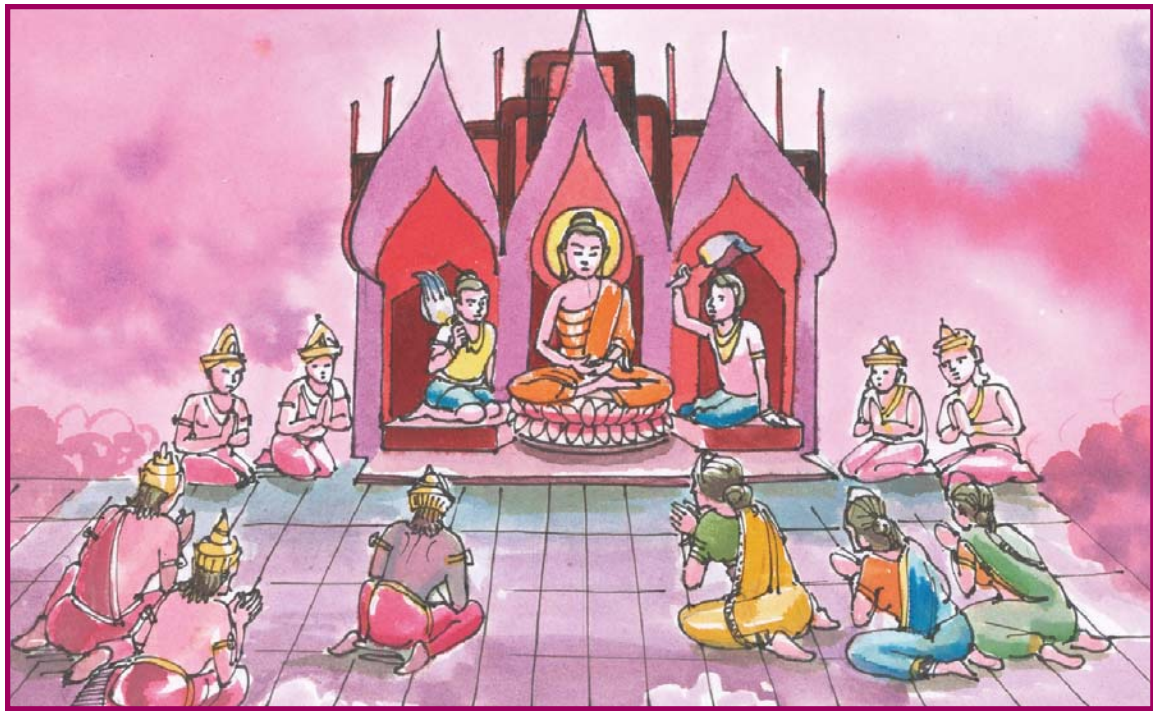
พระนางปชาบดีโคตมีทูลขอบวชเป็นภิกษุณี

ภายหลังพระเจ้าสุทโธทนะนิพพานไม่นานพระนางปชาบดีโคตมีพร้อมด้วยบริวารเสด็จไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ นิโครธาราม เพื่อทูลขอโอกาสให้ผู้หญิงได้ออกบวชเป็นบรรพชิต แต่พระพุทธองค์ไม่ประทานอนุญาต แม้พระนางจะทูลอ้อนวอนถึงสามครั้ง

หลังจากนั้นพระพุทธองค์เสด็จไปประทับยังภูฏาคารศาลา ปามหาวัน กรุงเวสาลี พระนางปชาบดีโคตมี พร้อมด้วยบริวารพากันปลงผม นุ่งห่มผ้าข้อมผาดอย่างนักบวช เดินเท้าเปล่าจากกรุงกบิลพัสดุ์ไปยังกรุงเวสาลี เข้าไปทูลขอบวชกับพระพุทธองค์อีกครั้ง แต่พระพุทธองค์ทรงไม่ประทานอนุญาต

พระอานนท์จึงเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลขอร้องให้อนุญาตพระนางปชาบดีโคตมีและบริวารได้บวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ไม่ประทานอนุญาตพระอานนท์ถึงสามครั้ง ในที่สุดจึงทรงประทานอนุญาตโดยมีเงื่อนไขว่า หากพระนางยอมรับครุธรรม ๘๒๒ ข้อได้ ก็จะทำให้บวชเป็นภิกษุณี พระนางมีความศรัทธาแรงกล้า ยอมรับครุธรรมทั้ง ๘ ข้อ และบวชเป็นนางภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา

^{๒๑} ครุธรรม ๘ : ธรรมอันหนัก,หลักความประพฤติ ๘ ข้อสำหรับสตรีที่ต้องปฏิบัติเมื่อบวชภิกษุณี

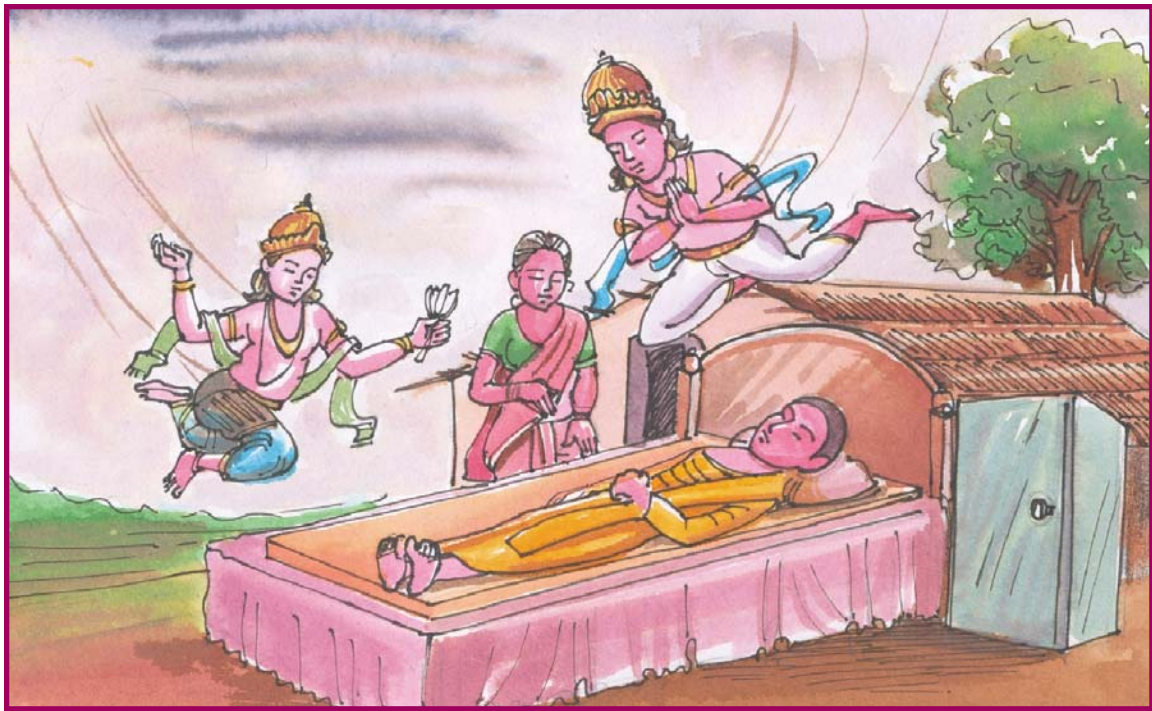
โปรดพุทธมารดา

พระพุทธองค์ได้เสด็จขึ้นไปจำพรรษาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในพรรษาที่ ๗ (นับแต่ตรัสรู้เป็นต้นมา) เพื่อแสดงพระอภิธรรมโปรดสิริมหามายาเทพบุตรพุทธมารดา

เมื่อเสด็จไปถึง พระอินทร์ได้เสด็จมาต้อนรับกราบทูลให้พระองค์ประทับนั่งบนพระแท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ซึ่งตั้งอยู่ภายใต้ต้นปาริฉัตรเมื่อทราบว่พระพุทธองค์เสด็จมาเพื่อโปรดสิริมหามายาเทพบุตรพุทธมารดา พระอินทร์จึงเสด็จไปสวรรค์ชั้นดุสิต ทูลสิริมหามายาเทพบุตรพุทธมารดาให้ทราบ

ฝ่ายสิริมหามายาเทพบุตร พุทธมารดาได้ทราบความตามที่พระอินทร์กราบทูลก็ดีพระทัยเป็นอย่างยิ่ง เสด็จพร้อมด้วยเหล่าเทพอัปสรบริวารลงมายังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เข้าไปกราบบังคมทูลพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงเลือกแสดงพระอภิธรรมถวายพระพุทธมารดา ด้วยเห็นว่าเป็นธรรมที่ลึกซึ้ง มีค่าควรแก่การตอบแทนพระคุณของพระพุทธมารดา พระพุทธองค์ทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพุทธมารดาอยู่ ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นเวลา ๓ เดือน (นับตามเวลาในมนุษย์โลก) พุทธมารดาได้บรรลุโสดาปัตติผล

พระสารีบุตรนิพพาน

ในปีที่พระพุทธองค์มีพระชนมายุ ๘๐ พรรษา พระอัครสาวกทั้งสอง คือ พระสารีบุตร และ พระมหาโมคคัลลานะ ได้นิพพานก่อนที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน ๑ ปี

พระสารีบุตรนิพพานเมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ก่อนที่ท่านจะนิพพาน ท่านได้เดินทางไปทูลลาพระพุทธเจ้า ขณะประทับ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถีแล้วกลับไปแสดงธรรมโปรดมารดา ที่นาลันทคามบ้านเกิดของท่าน และนิพพานที่นั่น

ในวันที่พระสารีบุตรนิพพาน ท่านป่วยหนักด้วยโรคท้องร่วง ท่านนอนอยู่ในห้องที่ท่านเกิด มีพระภิกษุ คอยพยาบาลอยู่ใกล้ๆ ตกเวลากลางคืนมีเทวดาและพรหมได้ลงมาเยี่ยมอาการป่วยของท่าน แต่ละองค์ ที่มานั้นต่างล้วนแปลงรัศมีสวยงามสว่างไสวไปทั่ว มารดาของท่านเห็นเข้าเกิดสงสัยจึงเข้าไปสอบถาม และได้ ทราบความจริงเห็นคุณอันมหัศจรรย์ในพระมหาเถระ และพระพุทธองค์ผู้เป็นอาจารย์ เกิดปีติเบิกบานใจ พระสารีบุตรจึงแสดงธรรมพรรณนาพุทธคุณแก่มารดา จนมารดาบรรลุโสดาปัตติผล ตั้งตนอยู่ในพระรัตนตรัย ครั้นรุ่งเช้าพระสารีบุตรก็นิพพาน

พระมหาโมคคัลลานะ นิพพาน

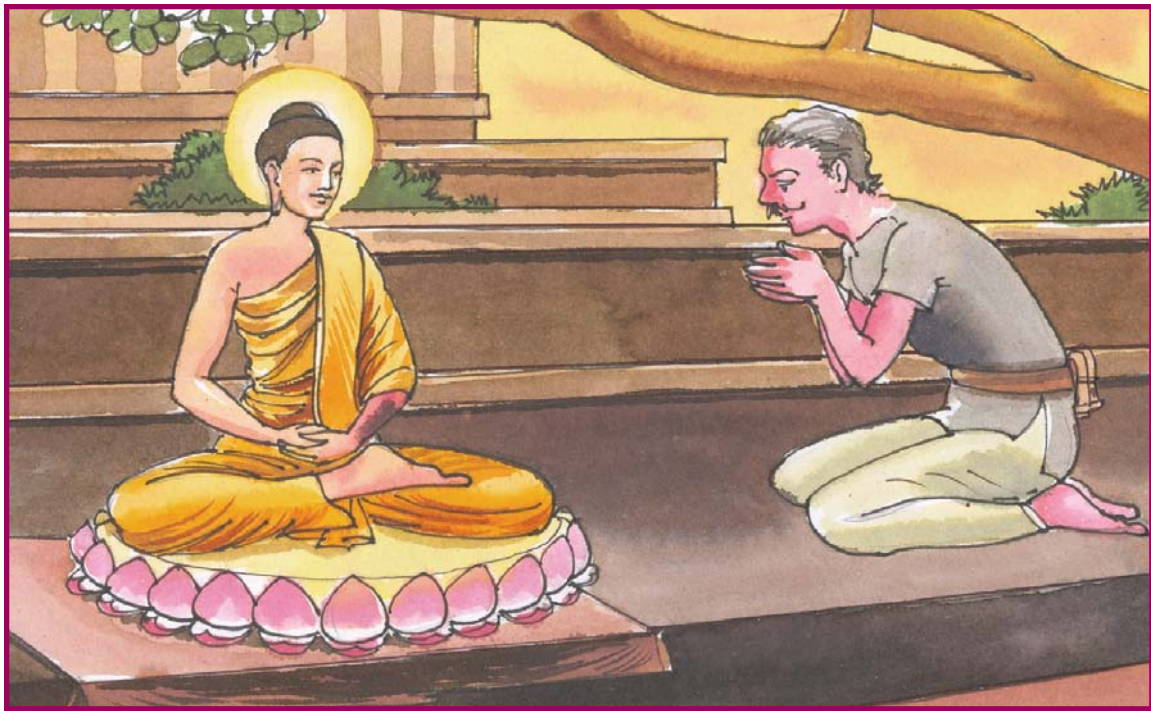
พระมหาโมคคัลลานะนิพพานหลังจากที่พระสารีบุตรนิพพาน ๑๕ วัน ท่านนิพพานในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ณ ถ้ำกาฬศิลา แคว้นมคธ

ก่อนนิพพานพระมหาโมคคัลลานะจำพรรษาอยู่ที่กาฬศิลา แคว้นมคธ เนื่องจากพระมหาโมคคัลลานะเป็นพระอรหันต์ผู้มีฤทธิ์มาก ทำให้เป็นที่อิจฉาริษยาของพวกเดียรถีย์^{๒๓} จึงจ้างพวกโจรมาทำร้ายและฆ่าท่าน แต่ท่านก็หนีได้ด้วยฤทธิ์ทุกครั้งที่พวกโจรจะมาทำร้าย

เนื่องด้วยผลกรรมที่ท่านเคยทุบตีบิดามารดาซึ่งตาบอดถึงแก่ความตายด้วยหลงผิด ผลกรรมนั้นตามมาทันท่านจึงไม่หลบหนีอีก ท่านจึงถูกพวกโจรทุบตีจนกระดูกหักแตกละเอียด ก่อนจะนิพพานท่านได้รวบรวม สรีระเข้าที่เดิมด้วยกำลังฌานสมาบัติ ไปกราบทูลลาพระพุทธรองค์เป็นครั้งสุดท้าย ณ พระเชตวัน แล้วกลับมา ด้วยฌานสมาบัติยังถ้ำกาฬศิลา นิพพาน ณ ที่นั้น

^{๒๓} เดียรถีย์ : นักบวชชายนอกพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ประเทศอินเดีย

ทรงปลงอายุสังขาร

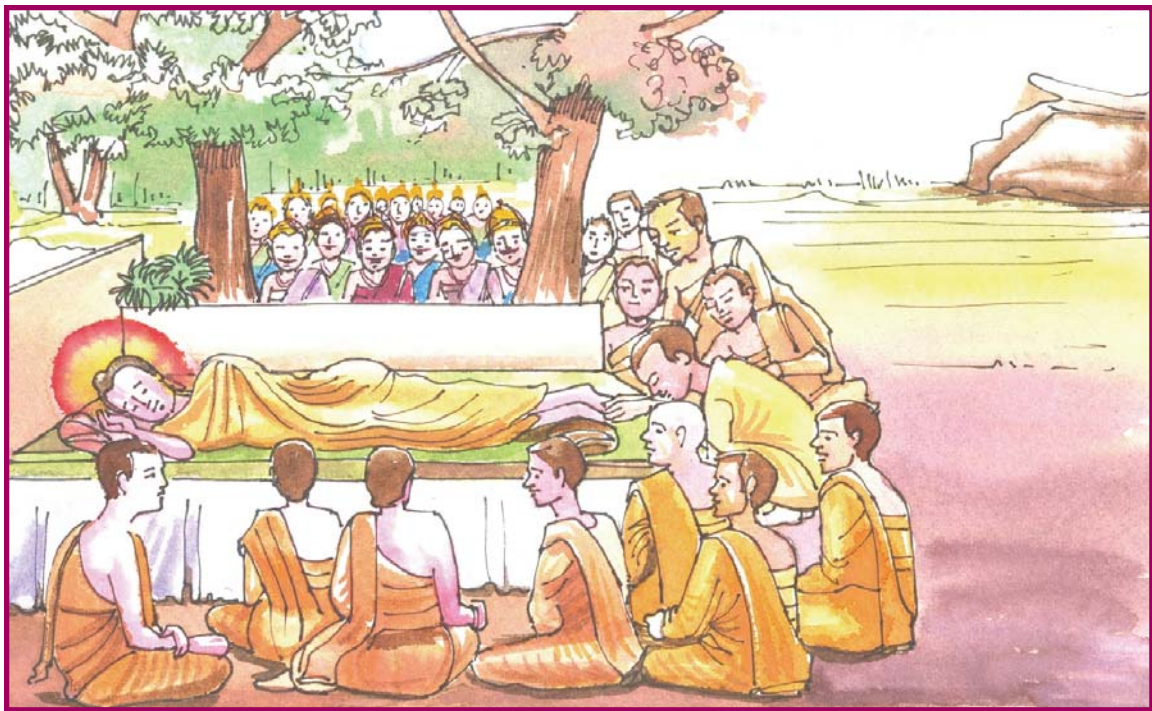
พระพุทธองค์เสด็จจาริกประกาศธรรมตามแคว้นและเมืองต่างๆ เป็นเวลานานถึง ๔๕ พรรษา นับตั้งแต่วันตรัสรู้เป็นต้นมา พรรษาที่ ๔๕ จึงเป็นพรรษาสุดท้ายของพระพุทธองค์ และเป็นเวลาที่พระพุทธองค์ทรงมีพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา นับแต่ประสูติเป็นต้นมา

พุทธกิจ ๕ ประการ ที่พระพุทธองค์ปฏิบัติเป็นวัตรประจำวัน กล่าวโดยสรุปย่อคือ

๑. เวลาเช้า เสด็จออกบิณฑบาต และแสดงธรรมโปรดมหาชน
๒. เวลาบ่าย ทรงแสดงธรรมโปรดภิกษุสงฆ์ และมหาชน
๓. เวลาค่ำ ประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์
๔. เวลาเที่ยงคืน ทรงแก้ปัญหาเทวดา
๕. เวลาอรุณรุ่ง ทรงแผ่ขยายพระญาณตรวจดูสัตว์โลกผู้ควรบรรลุนิพพาน

พรรษาสุดท้าย พระพุทธองค์เสด็จประทับอยู่ที่เวฬุวนาม กรุงเวสาลี ระหว่างพรรษาพระพุทธองค์ทรงประชวรหนักแต่ทรงข่มเสียดด้วยพระสติสัมปชัญญะ ครั้นออกพรรษาแล้วล่วงวันเพ็ญเดือนมาฆะ พระพุทธองค์จึงทรงปลงพระชนมายุสังขาร คือ ทรงกำหนดพระทัยเรื่องพระชนมายุว่า ต่อแต่นี้ไปอีก ๓ เดือน พระองค์จะปรินิพพาน

เสด็จดับขันธปรินิพพาน

ต่อแต่นั้นมา พระพุทธองค์ก็เสด็จจาริกโปรดเวไนยสัตว์ไปในที่ต่างๆ จนเสด็จถึงเมืองปาวา เข้าประทับที่สวนมะม่วงของนายจุนทะ บุตรนายช่างทอง ได้เสวยพระกระยาหารมื้อสุดท้ายที่นายจุนทะถวาย ทรงแสดงธรรมโปรดนายจุนทะให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้วเสด็จข้ามแม่น้ำหิรัญเวตีถึงสาละวโนทยาน เมืองกุสินารา พระองค์มีรับสั่งให้พระอานนท์จัดตั้งที่บรรทมระหว่างไม้สาละคู่หนึ่ง จากนั้นพระพุทธองค์ประทับสีหไสยา^{๒๔} หันพระเศียรไปทางทิศเหนือ โดยไม่มีการกำหนดว่าจะลุกขึ้นเมื่อใด

ในราตรีนั้น ได้มีปริพาชกผู้หนึ่งชื่อ สุภัททะ ขอเข้าเฝ้า ได้อุปสมบทเป็นพระพุทธรสาวกองค์สุดท้าย และได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จปรินิพพาน

พระพุทธองค์ได้ประทานปัจฉิมโอวาทว่า “ภิกษุทั้งหลาย อันว่าสังขารทั้งหลายย่อมมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงทำกิจทั้งปวงอันเป็นประโยชน์ของตน และประโยชน์ของผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด” จากนั้นพระพุทธองค์ก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน ในราตรีเพ็ญเดือนวิสาขะขึ้น ๑๕ ค่ำ

^{๒๔} สีหไสยา : นอนอย่างราชสีห์ คือนอนตะแคงขวา ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ

ตามรอยบาทพระศาสดา
ณ แดนพุทธภูมิ

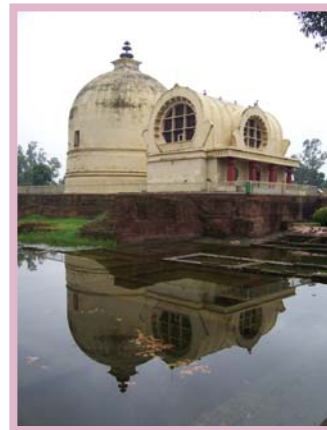
ลุมพินี : ถิ่นพระศาสดาประสูติ

सारनाถ : ถิ่นพระศาสดาประกาศธรรม

พุทธคยา : ถิ่นพระศาสดาตรัสรู้

กุสินารา : ถิ่นพระศาสดาปรินิพพาน

สังเขปนียสถาน ๔ ตำบล

พระอานนท์ได้กราบทูลพระพุทธองค์ว่า “ในกาลก่อนเมื่อออกพรรษาแล้ว บรรดาพุทธบริษัททั้งหลายได้เข้าใกล้ สนทนาปราศรัย ได้ความเจริญใจ ครั้นพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว ข้าพระองค์ทั้งหลายจักไม่ได้โอกาสอันดีเช่นนี้ เหมือนกับพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่อีกต่อไป”

พระพุทธองค์ ตรัสว่า “อานนท์ สังเขปนียสถาน ๔ ตำบลนี้ คือ สถานที่ที่พระตถาคตเจ้าบังเกิดแล้ว คือ ที่ประสูติ จากพระครรภ์ สถานที่ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ สถานที่แสดงธรรมจักร สถานที่เสด็จปรินิพพาน สถานที่ทั้ง ๔ ตำบลนี้แล ควรที่พุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีความเชื่อ ความเลื่อมใส ในพระตถาคตเจ้า จะไปดูไปเห็น และควรจะให้เกิดความสังเวชทั่วกัน”

“อานนท์ คนทั้งหลายเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ได้เที่ยวไปยังเจดีย์สังเขปนียสถานเหล่านี้ ด้วยความเลื่อมใส คนเหล่านั้น ครั้นทำกาลกิริยาลง จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”

มหาปรินิพพานสูตร

ทีฆ.มหาวรรค ๑๐/๑๓๑/๑๓๕

ลุมพินี

ถิ่นพระศาสดาประสูติ

ลุมพินี : ถิ่นพระศาสดาประสูติ

ลุมพินี เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Lumbini เป็นสถานที่ประสูติ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งอยู่ที่ราบ Terai Plains อยู่ทางตอนใต้ของประเทศเนปาล สถานที่อันศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้มีแท่งหินหรือเสาหินพระเจ้าอโศกมหาราช*ตั้งตระหง่าน สร้างขึ้นเมื่อราว พ.ศ.๒๕๔ โดยมีข้อความจารึกบอกกล่าวถึงความมาเป็นมาของสถานที่แห่งนี้ และชี้ชัดให้เป็นหลักฐานว่าที่นี่คือที่ประสูติของพระพุทธองค์

ลุมพินี ได้รับการกำหนดให้เป็น มรดกโลก (World Heritage) จากองค์การ UNESCO ของสหประชาชาติ เป็นสถานที่ประวัติศาสตร์อันควรแก่การบำรุงรักษา และเชิดชู อีกทั้งเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ เป็นศูนย์รวมของนักจาริกชาวพุทธ และผู้รักศานติธรรมแห่งโลกแห่งหนึ่ง

* เสาหินพระเจ้าอโศกมหาราช ณ เมืองเวสาลี: เสาหินทรายขัดมัน บนยอดเสามีรูปปั้นสิงโตตั้งเด่นเป็นสง่า ซึ่งถือว่าเป็นเสาหินที่มีความสมบูรณ์ที่สุด พระเจ้าอโศกมหาราชทรงให้ปักเสาหินไว้เป็นหลักฐานว่าครั้งหนึ่งพระองค์ทรงได้เคยเสด็จมาทำการสักการบูชาสังเวชนียสถาน เป็นหลักฐานแห่งการสืบพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

ศิลาแกะสลัก : พระนางสิริมหามายา กำลังประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

เสาหินพระเจ้าอโศก : สลักเสลาพร้อมกับคำประกาศว่า “ณ ที่ตรงนี้ พระนางสิริมหามายาประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

บริเวณสวนลุมพินี : สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า ก่อนหน้านั้นอยู่ในเขตประเทศอินเดีย คราวเมื่อแบ่งเป็น เขตแดนหลังสงครามปี พ.ศ. ๒๓๙๙-๒๔๐๐ ลุมพินี จึงตกอยู่ในเขตของประเทศเนปาล

วิหารพระนางสิริมหามายา : ภายในมีรูปพระนางแกะสลักด้วยหิน ยืนประทับเห็นเยื้องกิ่งสาละ ประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

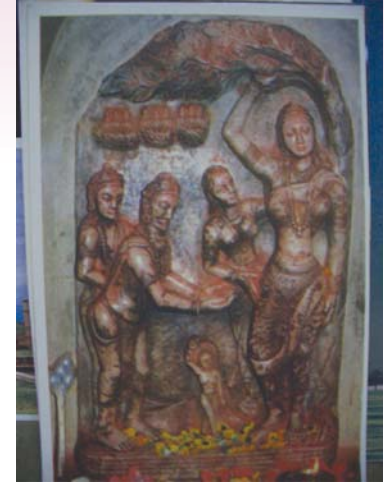
สระน้ำที่ใช้สรงสนานพระวรกายเจ้าชายสิทธัตถะ ตอนประสูติใหม่ๆ

ในบริเวณสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ นอกจากเสาทินพระเจ้าอโศกมหาราช ยังมีสถานที่อันควรสักการะอยู่เคียงข้าง นั่นคือ วิหารพระนางสิริมหามายา พระพุทธมารดา ภายในวิหารมีรูปแกะสลักด้วยหินรอยนูนต่ำ เป็นรูปพระนางสิริมหามายายืนประทับเหนี่ยวกิ่งสาละ ประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

รอยพระบาทเจ้าชายสิทธัตถะตอนประสูติ

อีกส่วนหนึ่งที่คณะสำรวจทางโบราณคดี ขุดค้นขึ้นมาใหม่ภายในวิหารพระนางสิริมหามายา ได้แก่ หินที่เป็นรอยพระบาทเจ้าชายสิทธัตถะ (Foot print) ตอนประสูติ และจากวิหารไปอีกข้างหนึ่งจะมีสระน้ำ ซึ่งเป็นสระน้ำที่ใช้รงสนานพระวรกายเจ้าชายสิทธัตถะตอนประสูติ

ศิลาแกะสลัก : พระนางสิริมหามายา กำลังประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

พุทธคยา
ถิ่นพระศาสดาตรัสรู้

พุทธคยา : ถิ่นพระศาสดาตรัสรู้

พุทธคยา ถิ่นที่พระศาสดาได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปีมาแล้ว หลังจากนั้นพระพุทธรูปองค์ทรงประกาศเผยแผ่ศาสนา สั่งสอนสังฆธรรมที่พระองค์ค้นพบ ทำให้พระพุทธรูปศาสนาแพร่หลายไปทั่วโลก ดำรงสถิตมั่นอยู่จนตราบทุกวันนี้

พุทธคยา ปัจจุบันตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเนรัญชรา ณ ตำบลโพธิคยา หรือ พุทธคยา มีอาณาเขตติดต่อกับ ตำบลตารดิษฐ์ อำเภอคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย

ก่อนที่จะเดินทางถึงบริเวณสถานที่ตรัสรู้ คือ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ เราจะมองเห็น พระมหาเจดีย์พุทธคยา เป็นพระเจดีย์องค์ใหญ่รูปทรงสี่เหลี่ยมคล้ายปิรามิด ก่อด้วยอิฐปูน ฐานกว้างด้านละ ๕๐ ฟุต ยอดเรียวยาวขึ้นไปตามลำดับ ประดับด้วยพุทธศิลป์เป็นชั้นๆ มีทั้งพระพุทธรูปปางต่างๆ มีความสูงจากฐานถึงยอดประมาณ ๑๘๐ ฟุต จากพื้นดิน

พระมหาเจดีย์พุทธคยา สันนิษฐานกันว่า สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๓ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และได้ทำการบูรณะซ่อมแซมหลายครั้ง ดังปรากฏให้เห็นความสวยงามอยู่ในสภาพปัจจุบัน เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๕ องค์การ UNESCO ของสหประชาชาติได้ประกาศยกย่องให้พระมหาเจดีย์พุทธคยาเป็นมรดกโลก (World Heritage)

๑๑๒ ตามรอยบาทพระศาสดา ณ แดนพุทธภูมิ

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ : ต้นโพธิ์ที่ตรัสรู้

พระแท่นวัชรอาสน์

พระพุทธเมตตา : พระพุทธรูปปางมารวิชัย ปางที่พระพุทธองค์ขณะมารที่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ในคืนวันเพ็ญ เดือน ๖ ประดิษฐานภายใต้ห้องโถงขององค์พระมหาเจดีย์พุทธคยา

อนิมิสเจดีย์ : สถานที่เสวยวิมุตติสุข สัปดาห์ที่ ๒ พระองค์ประทับยืนทอดพระเนตรรัตนบัลลังก์ และต้นพระศรีมหาโพธิ์ตลอดสัปดาห์

พระมหาเจดีย์พุทธคยา

เสาหินพระเจ้าโคทมหาราช : หลักศิลาจารึก พระเจ้าโคทมหาราช เป็นสถานที่ที่โลดเขยพระราชมณเฑียรหน้าคา ๘ กำมือ ซึ่งพระพุทธองค์ได้นำมาปูลาดนัง แล้วตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

รัตนจงกรมเจดีย์ : สถานที่เสวยวิมุตติสุข สัปดาห์ที่ ๓ พระองค์ทรงเดินจงกรมตลอดสัปดาห์

รัตนขรเจดีย์ : สถานที่เสวยวิมุตติสุข สัปดาห์ที่ ๔ พระองค์ประทับนั่งบัลลังก์พิจารณาอภิธรรมอันลึกซึ้งตลอดสัปดาห์

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ : ต้นโพธิ์ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับนั่งตรัสรู้ ในคืนวันเพ็ญวิสาขะ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เป็นต้นที่ ๔ สืบทอดมาจากต้นที่พระพุทธร่องค์ประทับนั่งตรัสรู้ มีอายุราว ๓๕๒ ปี ต้นที่ ๒ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงปลูกแทนต้นแรก สิ้นสุดสมัยของกษัตริย์อินเดีย แคว้นเบงกอล มีอายุราว ๘๗๑ ปี ต้นที่ ๓ พระเจ้าปुरुณรมาทรงปลูกขึ้นแทนต้นที่ ๒ หมดยุคชัชชทายเองตามธรรมชาติในสมัยอินเดียอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ มีอายุราว ๑๒๕๘ ปี และต้นที่ ๔ ต้นปัจจุบัน นายพลเซอร์ คิงนิงแฮม นักโบราณคดีชาวอังกฤษปลูกขึ้นแทนต้นที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓

พระแท่นวัชรอาสน์ : ที่ประทับนั่งตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ในครั้งนั้นพระพุทธร่องค์ทรงใช้หญาคา ๘ กำมือ ที่โสถถียพราหมณ์ถวาย มาปูลาดนั่ง และตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บัลลังก์ที่ประทับนั่ง จึงถูกเรียกว่า รัตนบัลลังก์ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงสร้างแทนหินสลัก รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาว ๗ ฟุต กว้าง ๔ ฟุต ๗ นิ้วครึ่ง หนา ๖ นิ้วครึ่ง พื้นแท่นแกะสลักเป็นรูปลวดลายแก้วชิงดวง เป็นรูปแหวนเพชรรอบๆ ฐานแกะสลักเป็นรูปดอกบัว ห่านฟ้า และดอกมณฑารพ เรียกว่า พระแท่นวัชรอาสน์ ประดิษฐานไว้ระหว่างต้นพระศรีมหาโพธิ์กับองค์พระมหาเจดีย์

อชปาลนิโครธ : สถานที่เสวยวิมุตติสุข สัปดาห์ที่ ๕ พระองค์ทรงประทับนั่งพิจารณาพระธรรมตลอดสัปดาห์

สระมุจจลินทร์ : สถานที่เสวยวิมุตติสุข สัปดาห์ที่ ๖ พระองค์ทรงประทับนั่งพิจารณาพระธรรมตลอดสัปดาห์

อาศรมขุฎิลสามพี่น้อง

ราชายตะ : สถานที่เสวยวิมุตติสุข สัปดาห์ที่ ๗ สมัยนั้นมีพ่อค้า ๒ คน คือ ตปุสสะ และภัลลิกะ ได้พบพระพุทธองค์ที่นี่ เห็นพระวรกายผุดผ่องด้วยพระรัศมีของพุทธานุภาพเกิดความเลื่อมใสจึงได้ถวายข้าวสัตตพวงและสัตตุดุก้อนแด่พระพุทธองค์แล้วแสดงตนเป็นอุบาสกคู่แรกในพระพุทธศาสนาถึงพระพุทธ และพระธรรม เป็นที่พึง พระพุทธองค์ทรงประทานเกศาแก่ทั้งคู่เป็นที่ระลึก ทั้งคู่เป็นพ่อค้ามาจากพม่า เมื่อนำกลับไปถึงจึงได้สร้างพระเจดีย์ชะเวดากองบรรจุพระเกศาของพระพุทธองค์ จนเป็นที่เคารพของชาวพุทธทั่วไปจนถึงปัจจุบัน

บ้านนางสุขาดา : ผู้ถวายข้าวมธุปายาส แต่พระพุทธรองค์ จนได้ตรัสรู้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บ้านนางสุขาดา จากปราสาท ๗ ชั้นในกาลก่อน ในปัจจุบันคงเหลือแต่ซากปรักหักพังของเศษดิน เศษอิฐ ที่เป็นฐานสูงขึ้นมาเท่านั้น เป็นฐานเจดีย์ใหญ่สร้างในสมัยราชวงศ์เมารยะ มองออกไปทางด้านเหนือจะเห็นแม่น้ำเนรัญชราที่แห่งนี้ขุดมีแต่ทราย และภูเขาตงคสิริสถาน ที่ที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา

แม่น้ำเนรัญชรา : แม่น้ำที่พระพุทธรองค์ทรงลอยถาดที่นางสุขาดาถวายข้าวมธุปายาส แม่น้ำเนรัญชราในปัจจุบัน ช่วงฤดูร้อนน้ำจะแห้งไปหมดเหลือแต่ทราย แต่ในฤดูฝนก็จะมีน้ำไหลมากพอสมควร มีความกว้างประมาณครึ่งกิโลเมตรแต่ไม่ลึกมากนัก

ภูเขาตงสิริ : ภายในมีถ้ำขนาดเล็ก เป็นสถานที่บำเพ็ญทุกรกิริยาของพระพุทธรองค์

สารนาถ

ถิ่นพระศาสดาประกาศธรรม

สารนาถ : ถิ่นพระศาสดาประกาศธรรม

สารนาถ อยู่ห่างจากตัวเมืองพาราณสี ๑๐ กิโลเมตร ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางของศาสนาฮินดู ปัจจุบันอยู่ในรัฐอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย

สารนาถ เดิมชื่อว่า “อิสิปตนมฤคทายวัน” ซึ่งแปลว่า ป่าเป็นที่ตกลงแห่งฤาษี หรือป่าเป็นที่ประชุมแห่งฤาษี อันเป็นที่ให้อภัยแก่เนื้อกวาง

หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ที่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยาแล้ว พระพุทธองค์ทรงดำริว่า “เราควรจะแสดงธรรมแก่ใคร” พระพุทธองค์ทรงระลึกถึงนักบวชปัญจวัคคีย์ ซึ่งออกบวชติดตามพระพุทธองค์ และได้พากันหนีมาอยู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี มีอชยาศัยเหมาะแก่การแสดงธรรมให้ฟัง พระพุทธองค์จึงเสด็จมาแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์เป็นครั้งแรกในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรม ชื่อว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ผลแห่งการแสดงธรรม ทำให้ท่านโกณฑัญญะผู้เป็นหัวหน้าของปัญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรม และขออุปสมบทเป็นพระสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา ทำให้พระรัตนตรัยครบบริบูรณ์ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

เจาคันธีสถูป : เป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงพบปัญจวัคคีย์เป็นครั้งแรก หลังจากที่ปัญจวัคคีย์หนีมาอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันประมาณ ๑ กิโลเมตร สูงประมาณ ๗๔ ฟุต เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๓๑ พระเจ้าอัครบารมีได้ซ่อมแซมทำเป็นรูปแปดเหลี่ยม เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระเจ้าทুমายูน พระราชบิดา ซึ่งได้ถูกเซอร์ซาร์ ซูรี ชาวมุสลิมตามล่า พระองค์ได้เสด็จหนีมาหลบซ่อนอยู่ที่นี้อย่างปลอดภัย

ธัมเมกขสถูป : สถูปรูปทรงกลม สูง ๑๔๓ ฟุต เส้นผ่าศูนย์กลาง ๔๘.๕ ฟุต พื้นล่างก่อด้วยหินและแกะเป็นรูปสัตว์ติดกันอยู่โดยรอบ สูงขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งทำเป็นช่องรอบ พงอค์สถูปมีทั้งหมด ๘ ช่อง แต่ละช่องมีพระพุทธรูปปางต่างๆ ประดิษฐานไว้ สร้างในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และเชื่อกันว่าเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมกัณฑ์แรก คือ ธัมมะจักรกัปปวัตตนสูตร แก่ปัญจวัคคีย์

ธัมมราชิกสถูป : เป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดง อนัตตลักขณสูตร โปรดพระปัญจวัคคีย์ ทำให้พระปัญจวัคคีย์บรรลุพระอรหันต์พร้อมกัน

สถูปองค์นี้ สร้างโดยพระเจ้าอโศกมหาราช เพื่อเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แต่ปัจจุบันเหลือเพียงแค่ฐาน เนื่องจากเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๗ ชาคัคคิง มหากษัตริย์ของมหาราชเขตสิงห์ กษัตริย์เมืองพาราณสี ต้องการอิฐก้อนใหญ่ๆ ไปก่อสร้างเมือง จึงทำลายองค์สถูปใหญ่นี้ และได้พบผอบซึ่งภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระเจ้าเขตสิงห์จึงรับสั่งให้บดให้ละเอียด แล้วนำไปลอยในแม่น้ำคงคา ตามคติความเชื่อของชาวฮินดู

พระคันธกุฎีหลังแรกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า : พระคันธกุฎีหลังแรกที่พระพุทธองค์จำพรรษาแรก ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

ยสเจติยสถาน : สถานที่ที่พระพุทธองค์แสดงธรรมโปรดยสะ และบิดาของยสะ หลังจากที่ยสะเกิดความเบื่อหน่ายทางโลก แล้วหนีออกจากบ้านเดินเข้ามาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พบกับพระพุทธองค์ และพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดครั้งแรกจนยสะบรรลुโสดาบัน และบิดาของยสะที่ออกตามหาบุตรชาย มาพบพระพุทธองค์ ณ สถานที่แห่งนี้เช่นเดียวกับยสะ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดจนบิดาของยสะ จนบรรลुโสดาบัน และยสะ บรรลुอรหัตตผลในการฟังธรรมครั้งที่ ๒ ในขณะที่เป็นฆราวาส

สภาพปัจจุบันของสารนาถ

เมืองพาราณสี

เมืองพาราณสี เป็นเมืองเก่าแก่ ในอดีตเป็นเมืองหลวงของแคว้นกาสิ คำว่า พาราณสี มาจากชื่อแม่น้ำ ๒ สาย คือ แม่น้ำวรุณ กับ แม่น้ำอสิ ที่ไหลลงสู่แม่น้ำคงคาด้านเหนือและด้านใต้ของตัวเมือง

เมืองพาราณสี อยู่ห่างจากสารนาถ สถานที่แสดงปฐมเทศนา ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร พาราณสีเป็นศูนย์กลางของศาสนาฮินดู ตัวเมืองตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ ชาวฮินดู จะไปอาบน้ำชำระล้างบาปและตีมกิน บูชาพระแม่คงคาพร้อมด้วยบูชาพระสุริยเทพ ที่โผล่ขึ้นมาในตอนเช้าเพื่อให้แสงสว่างแก่ชาวโลก

ในแต่ละวันริมฝั่งแม่น้ำคงคาจะมีการเผาศพไม่น้อยกว่า ๗๐ ศพ จึงมีผู้กล่าวว่า ไฟที่เผาศพบริเวณริมฝั่งแม่น้ำคงคายังไม่เคยดับเลยเป็นเวลาหลายพันปีมาแล้ว ตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาล

สภาพปัจจุบันของเมืองพาราณสี

ทำเผาศพ “มณิกรณิการ์” ริมฝั่งแม่น้ำคงคา

พิธีบูชาไฟริมฝั่งแม่น้ำคงคา

บรรยากาศยามเช้าริมฝั่งแม่น้ำคงคา

ราชคฤห์
ถินจาตฺรงคสันนิบาต

นาลันทา
มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา

ราชคฤห์ : ถิ่นจาตุรงคสันนิบาต

กรุงราชคฤห์ เป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธในสมัยพุทธกาล ปัจจุบัน กรุงราชคฤห์ เรียกว่า “ราชคิรี” (Rajgir) อยู่ห่างจากเมืองนาถันทาประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ห่างจากพุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ประมาณ ๙๐ กิโลเมตร กรุงราชคฤห์ เป็นเมืองที่พระพุทธองค์ เสด็จจำพรรษาอยู่ ๖ พรรษา เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีวัดเวฬุวันซึ่งเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนาที่พระเจ้าพิมพิสารอุทิศถวายแด่พระพุทธองค์โดยมีพระพุทธองค์เป็นประธาน เป็นสถานที่ที่เกิดแห่งวันมาฆบูชา วันที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ และนับเป็นวันที่พระพุทธศาสนาได้วางรากฐานมั่นคง เรียกวันดังกล่าวนี้ว่า “จาตุรงคสันนิบาต” ซึ่งแปลว่า วันที่มีการประชุมที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ คือ ๑) วันประชุมนั้นเป็นวันเพ็ญเดือนมาฆะ (เดือน ๓) ๒) พระภิกษุจำนวน ๑,๒๕๐ องค์ มาประชุมกันโดยมิได้มีการนัดหมาย, ๓) พระภิกษุทั้งหมดล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้ได้อิทธิญา ๖ และ ๔) พระภิกษุทั้งหมดล้วนอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ พระภิกษุที่พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้บวชให้

สถานที่แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ณ วัดเวฬุวัน

บริเวณภายในวัดเวฬุวัน

สระกัลณทกนิวาปะ ภายในบริเวณวัดเวฬุวัน

พระเจ้าพิมพิสาร และเจ้าชายอชาตศัตรู

สภาพในปัจจุบันของเมืองราชคฤห์

พระเจ้าพิมพิสาร เป็นกษัตริย์ครองกรุงราชคฤห์ แห่งแคว้นมคธ พระองค์เป็นสหายกับเจ้าชายสิทธัตถะ และอ่อนกว่าเจ้าชายสิทธัตถะ ๕ ปี หลังจากขึ้นครองราชย์สมบัติแล้ว พระองค์ทรงเลื่อมใสในเจ้าลัทธิตหลายลัทธิตในสมัยนั้น แม้กระทั่งขงจื้อสามพี่น้องที่นับถือลัทธินิบุชาไฟ หลังจากที่พระองค์ได้ฟังธรรมของพระพุทธองค์ที่สวนตาลหนุ่มนอกเมืองราชคฤห์ พระองค์ทรงบรรลुพระโสดาบัน กลายเป็นพุทธศาสนิกชนที่เข้มแข็ง ประกอบกับแคว้นมคธเป็นรัฐมหาอำนาจในยุคนั้น จึงทำให้พุทธศาสนาแผ่กระจายไปอย่างรวดเร็ว

พระเจ้าพิมพิสารทรงอภิเษกสมรสกับพระนางโกศลเทวี พระชนิษฐาพระเจ้าปเสนทิโกศล เมื่อครั้งพระนางโกศลเทวีทรงพระครรภ์อยากเสวยพระโลหิตในเช้าเบื้องขวาของพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าพิมพิสารทรงแทงเข้าขวาของพระองค์ รongเลือดด้วยจันทองให้พระนางดื่ม เมื่อพระเจ้าพิมพิสารให้โหรทำนาย โหรทำนายว่า พระนางจะประสูติพระโอรสและพระโอรสจะฆ่าพระราชบิดา พระนางโกศลเทวีจึงพยายามทำพระครรภ์ให้ตกโลหิตแต่พระเจ้าพิมพิสารทรงห้ามไว้ และเมื่อพระนางประสูติพระโอรส พระเจ้าพิมพิสารทรงขนานพระนามว่า อชาตศัตรู ซึ่งหมายความว่า ไม่เกิดมาเป็นศัตรู

เจ้าชายอชาตศัตรู เมื่อทรงเจริญวัยได้หลงผิดไปเข้าอยู่ในสำนักพระเทวทัต พระเทวทัตจึงยุยงให้ปลงพระชนม์พระราชาบิดา เพื่อแย่งราชบัลลังก์มาปกครอง พระเจ้าอชาตศัตรูหลงเชื่อพระเทวทัต จึงจับพระเจ้าพิมพิสารขังคุกและทรมานด้วยวิธีการต่างๆ จนพระเจ้าพิมพิสารสิ้นพระชนม์ และพระนางโกศลเทวีก็สิ้นพระชนม์ตามด้วยความตรอมพระทัย

ในวันเดียวกับที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบข่าวการสวรรคตของพระเจ้าพิมพิสาร ก็ได้ข่าวการประสูติของพระโอรสของพระองค์ ความรู้สึกดีพระทัยที่ได้พระโอรส ทำให้เข้าพระทัยถึงความรักที่พระเจ้าพิมพิสารมีต่อพระองค์ พระองค์จึงสำนึกผิดรับสั่งให้ปล่อยพระเจ้าพิมพิสารออกจากที่คุมขัง แต่ก็ได้ทราบข่าวการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าอชาตศัตรูทรงสำนึกผิดและทรงเลิกยึดพระเทวทัตเป็นที่พึ่ง ภายหลังหมอชีวกโกมารภัจได้ชักนำให้พระเจ้าอชาตศัตรูได้ไปเฝ้าพระพุทธองค์ และฟังธรรม พระเจ้าอชาตศัตรูจึงทรงมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

คุกขังพระเจ้าพิมพิสาร : สามารถมองเห็นพระคันธกุฎีบนยอดเขาคิชฌกูฏ ตลอดระยะเวลาที่ถูกคุมขัง พระเจ้าพิมพิสารทอดพระเนตรและระลึกถึงพระพุทธองค์ และปฏิบัติธรรมจนกระทั่งสวรรคต

ชีวกำมพิวัน : โรงพยาบาลสงฆ์แห่งแรก และเป็นที่แสดงสามัญญผลสูตรแก่พระเจ้าอชาตศัตรู และพระพุทธองค์เคยเสด็จมารักษารักษาพระองค์ เมื่อครั้งพระเทวทัตกลิ้งหินลงมาหวังทำร้ายพระองค์จนหือพระโลหิต

พระคันธกุฎีบนยอดเขาคิชฌกูฏ : สถานที่ที่พระพุทธองค์ประทับพักผ่อนพระอริยาบถ ครั้นเสด็จกรุงราชคฤห์

ที่มาของภูเขาคิชฌกูฏ : คือ เป็นภูเขาที่มีลักษณะเหมือนหัวแร้ง หรือเป็นที่เกาะอาศัยของฝูงแร้ง

สภาพปัจจุบันของเมืองราชคฤห์ เมื่อมองลงมาจากบนยอดเขาคิชฌกูฏ

ถ้ำสุกษาดา : สถานที่ที่พระสารีบุตรบรรลอรหัตตผลขณะที่พระพุทธองค์แสดงเวทนาปริคคหสูตร โปรดที่ชนขมาณพ หลานของพระสารีบุตร

ถ้ำพระโมคคัลลานะ : ประตูหน้าด่านแรกก่อนที่จะขึ้นไปถึงพระคันธกุฎีของพระพุทธองค์

รอยเกวียนโบราณ ณ กรุงราชคฤห์ ซึ่งแสดงถึงความมั่งคั่งในสมัยอดีตกาล

คลังสมบัติพระเจ้าพิมพิสาร

ถ้ำสัตว์บรรณคูหา : อยู่บนภูเขาเวภาระ สถานที่ทำสังคายนา ครั้งที่ ๑

บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ สำหรับชนชั้นกษัตริย์

บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ สำหรับชนชั้นสูทร

ตโปทาราม : บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู เป็นบ่อน้ำร้อนธรรมชาติไหลออกมาจากภูเขาเวภาระ เป็นที่สร้างน้ำของพระสงฆ์ในวัดเวฬุวัน พร้อมด้วยพระเจ้าพิมพิสารในสมัยพุทธกาล แม้ในปัจจุบันตโปทารามก็ยังคงความศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู ซึ่งพากันหลังไหลไปอาบและดื่มกิน ถือว่าเป็นธารน้ำศักดิ์สิทธิ์ไม่แพ้แม่น้ำคงคาเลยทีเดียว

นาลันทา : มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา

สถูปนิพพานพระสารีบุตร

มหาวิทยาลัยนาลันทาในปัจจุบัน

ในสมัยพุทธกาล นาลันทาเคยมีประวัติอันเลื่องลือว่า พระพุทธองค์เคยเสด็จมาหลายครั้งหลายหน เป็นสถานที่เกิดของพระโมคคัลลานะ และพระสารีบุตร อัครสาวกชาย-ขวา ของพระพุทธองค์ และเป็นสถานที่ที่พระสารีบุตร ผู้ได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ด้านผู้มีปัญญามาก และมีความกตัญญูต่อผู้มีอุปการคุณ ก่อนจะนิพพานท่านได้มาโปรดโยมมารดาของท่านที่นาลันทา จนโยมมารดาของท่านได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล และได้นิพพาน ภายในบ้านของท่านในวันนั้น

เมื่อท่านนิพพานแล้ว ชาว นาลันทาคิดว่าสถานที่แห่งนี้คงจะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นแน่ จึงพร้อมใจกันเปลี่ยนห้องที่ท่านเกิดและนิพพานให้กลายเป็นเจดีย์สถานไว้สำหรับนมัสการและบูชาต่อไป

บรรดาลูกศิษย์ที่มีความเคารพในพระสารีบุตรได้สร้างวิหารล้อมรอบเจดีย์สถาน และศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์จนเป็นที่มาแห่งมหาวิทยาลัยนาลันทา ในเวลาต่อมา

ห้องพักพระภิกษุที่ชั้นบน

มหาวิทยาลัยนาลันทา : ในสมัยหลังพุทธกาล เป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา ที่มีขนาดใหญ่ที่สุด เจริญรุ่งเรือง และทันสมัย ตามบันทึกของพระพงศาวดาร ที่ท่านได้มาสืบ พระพุทธศาสนาในอินเดีย และได้ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยนาลันทาแห่งนี้ ในปี พ.ศ. ๑๑๗๒-๑๑๘๗ ท่านได้บันทึกไว้ว่า “มีพระนักศึกษามหาวิทยาลัยกว่า ๑๐,๐๐๐ รูป ครูอาจารย์ และ คนงานของมหาวิทยาลัยอีกประมาณ ๑,๕๐๐ คน มีหอสมุดสูง ๙ ชั้น อีก ๓ หลัง

ประมาณ พ.ศ. ๑๗๖๖ ภัทติยาร์ ซิลจี แม่ทัพใหญ่ของกองทัพมุสลิม ได้ให้ลูกชาย ชื่อ อิกเทีย ซิลจี คุมทหารม้า ๒๐๐ เติมหักบุกเข้าทำลายมหาวิทยาลัยและจุดไฟเผา ฆ่าพระ นักศึกษาล้มตายเป็นจำนวนมาก ไฟได้ไหม้อยู่หลายเดือน ทำให้มหาวิทยาลัยนาลันทาเหลือ แต่ซากปรักหักพังในปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยนาลันทาในปัจจุบัน

ขนมขงา : หรือขนมเบื้องในสมัย พุทธกาล เปิดจากมัจฉริยเศรษฐีชั้นนี้ ไม่ต้องการให้ใครกินขนมด้วย จึงนำขนมไป ทอดบนปราสาทชั้นเจ็ด พระโมคคัลลานะ ได้ไปโปรดจนท่านเศรษฐีคลายความตระหนี่ ถวายขนมแต่พระเถระ และพึงธรรมจน บรรลุโสดาปัตติผล ขนมนี้จึงกลายเป็นขนม ขึ้นชื่อของนาทันลา ทำจากแป้งสาลี ผสม น้ำตาล รสหวานมาก ปัจจุบันเรียก ขนมขงา

ขนมขงา

สาวัดถึ

ถึนพระศาสดาประทบอยู่นาน

สาวัดดี : ถิ่นพระศาสดาประทับอยู่นาน

พระพุทธองค์ได้เสด็จจาริกสู่เมืองสาวัดดี เพื่อโปรดพุทธศาสนิกชนบ่อยครั้ง จนกระทั่งถึงพรรษากาลที่ ๒๑-๔๔ จึงได้ประทับจำพรรษาที่สาวัดดี พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ที่นี้ นานถึง ๒๕ พรรษา โดยประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร ๑๙ พรรษา และบุพพารามมหาวิหาร ๖ พรรษา

พระเชตวันมหาวิหาร : สร้างโดยอนาถบิณฑิกเศรษฐี โดยท่านขอซื้อที่ดินจากเจ้าชายเซต ซึ่งเจ้าชายเซตยอมขายให้ด้วยการให้ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีนำเงินทองมาปูลาดให้เต็มพื้นที่ ท่านเศรษฐีต้องจ่ายเงินมากถึง ๕๔ โกฎิ (๑ โกฎิ เท่ากับ ๑๐ ล้าน) ในการซื้อที่ และค่าก่อสร้าง จากนั้นท่านจึงสร้างเป็นอารามถวายพระพุทธองค์

บุพพารามมหาวิหาร : สร้างถวายโดยมหาอุบาสิกาวีสาขา อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของวัดพระเชตวันมหาวิหาร โดยสิ้นเงินในการก่อสร้างและสมโภชรวม ๒๗ โกฎิ

ทั้ง**อนาถบิณฑิกเศรษฐี**และ**มหาอุบาสิกาวีสาขา** เป็นชาวพุทธที่ประพฤตินิยมสม่ำเสมอในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา จนได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่า “เป็นผู้เลิศกว่าอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายในการถวายทาน”

บริเวณภายในพระเชตวันมหาวิหาร

สถานที่สำคัญภายในพระเชตะวันมหาวิหาร

บริเวณพระคันธกุฎี พระพุทธองค์

ซากกุฎีวิหารภายในวัดพระเชตะวันฯ

บริเวณพระอรหันต์ ๘ ทิศ

บริเวณกุฎีพระอานนท์

ต้นอานันทโพธิ์

ต้นอานันทโพธิ์ : ต้นโพธิ์เก่าแก่ที่พระอานนท์ให้พระโมคคัลลานะเหาะไปเอาหน่อเดิมที่พุทธคยามาปลูกไว้แทนพระพุทธองค์ ในเวลาที่พระพุทธองค์เสด็จไปแคว้นอื่น นับได้ว่าเป็นต้นโพธิ์ที่มีอายุสืบทอดมาจากรุ่งพุทธกาล

สถานที่สำคัญภายในสาวัดถิ

สภาพสาวัดถิในปัจจุบัน

บ้านอนาถบัณฑิตกเศรษฐี

บริเวณที่แผ่นดินสูบพระเทวทัต

ที่แสดงยมกปาฏิหาริย์

บ้านบิดาพระองค์สิมมาล

พระองค์สิมมาล : มหาโจรผู้โหดร้าย ตัดนิ้วมือคนที่ตนเองฆ่าแล้วนำมาร้อยเป็นมัลย์คล้องไว้ที่คอ ภายหลังพระพุทธองค์ไปโปรด กลับใจได้ขอบวช และต่อมาได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของ พระพุทธองค์จนสำเร็จเป็น พระอรหันต์

กุสินารา
ถิ่นพระศาสดาปรินิพพาน

กุสินารา : ถิ่นพระศาสดาปรินิพพาน

กุสินารา เมืองที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน ปัจจุบันได้แก่ตำบลกาเซีย ในเขตปกครองของจังหวัดกุศินาคาร์ รัฐอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย กุสินาราสสมัยพุทธกาลเป็นเมืองหลวงของแคว้นมัลละ ในอดีตนามว่า กุสวัตติ เป็นราชธานีของพระเจ้ามहाสุทิสสนะ เป็นเมืองที่มั่งคั่งรุ่งเรืองอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร

ในอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี แสดงเหตุผลที่ทรงพิจารณาเลือกเมืองกุสินาราเป็นที่ปรินิพพานไว้ว่า

๑. เพื่อแสดงมหาสุทิสสนสูตร ขนเป็นอันมากเมื่อพึงธรรมของพระพุทธองค์แล้วจักสำคัญกุศลว่าควรกระทำ
๒. เพื่อทรงโปรดปัจฉิมสาวก คือ สุภัททปริพาชก ให้บรรลุมรรคผลนิพพาน
๓. เพื่อโทณพราหมณ์จักระงับการวิวาท และทำหน้าที่แจกพระบรมสารีริกธาตุ

พระสถูปปรินิพพาน : พระเจ้าโคกมหาราช ได้เสด็จมานมัสการสถานที่ปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา และได้บริจาคทรัพย์จำนวนหนึ่ง โปรดให้ก่อสร้างพระสถูปขนาดใหญ่ขึ้น ณ สถานที่ที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานภายใต้ต้นสาละคู่เมื่อวันเพ็ญวิสาขะ โดยสร้างครอบพระแท่นปรินิพพาน พร้อมด้วยต้นสาละคู่ พระสถูปมีลักษณะทรงบาตรคว่ำ สูงราว ๗๐ ฟุต บนยอดมีฉัตร ๓ ชั้น

พระสถูปปรินิพพานมีการบูรณะกันหลายสมัยด้วยกำลังแห่งศรัทธาจึงทำให้สถูปนี้สูงขึ้น และกาลเมื่อพระพุทธศาสนาเสื่อมทรุดลง ก็เป็นเหตุให้ทรุดโทรมไปด้วยตามลำดับ

วิหารปรินิพพาน

พระพุทธรูปปางปรินิพพาน

วิหารปรินิพพาน : ตั้งอยู่ด้านหน้าพระสถูปปรินิพพาน ภายในวิหารมีพระพุทธรูปปางปรินิพพานขนาดใหญ่ เป็นพระประติมากรรมที่เหมือนจริง ยาว ๗ เมตร และสวยงามมาก มีอายุราว ๑,๕๐๐ ปี ตามหลักฐานผู้สร้างคือ หริพละ สวามี และนายช่างชื่อทีนะ ชาวเมืองมฤกา

มกุฏพันธเจดีย์ : สถานที่ถวายพระเพลิงพุทธสรีระของพระพุทธองค์ มีชื่อเรียกตามท้องถิ่นว่า รามภาร์-กา-ลีลา ในครั้งพุทธกาล สถานที่แห่งนี้เป็นที่ประกอบพิธีอภิเษกในการเข้ารับตำแหน่งเป็นผู้บริหารบ้านเมือง มัลลกะศัตริย์ได้ยกขึ้นเป็นที่ถวายพระเพลิงพุทธสรีระ โดยตั้งเชิงตะกอนขึ้นในบริเวณมกุฏพันธเจดีย์ เมื่อถวายพระเพลิงแล้วจึงก่อพระสถูปขึ้น ณ ที่ถวายพระเพลิง บันทึกของหลวงจีนถังซำจั๋ง กล่าวไว้ว่า เห็นวิหารหลังใหญ่หลังหนึ่งชื่อว่า มกุฏพันธเจดีย์ มีภิกษุอยู่ในวิหารนี้ถึง ๑๐๐ รูป

มกุฏพันธเจดีย์

สถานที่แจกพระบรมสารีริกธาตุ

บันทึกของพระถังซำจั๋ง กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “เห็นเสათินของพระเจ้าอโศกมหาราชอีกอันหนึ่งปักอยู่ที่หน้าสถูปอันเป็นที่มีการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ” สถานที่แห่งนี้ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกระยะทางประมาณ ๑ กิโลเมตร จากสถูปปรินิพพาน

ปัจจุบันเป็นกองดินขนาดกลางๆ มีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ยืนต้นอยู่ข้างๆ สถานที่ตรงนี้ไม่ค่อยมีผู้คนรู้จักและเอกสารต่างๆ อ้างถึงไม่มากนัก แต่ชาวบ้านยังมีการสืบต่อด้วยความเชื่อ เรื่องราวความสำคัญไว้ และเรียกชื่อสถูปนี้ว่า โทณพราหมณ์เจดีย์ หมายถึง สถูปที่เป็นอนุสรณ์ของโทณพราหมณ์ที่แจกพระบรมสารีริกธาตุ

บรรณานุกรม

- จันทร์ ชูแก้ว. 2546. พระพุทธประวัติ เจ้าชายสิทธัตถะ : มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม.
- ชมรมนักศึกษามหาวิทยาลัยมหคธ. 2546. คู่มือเที่ยวถ้ำนันทบุรี. พิมพ์ครั้งที่ 1, ราชบุรี : ธรรมรักษ์การพิมพ์
- ได้ ตามทาง. 2546. สู่แดนพุทธภูมิ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนา ของ ธรรมสภา.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (.....). หนังสือภาพประวัติของพระพุทธเจ้าพร้อมคำบรรยาย. พุทธประวัติ. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม.
- พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ. 2533. ขงติในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สารมวลชน.
- พระครูวรภิกขโกวิท. (.....). เยือนพุทธภูมิ. อุบลราชธานี : หจก.อุบลกิจออฟเซตการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2547. จาริกบุญ-จาริกธรรม (ฉบับปรับปรุงใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย จำกัด.
- พระธรรมราชาวัตร. (.....). สมุดภาพพระพุทธประวัติ. ฉบับอนุรักษ์ภาพเขียนบนฝาผนังโบสถ์วิหารในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม.
- พระมหานัด อุตตจारी. (2546). ท่องแดนพุทธภูมิ. ขอนแก่น : หจก.ขอนแก่นการพิมพ์
- พระมหาประมวล ฐานเหตุโต (บุลาสม). 2548. พาราณสี คือ อินเดียแท้. พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ธรรม ขำกัด.
- พระมหาอุเทน ปัญญาปริพัทธ์. 2548. ธรรมยาดราราลึก แดนพุทธภูมิ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา.

- พระราชโพธิวิเทศ. 2548. พุทธคยา : ราชคฤห์ : นาลันทา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซนจูลี จำกัด.
- พระราชรัตนรังสี ว.ป.วีรยุทโธ. 2548 มหัศจรรย์แห่งมหาปรีนิพพาน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ชมรมเผยแพร่พระพุทธศาสนา.
- พระวิเทศโพธิคุณ ว.ป.วีรยุทโธ. 2548. สู่แดนพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์. อินเดียน-เนปาล. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา และสถาบันหนังสือธรรม
- พระอาจารย์พยอม กัลยาโณ. 2548 สมุดภาพพระพุทธรูปประวัติ สำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา และสถาบันหนังสือธรรม
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525 พระไตรปิฎก พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม ๒ ภาคที่ ๑, กรุงเทพฯ
- วรรณนิภา. 2543. 100 เรื่อง เนื่องในพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- วิโรจน์ ธีรคุณ. 2546. อินเดีย : ไม่ไปไม่เชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์ จำกัด.
- สิริย์ - วิเชียร มีผลกิจ. 2546. พระพุทธรูปประวัติ. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : คอนฟอร์ม จำกัด.
- สุกฤษฎ์ บุญทอง. 2548. พระพุทธรูปเจ้า (ฉบับการ์ตูน). กรุงเทพฯ : สยามสปอร์ต ซินดิเคท จำกัด.
- อาษา ขอจิตต์เมตต์. 2542. ประวัติพระพุทธรูปเจ้า. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : โปโรเอสเอ็มอี.
- Crystal Mirror Series. 1994. Holy Place of the Buddha. (Volume nine). CA. (USA) : Dhamma Press.
- Rana P.B.Singh. 2003. Where the Buddha Walked. Delhi : first Impression.
- Shanti SwaroopBaudh. 2005. Buddha's Life in Pictures. New Delhi.

คณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม

นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม	ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์
พลตรี จำลอง ศรีเมือง	ประธานที่ปรึกษา
พลเอก ปรีชา เอี่ยมสุพรรณ	ที่ปรึกษา
พลเอก บวร งามเกษม	ที่ปรึกษา
นายลิขิต เพชรสว่าง	ที่ปรึกษา
พลตำรวจเอก เสรีพิศุทธิ์ เตมียาเวส	รักษาการประธานกรรมการ
นายนิพนธ์ สุรพงษ์รักรัตนกุล	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
นายอนุสรณ์ ธรรมใจ	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
นายแพทย์อำพล จินดาวัฒนะ	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
ผู้แทนสำนักงานงบประมาณ	กรรมการ
(นายนิรันดร์ เมืองพระ)	
ผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ	กรรมการ
(นายวินัย รอดจ่าย)	

ผู้แทนสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (นายอำนาจ บัวศิริ)	กรรมการ
ผู้แทนกระทรวงวัฒนธรรม (นายสมยศ สิงห์คำ)	กรรมการ
ผู้แทนสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) (นายอารยะ มาอินทร์)	กรรมการ
ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (นางสาวนราทิพย์ พุ่มทรัพย์)	กรรมการและเลขานุการ
ผู้อำนวยการฝ่ายบริหารทั่วไป (นายประกอบ นवलขาว)	ผู้ช่วยเลขานุการ

รายชื่อคณะดำเนินการโครงการ

ที่ปรึกษา

นางสาวนราทิพย์ พุ่มทรัพย์

ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม

ผู้รับผิดชอบโครงการ

นางสาวศศิธร เล็กสุขศรี

นางสาวอมรรัตน์ อีรสรรเพชญ

นางสาวปริญธร บุญเนตร

นางสาวณัฐกฤตา หิรัญสุข

ผู้พิจารณาเนื้อหา

ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิต

ผู้เรียบเรียง

จันทร์จิรา จุมพลห้ำ

มณีวรรณ ศรีนา

เชษฐ์ ศิริสวัสดิ์

มนตรี วิวัฒน์สุข

ภาพวาด

Prakask Rav

ผู้พิจารณาแบบปกและรูปเล่ม

นายแก้ว วิฑูรย์เอียร